

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Äriõiguse ja intellektuaalse omandi õppetool

Jaana Lints

**ASJAÕIGUSLIKE JA LEPINGUVÄLISTE NÕUETE PIIRITLEMINE
EESTI RAHVUSVAHELISES ERAÕIGUSES**

Magistritöö

Juhendaja
MJur Maarja Torga

Tartu 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST ROOMA II MÄÄRUSE KONTEKSTIS	9
1.1. Rooma II määruse kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised kohustused.....	9
1.1.1. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise	9
1.1.2. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise	14
1.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest Rooma II määruse kontekstis.....	17
1.2.1. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise	17
1.2.2. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise.....	21
1.2.3. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalõiguse üldpõhimõtete	24
1.3. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine alusetu rikastumise nõuetest Rooma II määruse kontekstis	27
1.3.1. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise	27
1.3.2. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise	31
1.3.3. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalõiguse üldpõhimõtete	32
1.4. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine käsundita asjaajamisest Rooma II määruse kontekstis	36
1.4.1. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise	36
1.4.2. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise	38
1.4.3. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalõiguse üldpõhimõtete	40
1.5. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine muudest lepinguvälistest kohustustest Rooma II määruse kontekstis.....	42

2. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST REÕS-I KONTEKSTIS.....	45
2.1. REÕS-i kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised kohustused	45
2.1.1. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise	45
2.1.2. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise	49
2.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest REÕS-i kontekstis	51
2.2.1. Kahju tekitamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise	51
2.2.2. Kahju tekitamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise.....	53
2.3. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine alusetu rikastumise nõuetest REÕS-i kontekstis	56
2.3.1. Alusetust rikastumisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise	56
2.3.2. Alusetust rikastumisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise.....	58
2.4. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine käsundita asjaajamise nõuetest REÕS-i kontekstis ...	60
2.4.1. Käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise.....	60
2.4.2. Käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise.....	62
2.5. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine muudest REÕS-i kohaldamisalasse kuuluvatest lepinguvälistest kohustustest	63
3. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST EESTI VABARIIGI ÕIGUSABILEPINGUTE KONTEKSTIS.....	66
3.1. Õigusabilepingute kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised nõuded	66
3.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest	67
KOKKUVÕTE	70
Distinguishing between proprietary and non-contractual claims in Estonian private international law (Summary)	75
KASUTATUD LÜHENDID	79
KASUTATUD MATERJALID	81

SISSEJUHATUS

Eesti riigisisene materiaalõigus võimaldab isikutel sageli sama eesmärki saavutada nii asjaõigusliku nõude esitamisega asjaõigusseaduse¹ (edaspidi AÕS) kui lepinguvälise nõude esitamisega võlaõigusseaduse² (edaspidi VÕS) alusel. Rahvusvahelise eraõiguse kontekstis tekib eelnevast tulenevalt küsimus, milliste reeglite alusel määrata kohaldatav õigus, kui hageja on materiaalõiguslikult esitanud asjaõigusliku ja lepinguvälise nõude alternatiivselt või kui hageja ei ole nõude õiguslikku põhjendust üldse esitanud.

Asjaõigustele kohaldatava õiguse määramist reguleerivad Eesti rahvusvahelises eraõiguses rahvusvahelise eraõiguse seadus³ (edaspidi REÕS) või asjakohane õigusabileping. Lepinguvälistele kohustustele kohaldatava õiguse määramist reguleerivad Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohalduva õiguse kohta (edaspidi Rooma II määrus)⁴, REÕS või asjakohane õigusabileping. Lepinguväliste kohustuste mõiste eeltoodud õigusaktides ei pruugi aga kattuda. Erinevalt REÕS-st, tuleb Rooma II määrust tõlgendada autonoomselt ehk Euroopa Liidu õiguse ühetaoliseks kohaldamiseks tuleb määruse tõlgendamisel lähtuda Euroopa Liidu õigusakti süsteemist ja eesmärkidest ja anda Euroopa Liidu õiguse terminitele iseseisev tähendus.⁵ Et ühenduse kodanikele tuleneksid Euroopa Liidu õigusest võrdsed õigused ja kohustused, ei saa liikmesriikide kohtud Rooma II määruse kohaldamisel lähtuda õigusmõistetele riigisisese õiguses antud tähendusest. Seetõttu võivad Rooma II määruse tähenduses lepinguväliste nõuetena kvalifitseeruda ka nõuded, mis Eesti õiguses on tuntud asjaõiguslikena. Sõltumata sellest, kas riigisisene materiaalõigus käsitleb nõuet asjaõigusliku või võlaõiguslikuna, on Euroopa Liidu õiguse ühetaoliseks kohaldamiseks nõuete kvalifitseerimisel Rooma II määruse kontekstis aluseks vaid vaidluse asjaolud. Samadel asjaoludel aset leidev vaidlus tuleb Rooma II määruse alusel kvalifitseerida sama võlasuhtena kõigi liikmesriikide kohtutes. See tähendab, et kui vaidluse asjaolud annavad alust Rooma II määruse kohaldamiseks, on

¹ RT I 1993, 39, 590; RT I, 23.04.2012, 2.

² RT I 2001, 81, 487; RT I, 11.06.2013, 9.

³ RT I 2002, 35, 217; RT I 2009, 59, 385.

⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 864/2007, 11. juuli 2007, lepinguväliste võlasuhete suhtes kohalduva õiguse kohta. – ELT L 199, 31.7.2007, lk 40-49 (siin ja edaspidi: *Rooma II määrus*).

⁵ Autonoomse tõlgendamise tähtsust ja aluseid on Euroopa Kohus oma praktikas korduvalt käsitlenud. Vt ECJ 14.11.1976, C-29/76, *Eurocontrol*, para 3; EKo 15.02.2007, C-292/05, *Lechouritou*, p 29; ECJ 19.01.1993, C-89/91, *Shearson Lehmann Hutton Inc. v TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH.*, para 13; ECJ 27.09.1988, C-189/87, *Kalfelis*, para 15; ECJ 14.11.2002, C-271/00, *Luc Baten*, para 28; ECJ 22.02.1978, C-133/78, *Gourdain*, para 3; ECJ 10.01.1990, C-115/88, *Reichert (No 1)*, para 8; EKO 16.05.2006, C-343/04, *ČEZ*, p 25. Autonoomsest tõlgendamisest Euroopa Liidu õiguses vt lisaks Rott, P. What is the Role of the ECJ in EC Private Law? – A Comment on the ECJ judgments in *Océano Grupo*, *Freiburger Kommunalbauten*, *Leitner and Veedfeld*. – *Hanse Law Review* 2005/1, No 1, pp. 6-17.

väljastatud hageja nõude kvalifitseerimine asjaõiguslikuna REÕS-i alusel. Taoline nõ alternatiivse kvalifitseerimise võimalus võimaldaks Rooma II määruse ühetaolist kohaldamist vältida.⁶ Seetõttu on kvalifitseerimine sõltumatu muuhulgas sellest, kas hageja tugineb riigisisese materiaalõiguse kohaselt asjaõiguslikule või lepinguvälisele nõudele. Lisaks on Eesti sõlminud tsiviilasjades koostöö edendamiseks neli õigusabilepingut – Läti ja Leedu⁷, Poola⁸, Venemaa⁹ ja Ukrainaga¹⁰, mis reguleerivad ka kohalduva õiguse määramist. Lepinguväliste ja asjaõiguslike nõuete piiritlemist õigusabilepingute kontekstis tuleb käsitleda eraldiseisvalt nii Rooma II määruse kui ka REÕS-i regulatsioonist. Kui õigusabileping õigussuhetele kohaldatava õiguse määramist ei reguleeri, määrab kohaldatava õiguse vastavalt kas Rooma II määrus või REÕS. Eelnevalt tulenevalt on käesoleva töö eesmärgiks hinnata, kas ja millised Eesti riigisisese õiguse AÕS-st tulenevaid nõudeid on võimalik Eesti rahvusvahelise eraõiguse alaste õigusaktide kontekstis kvalifitseerida lepinguväliste nõuetena, st kuidas tuleks selliseid nõudeid kvalifitseerida Rooma II määruse, REÕS-i ning õigusabilepingute kontekstis.

Püstitatud probleemist lähtudes on magistritöö jaotatud kolmeks suuremaks peatükiks. Töö esimeses peatükis käsitletakse asjaõiguslike nõuete piiritlemist lepinguvälisest kohustusest Rooma II määruse kontekstis, töö teises peatükis REÕS-i kontekstis ning kolmandas õigusabilepingute kontekstis. Igas peatükis leiab esiteks selgitamist vastava õigusakti reguleerimisala ehk millistele lepinguvälisetele kohustustele kohaldatava õiguse määramist õigusakt reguleerib ning kas ja kuidas eristab akt asjaõiguslike nõudeid. Kuna asjaõiguslikele nõuetele kohalduva õiguse määramine on reguleeritud vaid REÕS-is ja õigusabilepingutes, siis on töö parema jälgitavuse tagamiseks kõikide õigusaktide tõlgendamisel lähtekohaks võetud lepinguväliste kohustuste, mitte asjaõiguslike suhete määratlemine. Pärast lepinguväliste kohustuste määratlemist leiab käsitlemist asjaõiguslike

⁶ Vt lähemalt alternatiivsest kvalifitseerimisest, mida Rooma II määruse kontekstis enamasti eitatakse: Dickinson, A. *The Rome II Regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford: Oxford University Press 2008, para 3.128; Fawcett, J. J., Carruthers, J. M., North, P. (eds). *Cheshire, North & Fawcett Private International Law*. 14th ed. Oxford University Press 2008, p. 779; Czepelak, M. *Concurrent Cases of Action in the Rome I and II Regulation*. – *Journal of Private International Law* 2011/7, No. 2, p. 407; Collins, L. *et al.* (eds). *Dicey, Morris and Collins, The Conflict of Laws*. 2nd Supplement. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2008, para S35-177. Vt aga: Wendehorst, C. *EGBGB Art. 43, Rn 98*. – Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). *Münchener Kommentar zum BGB*. 5. Aufl. München: C.H. Beck 2010.

⁷ Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping. – RT II 1993, 6, 5 (siin ja edaspidi: *Läti-Leedu õigusabileping*).

⁸ Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades. – RT II 1999, 4, 22 (siin ja edaspidi: *Poola õigusabileping*).

⁹ Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. – RT II 1993, 16, 27 (siin ja edaspidi: *Vene õigusabileping*).

¹⁰ Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades. – RT II 1995, 13, 63 (siin ja edaspidi: *Ukraina õigusabileping*).

nõuete eristamine konkreetsetest lepinguvälistest nõuetest. Seeläbi selgub, millise kollisiooninormi alusel nõue kohalduva õiguse määramiseks kvalifitseerida. Lähemalt on seejuures käsitletud asjaõiguslike nõuete eristamist kahju õigusvastase tekitamise, alusetu rikastumise ja käsundita asjaajamise nõuetest, mis nii Rooma II määruses kui ka REÕS-is on reguleeritud eraldi kollisiooninormiga. Viimaks on käsitletud ka muude võimalike lepinguväliste kohustuste piiritlemist asjaõiguslikest nõuetest

Töö kirjutamisel on põhiallikateks Rooma II määruse, REÕS-i ja õigusabilepingute tekstid koos Euroopa Kohtu ning Riigikohtu lahenditega ning Rooma II määruse ja REÕS-i vastuvõtmise ettevalmistamist käsitlevad dokumendid (Rooma II määruse puhul eelkõige Euroopa Komisjoni Rooma II määruse ettepanek ja sellele lisatud seletuskiri¹¹). Kuna Euroopa Kohus ei ole siiani veel tõlgendanud Rooma II määruse neid sätteid, mis oleksid käesoleva töö jaoks asjakohased, on töös põhiallikana kasutatud Euroopa Liidu Nõukogu määruse (EÜ) nr 44/2001 kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades¹² (edaspidi Brüsseli I määrus) kohta käivad lahendeid, milles Euroopa Kohus sisustas lepinguväliste kohustuste või asjaõiguslike nõuete mõisteid. Euroopa Liidu seadusandja on võtnud eesmärgiks Brüsseli I määruse, Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (edaspidi Rooma I määrus)¹³ ja Rooma II määruse materiaalse reguleerimisala kooskõla.¹⁴ Seega on Brüsseli I määruse alusel tehtud lahendid asjakohaseks aluseks ka Rooma II määruse tõlgendamisel. Sealjuures on Brüsseli I määruse alase kohtupraktika kasutamisel arvestatud Brüsseli I määruse ja Rooma II määruse erinevaid eesmärke.

Töö teisesteks allikateks on ühelt poolt Eesti õiguskirjandus ning teisalt teiste Euroopa Liidu liikmesriikide riigisisene õigus, mille raames leiavad käsitlemist Inglise, Prantsuse ja Saksa õiguse asjakohased õigusaktid, kohtulahendid ning nende riikide õiguskirjandus. Viidatud allikad ei ole vastupidiselt esmastele allikatele Eesti kohtutele tulevikus siduvad, sest autonoomse tõlgendamise tõttu on Rooma II määruses kasutatud instituutide tähendus liikmesriikide riigisisest õigusest sõltumatu. Nendes allikates toodud argumente on töös

¹¹ Commission Proposal for a regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II“). Brussels, 22.7.2003. COM (2003) 427 final. 2003/0168 (COD) (siin ja edaspidi: *Proposal 2003*).

¹² Euroopa Liidu Nõukogu määrus (EÜ) nr 44/2001, 22. detsember 2000, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. - EÜT 12, 16.1.2001, lk 1-23 (siin ja edaspidi: *Brüsseli I määrus*).

¹³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 593/2008, 17. juuni 2008, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta. – ELT L 177, 4.7.2008, lk 6-16 (siin ja edaspidi: *Rooma I määrus*).

¹⁴ Ühtviisi on viimaste rõhutatud nii Rooma I ja II määruste põhjendustes. Vt Rooma I määruse preambul, p 7, Rooma II määruse preambul, p 7.

kasutatud Rooma II määruse ja REÕS-i kohaldamisalade piiritlemiseks. Inglise, Prantsuse ja Saksa õigussüsteemide valiku on tinginud asjaolu, et nimetatud riigid esindavad kõige erinevamaid Euroopa Liidu liikmesriikides tuntud suuri õigusperekondi. See võimaldab järelduste tegemisel arvestada võimalikult laias ulatuses erinevaid Euroopa riikides kasutatud lahendusi, kuivõrd Rooma II määruse tõlgendamise aluseks on liikmesriikide õiguse üldised põhimõtted.¹⁵

Hetkel puudub eestikeelne õiguskirjandus, kus oleks käsitletud asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemise temaatikat Eesti rahvusvahelises eraõiguses. Eesti õiguses tuntud lepinguliste ja lepinguväliste kohustuste kvalifitseerimisprobleemile Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse alaste määruste kontekstis on tähelepanu juhtinud Irene Kull ja Maarja Torga.¹⁶ Asjaõiguse küsimusi rahvusvahelises eraõiguses laiemalt on käsitlenud Signe Kask oma diplomitöös,¹⁷ kuid see töö on kirjutatud 1994. a tsiviilseadustiku üldosa seaduse alusel ning käsitleb peamiselt asjaõiguse kollisiooninormide põhimõtteid. Eesti REÕS-i asjaõiguslikele ja lepinguvälisetele nõuetele kohalduva õiguse määramise norme on lühidalt selgitanud ka Ilona Nurmela.¹⁸ Tuleb aga tähele panna, et viidatud allikad ei käsitle asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete konkurentsiga seotud problemaatikat. Samuti puudub asjaõigusi käsitlevatest allikatest analüüs nõuete kvalifitseerimisest Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse aktides. Samas on tänaseks Euroopa Liidus kohalduva õiguse määramist reguleerivad õigusaktid riigisisese õiguse suures osas asendanud. Seetõttu on Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse aktide, sealhulgas Rooma II määruse sisuline analüüs praktikas oluline.

Käesoleva töö kirjutamisel on peamiseks meetodiks Rooma II määruse, REÕS-i ja õigusabilepingute analüüs õigusakti süstemaatilise ja eesmärgipärase tõlgendamise abil. Töö kirjutamise lähtekohaks on Eesti materiaalõiguse analüüs, et selgitada välja võimalikud asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete konkurentsiolekorrad. Kuna rahvusvahelises eraõiguses toimub kvalifitseerimine vaidluse asjaolude, mitte materiaalõiguse normide alusel, siis on kasutatud AÕS-is reguleeritud nõudeid näitlike tüüpjuhtumitena. Seda seetõttu, et peamiselt on kõik asjaõigustega seotud nõuded esitatud just AÕS-s ja potentsiaalselt võiksid olla need

¹⁵ See Euroopa Liidu õiguse tõlgendusmeetod tuleneb Euroopa Kohtu praktikast, vt nt *Eurocontrol*, para 3; *Lechouritou*, p 29.

¹⁶ Kull, I., Torga, M. Fitting the Estonian Notions of Contractual and Non-contractual Obligations under the European Private International Law Instruments. – *Juridica International* 2013/20, pp. 61-68.

¹⁷ Kask, S. Asjaõiguse küsimusi rahvusvahelises eraõiguses. Diplomitöö. Tartu Ülikool, 1995. Muuhulgas sisaldab töö ajaloolist ülevaadet asjaõigusest Eesti rahvusvahelises eraõiguses 1994. aasta tsiviilseadustiku üldosa seaduseni. Vt Kask 1995, lk-d 38-52.

¹⁸ Nurmela, I., Almann, L., Punison, B. jt (toim). *Rahvusvaheline eraõigus*. 3. tr. Tallinn: Juura 2008.

asjaõiguslikud nõuded rahvusvahelise eraõiguse kontekstis. Seejärel on määratletud lepinguväliste nõuete tähendus vastavalt õigusaktis. Lepinguväliste nõuete määratlemise meetodid sõltuvad käsitletavast õigusaktist ja õiguskorrast, mille osaks see on. Rooma II määruse tõlgendamisel on vastavalt Euroopa Kohtu tõlgendamisjuhiste kōigepealt analüüsitud Rooma II määruse teksti, ülesehitust, eesmärke ning liikmesriikide õiguskordade üldised põhimõtted. Lisaks on analüüsitud Euroopa Kohtu praktikat, et selgitada, kas varasemates Euroopa Kohtu lahendites on lepinguvälisele kohustusele antud autonoomne tähendus, mida oleks võimalik kasutada ka Rooma II määruse tõlgendamisel. Rooma II määruse süstemaatilise ja eesmärgipärase tõlgenduse tulemusi on võrreldud liikmesriikide õigusest tuletatud üldpõhimõtetega, et vajadusel tulenealt liikmesriikide õiguse üldpõhimõtetest Rooma II määruse tõlgendust korrigeerida. REÕS-i lepinguvälise ja asjaõiguslike nõuete määratlemisel on kasutatud Eesti materiaalõiguses ja kohtupraktikas neile antud määratlusi. Lähtuvalt REÕS-i ülesehitusest ja eesmärkidest on analüüsitud, kas need määratlused on üle kantavad ka rahvusvahelise eraõiguse konteksti. Õigusabilepingute analüüsimisel on peamiseks meetodiks lepingute teksti ja eesmärkide analüüs. Viimaks võrreldakse ja analüüsitakse AÕS-st tulenevate nõuete koosseisude vastavust Rooma II määruses, REÕS-is ja õigusabilepingutes reguleeritud lepinguvälise nõuete määratlusele.

Magistritöö hüpoteesi kohaselt tuleks AÕS-st ja VÕS-st tulenevate nõuete konkurentsi korral Rooma II määruse kontekstis eeldada nõude kvalifitseerumist lepinguvälisena kuid REÕS-i kontekstis asjaõiguslikuna. Rooma II määruse tähenduses kvalifitseeruvad lepinguvälise nõuetena mitmed Eesti materiaalõiguse või REÕS-i mõistes asjaõiguslikud nõuded. Sealhulgas määrab Rooma II määrus kohalduva õiguse negatoornõudele ja vindikatsioonihagi kõrvalnõuetele. Kuigi REÕS-i kohaselt on tegemist asjaõiguslike nõuetega, siis Rooma II määruse kohaldumisel on REÕS-i asjaõigustele kohalduvat õigust määravate kollisiooninormide rakendusvõimalused piiratud. Asjaõiguslike nõuete hulka, millele Rooma II määrus ei kohaldu, kuuluvad sisuliselt vaid asjaõiguse ning asjaõiguse ulatuse tuvastushagid. Õigusabilepingud küll eristavad asjaõiguslikke ja lepinguväliseid suhteid, kuid nende nõuete piiritlemisel kohaldatava õiguse määramisel tuleb reeglina lähtuda Eesti kodanikele kohaldatavast regulatsioonist ehk Rooma II määrusest või REÕS-st.

1. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST ROOMA II MÄÄRUSE KONTEKSTIS

1.1. Rooma II määruse kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised kohustused

1.1.1. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise

Rooma II määrus reguleerib vaid lepinguvälistele kohustustele¹⁹ kohaldatava õiguse määramist. Lepinguväliste kohustuste mõiste on Rooma II määruse preambuli punkti 11 kohaselt Euroopa Liidu õiguse autonoomne mõiste, mille tõlgendamisel tuleb lähtuda Euroopa Liidu õigusakti süsteemist ja eesmärkidest, sõltumatult liikmesriikide riigisisest õigusest.²⁰ Seetõttu ei saa automaatselt Rooma II määrusesse üle kanda näiteks kohustuste ja asjaõiguste eristamist. Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks tuleb järelikult selgitada, kas Rooma II määruse tähenduses üldse eristuvad asjaõiguslikud suhted lepinguvälistest kohustustest ja kui see nii on, siis millised on need asjaõiguslikud suhted, millele kohalduva õiguse määramist Rooma II määrus ei reguleeri.

Rooma II määruse tähenduses eristuvad asjaõiguslikud suhted ja lepinguvälised kohustused. Taoline eristus tuleneb Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse kujunemisloost ja teistest Euroopa Liidu rahvusvahelist eraõigust reguleerivatest õigusaktidest. Lepinguvälistele kohustustele kohalduva õiguse määramist reguleeriv Rooma II määrus on osa Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse süsteemist, mis koosneb kohalduva õiguse ja kohtualluvuse määramist reguleerivatest õigusaktidest.²¹ Juba 1980. aastal vastu võetud lepingulistele

¹⁹ Määruse eestikeelne versioon kasutab „lepinguväliste võlasuhete“ terminit ja samasugune termin on kasutusel ka saksakeelses versioonis (*außervertragliche Schuldverhältnisse*). Verordnung (EG) Nr. 864/2007 Des Europäischen Parlaments und des Rates vom 11. Juli 2007 über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom II“). – ABl L 199, 31.7.2007, ss 40-49. Samas on inglise ja prantsuse keelsetes versioonides kasutatud terminit „lepinguvälised kohustused“ (*non-contractual obligations; obligations non contractuelles*). Règlement (CE) No 864/2007 Du Parlement Européen et du Conseil du 11 juillet 2007 sur la loi applicable aux obligations non contractuelles («Rome II»). – JOUE L 199, 31.7.2007, pp. 40-49; Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). – OJ L 199, 31.7.2007, pp. 40-49. Kuna Eesti VÕS-s on samuti üldmõisteks „lepinguvälised kohustused“, siis on ka käesolevas töös kasutatud just seda terminit.

²⁰ Autonoomse tõlgendamise aluseid on oma praktikas korduvalt käsitlenud Euroopa Kohus. Vt nt *Eurocontrol*, para 3; *Lechouritou*, p 29; ECJ 03.07.1997, C-269/95, *Benincasa*, para 12; ECJ 15.01.2004, C-433/01, *Blijdenstein*, para 24; EKO 17.09.2009, C-347/08, *Vorarlberger Gebietskrankenkasse v WGV-Schwäbische Allgemeine Versicherungs AG*, p-d 25-28, 35.

²¹ Vajalikku kooskõla kohalduva õiguse määramist reguleerivate Rooma I ja II määruse ning tsiviilasjades kohtualluvuse määramist ja lahendite tunnustamist ja täitmist reguleeriva Brüsseli I määruse vahel on lisaks rõhutatud nii Rooma I ja II määruste preambulites. Vt Rooma I määruse preambul, p 7, Rooma II määruse preambul, p 7.

kohustustele kohalduva õiguse määramist reguleeriv Rooma konventsioon²² eristas ühelt poolt lepingulisi ja lepinguväliseid kohustusi, teisalt aga kehalisi ja kehatuid asju kui erinevaid kategooriaid.²³ Seega ei pidanud Rooma konventsiooni koostajad võimalikuks reguleerida asjadele ja kohustustele kohalduva õiguse määramist samas õigusaktis. Ka hiljem vastu võetud Euroopa Liidus kohtualluvuse määramist reguleeriv Brüsseli I määrus eristab asjaõiguslikke ja võlaõiguslikke suhteid, nähes Art 22 lg-s 1 ette kohtualluvuse määramise erisätte menetluste jaoks, mille objektiks on kinnisasjaga seotud õigused *in rem* ehk asjaõigused.²⁴ Asjaõiguslike suhete ja kohustuste eristamine on üle kantud ka Rooma II määrusesse. Rooma II määruse kollisiooninormides reguleeritud õigussuhted – kahju õigusvastane tekitamine, alusetu rikastumine, käsundita asjaajamine ja *culpa in contrahendo* – eeldavad nõudeid isikute vahel, mis vastanduvad absoluutsetele õigustele asja suhtes, mida on võimalik maksta panna kõigi kolmandate isikute suhtes²⁵. Lisaks ei oleks absoluutsete asjaõiguste reguleerimine kooskõlas Rooma II määruse Art-ga 14, mis võimaldab pooltel kohalduv õigus valida. Näiteks intellektuaalse omandi õiguste puhul, mis tulenevalt üldtunnustatud territoriaalsuse põhimõttest on samuti absoluutsed õigused,²⁶ on Rooma II määruse Art 8 lg 3 kohaselt valikuvabadus välistatud. Teisalt võiks Rooma II määruse rahvusvahelist mõõdet arvestades eeldada üldtunnustatud asjaõigustele kohaldatava õiguse määramise kollisioonireegli *lex rei sitae*²⁷ kasutamist, mida Rooma II määrus aga ei sisalda.²⁸ Eelnevast selgub, et Rooma II määruses eristuvad kohustused ja asjaõigused ning sellest

²² Lepingulistele kohustustele kohalduva õiguse määramist reguleerinud Rooma konventsioon reguleerib Rooma I määruse kõrval lepingulistele suhetele kohaldatava õiguse määramist. 1980. aasta lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse Rooma konventsioon. – ELT C-169, 8.07.2005, lk 1–30 (siin ja edaspidi: *Rooma konventsioon*).

²³ Giuliano, M., Lagarde, P. Report on the Law Applicable to Contractual Obligations. – OJ C-282/1, 31.10.1980, p. 5.

²⁴ Asjaõiguslikele nõuetele Brüsseli I määruse kohaldamisest vt nt EKO 28.04.2009, C-420/07, *Meletis Apostolides v David Charles Orams and Linda Elizabeth Orams*, p-d 45-46; Rogerson, P. Art 1, para 13 - Magnus, U. Mankowski, P. (eds). Brussels I Regulation. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007.

²⁵ Asjaõiguste absoluutsuse põhimõttest Euroopa rahvusvahelises eraõiguses vt ECJ 05.04.2001, C-518/99, *Gaillard*, para 18; Schlosser, P. Report on the 1968 Brussels Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice. – OJ C-59/72, 9.10.1978 (siin ja edaspidi: *Schlosser Report*), para 120.

²⁶ Proposal 2003, p. 22.

²⁷ Lähemalt *lex rei sitae* põhimõtte kohaldamisest Euroopa rahvusvahelises eraõiguses vt Martiny, D. *Lex rei sitae* as a Connecting Factor in EU Private International Law. – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts 2012/2, pp. 119-133. Samas järjest rohkem peetakse võimalikuks ka asjaõigusele kohalduva õiguse määramist poolte kokkuleppel. Vt lähemalt Flessner, A. Choice of Law in International Property Law – New Encouragement from Europe. – Westrik, R., van der Weide, J. (eds). Party Autonomy in International Property Law. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011, pp. 11-39.

²⁸ Vara asukohaga seob kohaldatava õiguse määramise küll Rooma II määruse preambuli p 17, mis täpsustab varale tekitatud kahju korral kahju tekkimise kohta - vara asukoht, kuid tegemist on vaid preambulis seatud eeldusega, mida ei saa võrdsustada kollisiooninormiga. Ühendavaks seoseks on siiski kahju, mitte asi või omand.

tulenevalt ka lepinguvälised nõuded ja asjaõiguslikud nõuded.²⁹

Kuna Euroopa Liidu õigusaktides asjaõiguslikke nõudeid määratletud ei ole, siis on asjaõiguslike nõuete sisustamisel keskne tähendus Euroopa Kohtu praktikal. Euroopa Kohtu praktikast tuleneb asjaõiguslike nõuete tuvastamiseks kaks kumulatiivset tingimust. Esiteks on asjaõiguslike nõuete eesmärk selgitada asja omandiõiguse, valduse või teiste asjaõiguste olemasolu, nende sisu ja ulatus ning anda nende õiguste omajate huvidele kaitse.³⁰ Asjaõiguse olemasolu saab olla ainult asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõude eesmärk. Asjaõiguse sisu ja ulatus ning õiguste omajate huvide kaitse tagamine hõlmavad aga oluliselt laiemat nõuete ringi. Näiteks on omandiõiguse sisuks küll õigus asja kasutada, vallata ja käsutada, kuid Eesti materiaalõiguse kohaselt kaasneb omandiõigusega ka näiteks õigus saada juurdepääs avalikult kasutatavale teele (AÕS § 156) ja kohustus võimaldada kallasraja kasutamine (AÕS § 161). Omaniku huve Eesti materiaalõiguse kohaselt kaitseb AÕS §-st 80 tulenev vindikatsioonihagi, AÕS §-st 89 tulenev negatoorhagi, samuti õigus nõuda ebaseaduslikult valdajalt kahju (AÕS § 84) ja kasu hüvitamist (AÕS § 85). Lähtudes Euroopa Kohtu määratlusest võiks ka kõik eelviidatud nõuded olla käsitletavad just asjaõiguslikena.

Asjaõiguslike nõuete tähendust piirab oluliselt teine tingimus, mille kohaselt peab asjaõigusel nõude rahuldamise seisukohalt olema ka oluline tähtsus ehk hageja peab nõudes tuginema just asjaõigusele, mitte isiklikule õigusele.³¹ Näiteks ei ole asjaõigusel nõude lahendamisel piisavalt olulist tähendust asja kahjustamisest ja asjaõiguse rikkumisest tulenevas kahju hüvitamise nõudes.³² Kui aga arvestada Euroopa Kohtu praktikat, siis isegi asjaõigusele tuginemine ei ole määrav, vaid juba see, kas isiklik nõue on olemas või mitte. Euroopa Kohus on ČEZ asjas asjaõiguslike nõuete hulgast välistanud ka negatoornõude kahjulike mõjutuste levitamise lõpetamiseks. Euroopa Kohus küll nentis, et nõude aluseks on asjaõigus, kuid keeldus nõude kvalifitseerimisest asjaõiguslikuna.³³ Seega, isegi kui nõude aluseks on

²⁹ Vt lisaks asjaõiguste ja kohustuste eristamisest rahvusvahelises eraõiguses Fawcett, Carruthers, North 2008, p. 778; Dickinson 2008, paras 3.89–3.90.

³⁰ Brüsseli konventsiooni kontekstis *Reichert (No 1)*, para 11; *Gaillard*, para 15. Brüsseli konventsioon reguleeris tsiviil- ja kaubandusajades kohtualluvuse määramist ja kohtuotsuste tunnustamist ja täitmist enne Brüsseli I määruse vastu võtmist. Brüsseli Konventsiooni kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – EÜT L 299, 31.12.1972, lk 32–42 (siin ja edaspidi: *Brüsseli konventsioon*).

³¹ Brüsseli I määruse kontekstis *Gaillard*, paras 17-18; Brüsseli konventsiooni kontekstis ECJ 9.06.1994, C-292/93, *Lieber*, para 14; ECJ 17.05.1994, C-294/92, *Webb v Webb*, paras 14-15. Samuti kohtujurist Mischo oma arvamuses *Reichert (No 1)* asjas, vt ECJ 10.01.1990, C-115/88 *Reichert (No 1)*, Opinion of Advocate General Mischo, delivered on 22.11.1989, paras 11, 14.

³² Schlosser Report, para 163.

³³ ČEZ, p 34. Kohus ei järginud kohtujuristi Maduro ettepanekut, kes asus seisukohale, et kohus ei tohiks eirata liikmesriikide eraldiseisvast asjaõigusest tulenevaid nõudeid ning pooldas Art 16 lg 1 kohaldamist. Vt ECJ 18.05.2006, C-343/04 ČEZ, Opinion of Advocate General Poirares Maduro, delivered on 11.01.2006, paras 44-59.

asjaõigus, siis näiteks õiguste rikkumine annab hagejale isikliku nõude. Sellisel juhul on nõudel asjaõigusega vaid puutumus, millest asjaõigusliku nõude tuvastamiseks ei piisa.³⁴ Eelnevast tuleneb, et asjaõigusliku nõude tuvastamiseks Rooma II määruse tähenduses on vaja selgitada, kas hageja nõue on Rooma II määruse tähenduses isiklik või mitte. Rooma II määruse tähenduses on isiklikeks nõueteks Rooma II määruses reguleeritud lepinguvälised nõuded. Kui nõue kuulub Rooma II määruse tähenduses kahju õigusvastase tekitamise, alusetu rikastumise, käsundita asjaajamise või *culpa in contrahendo* alla, siis puudub asjaõiguslik nõue Rooma II määruse tähenduses ka juhul, kui hageja asjaõigusele tugineb.

Eeltoodud kriteeriumite kohaselt on asjaõiguslikeks nõueteks mitmed asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõuded. Eesti materiaalõiguse kohaselt tuleneb AÕS-st asjaõiguse omajale nii nõudeid, mille eelduseks on vaid asjaõiguse olemasolu, kui ka nõudeid, mis eeldavad lisaks kostja tegevust (näiteks asjaõiguse rikkumist).³⁵ Viimaste puhul võivad kostja tegevusest või tegevusetusest tuleneda poolte vahelised isiklikud nõuded, mis asjaõiguslikud nõuded välistavad. Esimeste nõuete puhul isiklike nõuete tekkimiseks alust ei ole. Seetõttu võib asjaõiguslikeks nõueteks Rooma II määruse tähenduses lugeda nõuded, mille eelduseks on vaid asjaõigusele tuginemine. Sellisteks nõueteks on Eesti materiaalõiguses näiteks avalikult kasutatavale teele juurdepääsu (AÕS § 156), kallasraja (AÕS § 161) ja võõra metsa kasutamise (AÕS § 167) nõuded. Samuti kvalifitseeruvad asjaõiguslikena mitmed naabrusõigustest tulenevad nõuded, nagu üle piiri ulatuvate juurte, okste ja viljade nõude õigus (AÕS § 149) ning piirirajatiste kasutamine (AÕS § 151). Kokkuvõtlikult on tegemist nõuetega, mille eesmärk on saavutada asjaõiguse või selle ulatuse tunnustamine.

Ülejäänud AÕS-st tulenevate nõuete kvalifitseerimisel asjaõiguslike nõuetena on määrav tähendus Rooma II määruses reguleeritud lepinguväliste kohustuste sisul. Lepinguväliseid kohustusi Rooma II määruse kontekstis tuleb tõlgendada võimalikult laialt. Rooma II määrus lepinguväliseid kohustusi ei defineeri, rõhutades vaid mõiste autonoomsust ja täpsustades, et

³⁴ Euroopa Kohus on korduvalt sedastanud, et puutumusest asjaõigusega nõude kvalifitseerimiseks asjaõiguslikuna ei piisa. Vt nt *ČEZ*, p-d 30-31; *Lieber*, para 13; *Webb v Webb*, para 14; ECJ 27.01.2000, C-8/98, *Dansommer*, para 22; *Gaillard*, para 16; *Reichert (No 1)*, para 11; *Reichert (No 1)*, Opinion of Advocate General Mischio, para 16. Vaid puutumus asjaõigusega on ka juhul, kui nõude rahuldamisel kostja kohustub omandiõigust hagejale üle andma. Vt Euroopa Kohtu lahendeid *Reichert (No 1)*, para 12; *Webb v Webb*, para 15.

³⁵ Samuti on erialakirjanduses leitud, et rahvusvahelise eraõiguse kontekstis eristuvad iseseisvad õigused ja nendesse väline sekkumine, mis toob kaasa lepinguvälised kohustused. Vt Bach, I. Art 1, para 26. – Huber, P. (ed). *Rome II Regulation. Pocket Commentary*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011; Scott, A. *The Scope of 'Non-Contractual Obligations'*. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, pp. 73-74; Dickinson 2008, paras 3.93–3.100.

mõiste hõlmab ka süüst sõltumatud lepinguvälised kohustused.³⁶ Euroopa Komisjoni hinnangul katab Rooma II määruse reguleerimisala kõiki lepinguväliseid kohustusi, välja arvatud need, mis on esitatud Art 1 lg 2.³⁷ Kuivõrd Rooma II määruse Art 1 lg 2 sätestab erandid üldreeglit ehk Rooma II määruse kohaldumisest, siis tuleb seda sätet tõlgendada kitsalt.³⁸ Seega on Rooma II määruse reguleerimisala piiratud minimaalselt ja kahtluse korral tuleb pooldada Rooma II määruse kohaldumist.³⁹ Seetõttu ka Rooma II määruse regulatsioonist tuleneb Rooma II määruse kohaldumis eeldus ja enne nõude asjaõiguslikuks lugemist tuleb kontrollida, kas nõue on lepinguväline Rooma II määruse tähenduses.

Eelnevalt selgus, et vaidluse lahendamisel võib olla vajalik kohalduva õiguse määramine nii Rooma II määruse kui ka riigisisese õiguse alusel. Näiteks kui negatoorhagi puhul on vaidluse all lisaks omandiõiguse rikkumisele ka ühe või teise poole omandiõigus. Rooma II määrus võimaldab asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõuded ja näiteks asjaõigusele tuginevad kahju hüvitamise või alusetu rikastumise nõuded erinevalt kvalifitseerida ka juhul, kui need esinevad koos. Rooma II määruse Art-s 15 on nimetatud küsimused, mida kohalduv õigus nõude lahendamisel reguleerib.⁴⁰ Kohalduv õigus Art 15 kohaselt ei reguleeri aga nõude aluseks oleva õiguse, nagu asjaõigus või intellektuaalse omandi õigus, omandamist ja lõppemist. Lisaks tuleneb sama vaidluse raames erinevate rahvusvahelise eraõiguse reeglite kohaldumine ka Rooma II määruse teistest sätetest. Kuna osad teemad on Rooma II määruse reguleerimisalast välistatud Rooma II määruse Art 1 lg 2 kohaselt, siis näiteks abielust tulenevatele varasuhetele tuleks igal juhul kohalduv õigus määrata teiste asjakohaste õigusaktide alusel. Teatud juhtudel lubab Rooma II määrus küsimuste lahendamisel lähtuda Rooma II määruses viidatud õigusest erinevast õigusest. Näiteks Rooma II määruse Art 16 kohaselt kohalduvad kohtu asukohariigi imperatiivsed sätted. Seega ei tulene Rooma II määrusest mingeid takistusi määramaks asjaõiguse tekkimisele ja lõppemisele kohalduv õigus riigisisese rahvusvahelise eraõiguse alusel, samas kui näiteks asjaõiguse rikkumise tagajärgedele kohalduva õiguse määrab Rooma II määrus.⁴¹

³⁶ Rooma II määruse preambul, p 11.

³⁷ Proposal 2003, p. 8.

³⁸ Proposal 2003, p. 9.

³⁹ Sama seisukoha kohta vt Fawcett, Carruthers, North 2008, pp. 778-779.

⁴⁰ Dickinson 2008, paras 4.78-4.79; Symeonides, S. C. Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. – American Journal of Comparative Law 2008/56, pp. 184-186. Loe lähemalt *dépeçage*'st Rooma II määruses Mills, A. The Application of Multiple Laws Under the Rome II Regulation. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, pp. 136-148.

⁴¹ Seda lahendust toetab ka A. Scott. Vt Scott 2009, pp. 72-74.

Võttes arvesse Euroopa Liidu õigusaktide terviklikkust ja Rooma II määruse ülesehitust, siis selgub, et asjaõiguslike nõuete eristamiseks lepinguvälistest nõuetest on kaks kriteeriumi: esiteks, kas nõude eesmärk on asjaõiguse olemasolu, sisu ja ulatus selgitamine ning kas asjaõigusel on nõude lahendamisel ka keskne tähendus. Asjaõiguslike nõuete esimene kriteerium on piisavalt lai, et hõlmata sisuliselt kõiki nõudeid, mis asjaõigusega kaasnevad. Seetõttu on asjaõiguslike nõuete tuvastamisel määrav teine kriteerium, mille kohaselt peab poolte vahel puuduma isiklik nõue Rooma II määruse tähenduses. Seega kui hageja nõue tugineb asjaõigusele, siis tuleb nõude piiritlemiseks lepinguvälistest nõuetest selgitada, kas nõue kvalifitseerub mõne Rooma II määruses reguleeritud lepinguvälise nõudena. Asjaõiguslikud nõuded on eelkõige AÕS-s reguleeritud kinnisomandi kitsendustest ja mitmed naabrusõigustest tulenevate nõuetena käsitletavat nõuded.

1.1.2. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise

Süsteemaatiline tõlgendamine andis asjaõiguslikele nõuetele väga kitsa ja lepinguvälistele kohustustele väga laia tähenduse. Järgnevalt leiab käsitlemist, kas Rooma II määruse eesmärgid toetavad või lükkavad ümber eeltoodud järeldusi. Kuna süsteemaatiline tõlgendamine tugines suuresti Brüsseli I määruse alasel Euroopa Kohtu praktikal, siis tuleb esiteks kontrollida, kas Rooma II määruse puhul on alust vastavatest tõlgendustest kõrvale kalduda lähtuvalt kahe määruse erinevustest. Seejärel leiab analüüsimist, kas eeltoodud lepinguväliste kohustuste tõlgendus aitab saavutada Rooma II määruse regulatsiooni eesmärki – õiguskindluse põhimõttest tulenevalt kohaldatava õiguse ettenähtavuse tagamine⁴².

Asjaõiguslike nõuete kitsas tähendus on Brüsseli I määrusele sarnaselt põhjendatud ka Rooma II määruse kontekstis. Tuleb nentida, et Rooma II määruse ja Brüsseli I määruse ja nende eesmärkide vahel on mitmeid erinevusi. Esiteks on nende määruste eesmärgid erinevad juba põhjusel, et üks õigusaktidest tegeleb kohtualluvuse määramise küsimustega, teine aga kohalduva õiguse määramise küsimustega. Kohaldatava õiguse ja kohtualluvuse määramise eesmärgid on aga erinevad. Kohalduva õiguse määramise puhul on kohtuniku keskseks eesmärgiks leida vaidlusega kõige tihedamalt seotud õigus, mis oleks pooltele ettenähtav.⁴³ Kontrastina on kohtualluvuse määramisel kohtuniku eesmärk tagada, et vaidluse asjaolud oleks kohtule võimalikult lihtsalt ligipääsetavad. Kohtualluvuse määramise põhireeglina on

⁴² Rooma II määruse preambul, p-d 6, 14 ja 16; Proposal 2003, pp. 4, 7.

⁴³ Rooma I määruse preambul, p 16; Rooma II määruse preambul, p 14.

lähtumine kostja elukohast.⁴⁴ Brüsseli I määruse Art 22 lg 1 lähem analüüs toetab aga selgelt Brüsseli I määruse alase praktika kohaldumist Rooma II määruse tõlgendamisel.⁴⁵ Nimelt on Euroopa Kohus eelviidatud sätte kohaldamisel asunud seisukohale, et seda sätet ei tohi tõlgendada laiemalt, kui on vajalik selle eesmärgi saavutamiseks, kuivõrd tegemist on erandiga kohtualluvuse määramise põhireeglist.⁴⁶ Seega on Brüsseli I määruse Art 22 lg 1 rakendusvõimalused piiratud. Brüsseli I määruse Art 22 lg 1 eesmärk on kinnisaja asukoha kohtu parima positsiooni kasutamine vaidluse asjaolude selgitamiseks ning asja asukohamaa kohaliku asjakohase praktika kasutamiseks.⁴⁷ Eeltoodu on asjakohane ka Rooma II määruse kontekstis. Nagu eelnevalt märgitud, on Rooma II määruse puhul eesmärgiks kohaldada vaidlusega kõige tihedamini seotud õigust ning tihedale seotusele viitab kindlasti ka juhtumi asjaolude paiknemine. Lisaks on Rooma II määruse eesmärk reguleerida lepinguväliseid kohustusi võimalikult suures ulatuses, mistõttu sarnaselt Brüsseli I määruse Art 22 lg-le 1 tuleks asjaõiguslikke nõudeid ka Rooma II määruse tähenduses kitsendavalt tõlgendada. Seega tuginedes Brüsseli I määruse alasele praktikale on Rooma II määruse kontekstis põhjendatud piirata asjaõiguslike nõuete tähendus vaid asjaõiguse olemasolu, sisu ja ulatuse selgitamise eesmärgiga esitatud nõuetega, kui poolte vahel puudub isiklik nõue.⁴⁸

Asjaõiguslike nõuete kitsas tõlgendamine on kooskõlas ka ettenähtavuse eesmärgiga. Tulenevalt õiguskindluse põhimõttest peab piir Rooma II määruse reguleerimisalasse kuuluvate nõuete ja sinna mittekuuluvate nõuete vahel olema kergesti tuvastatav. Kui vaidluse esemeks on omandiõiguse, valduse, realservituudi olemasolu või näiteks viljade saamise õigus ehk asjaõiguse sisu, siis on kergesti äratuntav, et vaidluse lahendamisel on otsustav tähendus just asjal ja isiku õigustel selle suhtes. Vastupidiselt on näiteks asjaõiguste rikkumisest tulenevate nõuete piiritlemine asjaõiguslikest nõuetest tihti keeruline. Kahju õigusvastane tekitamine ehk delikt on kõige tavapärasem lepinguväliline võlasuhe, millele tuleb kohalduv õiguse määrata. Näiteks kui mingis liiklusõnnetuses saavad kahjustada kaks

⁴⁴ Brüsseli I määruse preambul, p-d 11-12.

⁴⁵ Tõlgendamisel kohaldatava õiguse määramist ja kohtualluvuse määramist reguleerivate õigusaktide vastastikkusest kasutamisest Rooma konventsiooni ja Brüsseli konventsiooni näitel Euroopa Kohtu praktikas vt ECJ 08.03.1988, C-9/87, *Arcado v Haviland*, para 15; ECJ 29.05.1982, C-133/81, *Ivenel v Schwab*, paras 13-20.

⁴⁶ *Reichert (No 1)*, paras 9-10; *ČEZ*, p-d 26-29.

⁴⁷ *Reichert (No 1)*, para 12.

⁴⁸ Brüsseli I määruse Art 22 lg 1 alase praktika kohaldatavust jaatab ka A. Dickinson. Vt Dickinson 2008, para 3.97. Enamus autoritest siiski rõhutab vajalikku ettevaatlikkust Brüsseli I määruse ja Rooma määruste tõlgenduste ülekandmise suhtes. Vt Lein, E. *The New Rome I/Rome II/Brussels I Synergy*. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). *Yearbook of Private International Law Vol 10*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2008, pp. 197-198; Van Calster, G. *European Private International Law*. Oxford, Portland, Oregon: Hart 2013, p. 156. Vt lisaks Euroopa rahvusvahelise eraõiguse õigusaktide kooskõllalisest tõlgendamisest Würdinger, M. *Das Prinzip der Einheit der Schuldrechtsverordnungen im Europäischen Internationalen Privat- und Verfahrensrecht*. – *Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht* 2011/75, ss. 102-126.

autot, millega sõitsid nende omanikud, tekib poolte vahel kahju õigusvastase tekitamise võlasuhe, vaatamata sellele, et kahjustada sai mõlema juhi omand. Tekkinud suhet loetake deliktiõiguslikuks, mitte asjaõiguslikuks. Kohalduva õiguse määramisel rakendub Rooma II määruse Art 4 lg 1 ja vaidlusele kohaldub kahju tekkimise ehk kokkupõrke koha õigus. Teise näitena võib tuua situatsiooni, kus isikult varastatakse auto, mis satub pärast vargust välisriigis õnnetusse ja mis seejärel tuuakse tagasi omaniku koduriiki. Sellisel juhul on sama moodi isiku omand kahjustatud, kuid kui auto omanikust kannatanu esitab kahju hüvitamise nõude koos auto tagastamise nõudega, ei erine kahju hüvitamise nõude sisu esimesest liiklusõnnetuse olukorras tekkinud nõude sisust. Mõlemal juhul on omaniku soov auto parandamise kulude või väärtuse vähenemise hüvitamine. Siinjuures oleks raske põhjendada, miks ühel juhul tuleb kohaldatava õiguse määramisel lähtuda Rooma II määrusest ja teisel juhul riigisisest regulatsioonist⁴⁹. Seega õiguskindluse põhimõte toetab ka asjaõigustele tuginevate, kuid siiski isiklike nõuete kuulumist lepinguväliste kohustuste hulka.

Vastupidiselt ei ole kohalduva õiguse ettenähtavust võimalik saavutada asjaõiguste tunnustamisele suunatud nõuetele Rooma II määruse kohaldamisega. Rooma II määruse regulatsioon ei sisalda selget lahendust asjaõiguste tunnustamise nõuetele kohalduva õiguse määramiseks. Juhul, kui isikult varastatakse auto, mis välisriigis müüakse heausksele omandajale ja mis seejärel satub liiklusõnnetusse, siis vajab omandiõiguse rikkumise tagajärgede kõrval eraldi lahendamist omandiõiguse kuuluvuse küsimus. Kui kohalduv õigus Rooma II määruse regulatsiooni alusel reguleeriks ka asjaõiguse olemasolu küsimust, siis kohaldades näiteks kahju õigusvastase tekitamise kollisiooninormi, oleks vaja määrata kahju tekkimise koht. Asjaõiguste tunnustamisele suunatud nõude puhul võib „kahju tekkimisena kohana“ aga käsitleda erinevaid kohti. Esiteks võib kahju tekkimise kohana määratleda Rooma II määruse preambuli punkti 17 eelduse kohaselt vara kahjustamise koha. Samas tundub sisuliselt ebaõige siduda omandiõiguse tekkimisele kohalduv õigus auto kahjustamise riigiga, mis võib olla nii omaniku kui ka valdaja jaoks täiesti suvaline (näiteks kui valdaja sõitis autoga läbi mitmete riikide, et jõuda oma sihtkohta). Teiseks võib kahju tekkimise kohaks lugeda koha, kus omanik oma asjaõigust (enam) teostada ei saanud ehk kus omanikult asi ära võeti. Kolmanda tõlgenduse kohaselt võib kahju tekkimise kohaks lugeda kohta, kus toimus omandiõiguse üleminek teisele isikule. Samas seda, kas omandiõigus on üldse üle läinud, ongi vaja veel selgitada. Seetõttu viimane tõlgendus kohalduvat õigust sisuliselt ei määratle. Kuna Rooma II määruse kollisiooninormid asjaõiguste tunnustamisele suunatud

⁴⁹ Eesti puhul REÕS §-st 18.

nõuetele kohaldatava õiguse määramiseks ühest lahendust ei anna, on põhjendatud seisukoht, et asjaõiguste tunnustamisele kohalduva õiguse määramist Rooma II määrus ei reguleeri.

Seega kokkuvõttes on asjaõiguslike nõuete määratlemiseks Rooma II määruse kontekstis kaks kriteeriumi: kas nõude eesmärk on asjaõiguse olemasolu, sisu või ulatuse selgitamine ja kas nõue tugineb ainuüksi asjaõigusele või on nõue isiklik. Eeltoodud kriteeriumitest lähtuvalt kvalifitseeruvad asjaõiguslike nõuetena asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõuded, nagu kinnisomandi kitsendustest tulenevad nõuded ning mõned naabrusõigustest tulenevad nõuded. Kuna asjaõiguse sisu ja ulatust võib mõista väga laialt, siis on lepinguväliste nõuete piiritlemisel asjaõiguslikest nõuetest määrav, kas nõue kvalifitseerub mõne Rooma II määramises reguleeritud lepinguvälise nõudena.

1.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest Rooma II määruse kontekstis

1.2.1. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise

Rooma II määramises reguleeritud lepinguvälistest nõuetest leiab esimesena käsitlemist kahju õigusvastase tekitamise nõuete piiritlemine asjaõiguslikest nõuetest. Asjaõiguslike ja kahju õigusvastase tekitamise nõuete piiritlemine kohalduva õiguse määramisel seondub asjaõiguse, eelkõige omandiõiguse rikkumisest tulenevate nõuetega. Eesti materiaalõiguses on omandiõiguse rikkumise lõpetamist ja sellest tuleneva kahju hüvitamist reguleerivad erinormid koondatud AÕS §-s 80, 84 ja 89 ning osaliselt naabrusõiguste regulatsiooni AÕS §-s 143jj. Järgnevalt leiabki selgitamist, kas eeltoodud sätetest tulenevad nõuded kvalifitseeruksid kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses.

Kõige problemaatilisem Rooma II määruse kontekstis on vindikatsioonihagi võimalik kvalifitseerimine kahju õigusvastase tekitamisena. Vindikatsioonihagi ainukeseks eelduseks AÕS § 80 kohaselt on omaniku valduse rikkumine ning sealjuures võib nõude esitada ühtviisi nii heauskse kui ka pahauskse valdaja vastu. Vindikatsioonihagi sisuks on rikkumise lõpetamine ehk valduse taastamine, mitte omanikule tekitatud kahju hüvitamine. Sellest tulenevalt tekib vindikatsioonihagi kvalifitseerimisel kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse kontekstis kolm küsimust: kas õigusvastane tegu Rooma II määruse tähenduses

hõlmab ka võõra asja valdamise heauskse valdaja poolt; kas kahjuks Rooma II määruse tähenduses saab lugeda vaid valduse teostamise võimaluse puudumist ning kas Rooma II määrus võimaldab nõuda ka kahju tekitava tegevuse lõpetamist. Esimesele küsimusele tuleb vastata jaatavalt. Kuigi kahju õigusvastase tekitamise eelduseks on õigusvastane tegu,⁵⁰ siis tuleneb Rooma II määrusest sellele nõude eeldusele väga lai tähendus. Rooma II määruse preambuli punkti 11 kohaselt hõlmab kahju õigusvastane tekitamine ka süüst sõltumatu vastutuse. Kas vastutus eeldab süüd või mitte ning kas tegevusetus võib olla vastutuse aluseks, määrab Rooma II määruse Art 15(a) kohaselt kohalduv õigus.⁵¹ Seega määrab vastutuse standardi kohalduv õigus. Näiteks kui kohalduks Eesti õigus, siis vastutakski valdaja AÕS § 80 kohaselt. Kohalduva õiguse määramisel on aga alust kvalifitseerida nõue Rooma II määruse alusel kahju õigusvastase tekitamisena isegi juhul, kui kostja on asja enda valdusesse saanud heausklikult ning ei ole ise omanikult asja ära võtnud.

„Kahju“ lai tähendus Rooma II määruses viitab samuti vindikatsioonihagi kuulumisele kahju õigusvastase tekitamise mõiste alla. Kahju mõiste hõlmab Rooma II määruse Art 2 lg 1 kohaselt kahju õigusvastase tekitamise igasugused tagajärjed. Mida kahjuks konkreetsetes vaidluses lugeda, määrab Art 15(c) kohaselt kohalduv õigus. Kui kahju mõistet kohalduva õiguse määramisel kuidagi kitsendada, siis kahaneks kohaldatava õiguse reguleerimisala näiteks juhul, kui liikmesriigi õigus määratleb „kahju“ Euroopa Liidu õigusest laiemalt. „Kahju“ mõiste tõlgendamist võimalikult laialt toetab ka Rooma II määruse preambuli punkt 32, mille kohaselt kahjuhüvitise nõue võib tegelikku kahju ületada või olla karistuslik. Kui „kahju“ mõistet aga piirata ainult realselt kantud kahjuga, võib näiteks karistuslike nõuete puhul kahju õigusvastane tekitamine üldse puududa. Seega on „kahjuks“ Rooma II määruse tähenduses sisuliselt igasugused kahjulikud tagajärjed, mida hageja väidab olevat kannatanud – otsene varaline kahju, saamata jäänud tulu, mittevaraline kahju, takistused või ebamugavused õiguse teostamisel.⁵² Eeltoodud kahju määratluse alla mahub ka omaniku valduse puudumine ja omandiõiguse teostamise takistamine vindikatsioonihagi tähenduses.

Kahju õigusvastasest tekitamisest tulenevad nõuded hõlmavad ka kahju tekitamise lõpetamise, st muuhulgas ka valduse rikkumise lõpetamise nõuded. Kahju õigusvastasest tekitamisest tuleneva nõude eesmärgiks on hagejale tekitatud kahjulike tagajärgede

⁵⁰ Brüsseli konventsiooni kontekstis vt ECJ 26.03.1992, C-261/90, *Reichert (No 2)*, para 19. Samuti viitab teo ebaseaduslikkusele või õigusvastasusele mitmes keeleversioonis Rooma II määruse tekst. Näiteks eesti keeles „õigusvastane kahju“, samuti saksa keeles „*unerlaubte Handlung*“. Teisalt prantsuse keeles „*fait dommageable*“ ebaseaduslikkusele otseselt ei viita. Vt lisaks Bach 2011, Art 4, para 4.

⁵¹ Proposal 2003, p. 23.

⁵² Vt ka näitlikku loetelu kahju liikidest Komisjoni ettepanekus: Proposal 2003, p. 23.

heastamine.⁵³ Kuna eelnevalt selgus, et kahjuks on Rooma II määruse tähenduses ka takistused õiguse teostamisel, siis hõlmab kahju õigusvastane tekitamine ka omaniku nõude valduse rikkumise lõpetamiseks. Sellele viitab Rooma II määruse sõnastus, mille kohaselt kahju põhjustanud sündmus määruse tähenduses hõlmab ka kahju põhjustavaid sündmusi, mis võivad tõenäoliselt aset leida ning kahju mõiste hõlmab kahju, mis võib tõenäoliselt tekkida.⁵⁴ Kuivõrd eeldatava kahju puhul ei ole kahju hüvitamise nõude esitamine (enamasti) veel võimalik, siis järelikult hõlmab kahju õigusvastase tekitamise nõue (tõenäoliselt) kahju tekitava tegevuse lõpetamise nõude.⁵⁵ Lisaks määrab Rooma II määruse Art 15(c) kohaselt kohalduv õigus ka õiguskaitsevahendi laadi⁵⁶ ehk kohalduvast õigusest sõltub, kas isikul on õigus nõuda näiteks kahjutekitava tegevuse keelamist. Seega hõlmab kahju õigusvastase tekitamise mõiste ka omandiõiguse rikkumise lõpetamise nõuet, mis on AÕS § 80 kohaselt vindikatsioonihagi sisuks. Seega võib eelneva analüüsi tulemusel asuda seisukohale, et lähtudes Rooma II määruse süstemaatilisesest tõlgendamisest, kvalifitseerub vindikatsioonihagi AÕS § 80 tähenduses kahju õigusvastase tekitamisena.⁵⁷ Kuivõrd Euroopa Kohus oma praktikas on asjaõiguse ja valduse võrdsustanud, siis kvalifitseerub kahju õigusvastase tekitamisena ka valduse rikkumise lõpetamiseks esitatud nõue AÕS § 45 tähenduses.

Vindikatsioonihagiga kaasnevad kõrvalnõuded asja valdaja vastu kahju hüvitamiseks AÕS § 84 alusel kvalifitseeruvad samuti kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses. Kuna eelnevalt selgus, et vindikatsioonihagi võib lugeda kahju õigusvastaseks tekitamiseks Rooma II määruse tähenduses, siis on AÕS §-st 84 tulenevate nõuete kvalifitseerimiseks vaja ainult tuvastada, kas kahju õigusvastane tekitamine hõlmab ka asja kahjustamisest tulenevat kahju hüvitamise nõuet. Rooma II määruses kasutatud kahju mõiste

⁵³ Vt Euroopa Kohtu lahendid Brüsseli konventsiooni Art 5 lg 3 kontekstis, mis reguleerib kohtualluvuse määramist lepinguvälise kahju korral: *Kalfelis*, para 17; *Reichert (No 2)*, para 19. Erialakirjanduses kasutatakse Rooma II määruse Art 4 tõlgendamiseks just Brüsseli I määruse Art 5 lg-t 3 vt nt Mankowski, P. Art 5, para 197. – Magnus, U., Mankowski, P. (eds). *Brussels I Regulation*. 2nd ed. Munich: Sellier. European Law Publishers 2012; Junker, A. VO (EG) 864/2007 Art 4, Rn 14. – Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). *Münchener Kommentar zum BGB*. 5. Aufl. München: C.H.Beck 2010; Dickinson 2008, para 3.243; Unberath, H., Cziupka J. Rom II-VO Art 4, Rn 19. – Rauscher, T. (Hrsg). *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011.

⁵⁴ Rooma II määrus, Art 2, lg-d 2 ja 3, punktid a ja b.

⁵⁵ Sama seisukoha kohta vt Bach 2011, Art 2, para 3; Unberath, Cziupka 2011, Rom II-VO Art 4, Rn 21; Hohloch, G. *Place of Injury, Habitual Residence, Closer Connection and Substantive Scope: The Basic Principles*. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). *Yearbook of Private International Law Vol 9*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007, p. 14.

⁵⁶ Rooma II määruse Art 15(c) eestikeelne tõlge on siinjuures eksitav, kuna õiguskaitsevahendite asemel viitab vaid kahjude või kahjuhüvitisnõuete olemasolule, laadile ja hinnangule nende suuruse kohta.

⁵⁷ Erialakirjanduses on autorid erinevatel seisukohtadel, kuid valdavalt Rooma II määruse kohaldumist vindikatsioonihagile eitatakse. Vt nt Bach 2011, Art 1, para 26; Fawcett, Carruthers, North 2008, p. 794; Collins 2008, para S35-177. Osaliselt: Plender, R., Wilderspin, M. *The European Private International Law of Obligations*. 3rd ed. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2009, para. 18-064; Dickinson 2008, para 3.95.

hõlmab asjale kui varale tekitatud kahju. Viimane nähtub Rooma II määruse preambuli punktist 17, mis määratleb vara kui kahju objekti puhul eeldusliku kahju tekitamise koha kohalduva õiguse määramiseks. Samuti on kahju hüvitamine on õiguskaitsevahend, mis võimaldab omanikule tekitatud varalise kahju heastada. Teatavaid kahtlusi AÕS §-st 84 tulenevate nõuete kvalifitseerimisel kahju õigusvastase tekitamisena tekitab asjaolu, et nõuded saab esitada ka juhul, kui valdaja ise omaniku asja üldse ei kahjustanud. AÕS § 84 alusel tekib vastutus pelgalt valduse teostamisest. Valdaja, isegi omavoliline või pahauskne, ei pruukinud asja füüsiliselt kahjustada. Vindikatsioonihagi käsitlemisel aga selgus, et kahju õigusvastane tekitamine Rooma II määruse tähenduses hõlmab süüst sõltumatu vastutuse, mistõttu valdaja hea- või pahausksus nõude kvalifikatsiooni ei mõjuta. Samuti selgus, et kahju õigusvastase tekitamise aluseks võib olla ka tegevusetus. Rooma II määruse tähenduses võib vastutust tekitavaks tegevusetuseks lugeda seega võõra asja üle valduse teostamisel asjale kahju tekkimise takistamata jätmise. Kuigi kohalduv õigus võib seada täiendavaid kriteeriume tegevusetuse eest vastutuse seadmisel (näiteks käibekohustuse olemasolu), siis Rooma II määruse tähenduses piisab kahju õigusvastase tekitamise tuvastamiseks vaid asjaolust, et asi kostja valduse ajal hävis või kahjustus. Seega valdaja heausksus ega ka vastutuse tuginemine vaid valduse teostamise faktile nõuete kvalifitseerimist Rooma II määruse Art 4 alusel ei mõjuta ja AÕS §-st 84 tulenevad kahju hüvitamise nõuded kvalifitseeruvad kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses.

Kahju õigusvastaseks tekitamiseks Rooma II määruse tähenduses on alust lugeda ka AÕS §-st 89 tulenev negatoornõue. Negatoornõue eeldab AÕS § 89 kohaselt vaid omandiõiguse rikkumist. Negatoorhagi puhul väljendub kahju omaniku piiratud võimaluses omandit kasutada soovitud viisil või ulatuses. Negatoornõuet iseloomustab vähemalt enamasti ka hageja aktiivne tegevus või tegutsemise kohustus, mistõttu on tuvastatav õigusvastane tegu kui kahju õigusvastase tekitamise eeldus. Sarnaselt vindikatsioonihagile saab omanikule heastada negatiivsed tagajärjed rikkumise lõpetamise või rikkumisest hoidumisega. Negatoorhagi kuulumist kahju õigusvastase tekitamise mõiste alla toetab ka Euroopa Kohtu praktika Brüsseli I määruse Art 5 lg 3 kohaldamisel, kus Euroopa Kohus kvalifitseeris hageja nõude tema istandust reostava kostja tegevuse lõpetamiseks deliktisena.⁵⁸ Lisaks on Rooma II määruse Art-s 7 kahju õigusvastase tekitamise erijuhuna reguleeritud keskkonnakahjustusest tulenevale kahjule kohalduva õiguse määramist. Sisuliselt on tegemist negatoorhagile sarnase nõudega, millega reeglina kaasneb eelkõige rikkumise lõpetamise

⁵⁸ ECJ 30.11.1976, C-21/76, *Bier*, para 16.

nõue.⁵⁹ Ka see viitab, et negatoorhagi sarnase nõudena kuulub Rooma II määruse reguleerimisalasse. Võib asuda seisukohale, et AÕS § 89 tähenduses negatoorhagi on käsitletav kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses.⁶⁰

Eelnevalt selgus, et kahju õigusvastase tekitamise määratluse Rooma II määruses on väga lai. Sellest tulenevalt võib viidata veel AÕS-st tulenevatele nõuetele, mis kahju õigusvastase tekitamisena kvalifitseeruvad. Näiteks negatoorhagiga sarnast funktsiooni täidavad Eesti materiaaõiguses mitmed naabusõigusest tulenevad nõuded. AÕS §-st 143 tulenev nõue täpsustab tahtlikult naaberkinnisasjale suunatud kahjulikke mõjutuste levitamise lõpetamise nõuet. Sellisel juhul on naaber oma tegevusega põhjustanud nõude esitamise enda vastu. Juhul, kui kostja jätab kahjulike mõjutuste levimise takistamata, on vastutuse aluseks tegevusetus. AÕS § 101¹ reguleerib asja leidja vastutust. Võõra asja leidmisel ja selle oma valdusesse võtmisel tekivad leidjal kohustused, mille rikkumisel võib asi kahjustuda või hävida. Kahjulikke tagajärke kannatab omanik, mille heastamist ta võib leidjalt nõuda. Seega ei piirdu kahju õigusvastase tekitamise nõuded Rooma II määruse kontekstis omandi kaitse nõuetega.

Kokkuvõttes selgus, et kahju õigusvastase tekitamise lai määratlus Rooma II määruse kontekstis hõlmab nii AÕS §-st 80 tuleneva vindikatsioonihagi, AÕS §-st 84 tuleneva vindikatsioonihagiga kaasneva kahju hüvitamise nõude valdaja vastu kui ka AÕS §-st 89 tuleneva negatoorhagi ja seda täpsustavad nõuded.

1.2.2. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise

Rooma II määruse preambulis on kahju õigusvastase tekitamise regulatsioonile seatud kaks eesmärki. Rooma II määruse preambuli punkti 14 kohaselt on kahju õigusvastase tekitamise regulatsiooni eesmärgiks õiguskindluse ja ettenähtavuse põhimõtetest tulenevalt kõige

⁵⁹ Vt lisaks keskkonnakahjustamisest tulenevate nõuete kohta Graziano, T. K. The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). Yearbook of Private International Law Vol 9. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007, pp. 76-77; Bogdan, M. The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, p. 219-230.

⁶⁰ Erialakirjandus on valdavalt seisukohal, et negatoorhagi kuulub Rooma II määruse kahju õigusvastase tekitamise mõiste alla. Vt Halfmeier, A. Rome II Art 4, paras 37-38. – Calliess, G.-P. (ed). Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2011; Unberath, Cziupka 2011, Rom II-VO Art 4, Rn 24; Hohloch 2007, p. 16. Negatoorhagi kuulub ka Brüsseli I määruse tähenduses lepinguvälise kahju hulka, vt Leible, S. Brüssel I-VO Art 5, Rn 80. – Rauscher, T. (Hrsg). Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR. Kommentar. Sellier. European Law Publishers: Munich 2011; BGH. II ZR 329/03, 24.10.2005. – NJW 2006, 689. Näiteks Eesti Riigikohtu tsiviilkolleegiumis lahendatud asjas nr 3-2-1-104-12, kus hageja nõudis nii müraga tekitatud kahju hüvitamist, kui ka omandiõiguse rikkumise lõpetamist, tuleks ülaltoodust lähtudes tervikuna kvalifitseerida Rooma II määruse Art 4 alusel.

kohasema õiguse kohaldumine. Vastavalt Rooma II määruse preambuli punktile 16 tuleb saavutada samas ka vastutava isiku ja kahju kannatanud isiku huvide vahel mõistlik tasakaal. Seega tuleb analüüsida, kas eelnevalt käsitletud AÕS-st tulenevatele nõuetele Rooma II määruks kahju õigusvastasele tekitamisele kohalduvat õigust reguleeriva Art 4 kohaldamine viib vaidluse ka kõige tihedamalt seotud õiguskorrani ja toimib poolte huve tasakaalustavalt.

Rooma II määruse Art 4 lg 1 kohaselt kohaldub kahju õigusvastasele tekitamisele riigi õigus, kus kahju tekkis. Kahju tekkimise kohta tuleb vastavalt Rooma II määruse preambuli punktile 17 määratleda lähtuvalt sellest, kus tekkis otsene kahju. Vindikatsioonihagi puhul on omaniku kahjuks valduse teostamise võimaluse kaotamine. Otsene kahju omanikule tekkis seal, kus omanik ei saanud (enam) asja üle valdust teostada ehk valduse äravõtmise kohas. Seega Rooma II määruse kohaselt kohalduks vindikatsioonihagile riigi õigus, kus omaniku valdust rikuti. Omaniku jaoks on valdusest ilma jäämise koha õiguse kohaldamine kindlasti ettenähtav. Juhul, kui valdaja on omavoliline ning pahauskne, siis on valduse rikkumise koha riigi õiguse kohaldumine ettenähtav ka rikkujale, sest kohalduv õigus sõltub kostja enda tegevusest. Kui valdaja on aga heauskne ja omaniku valdust ise ära ei võtnud, siis valduse rikkumise koha õiguse kohaldumine kostjale ettenähtav ei ole.⁶¹ Sellisel juhul saab kostja heausksena omaniku asja oma valdusesse kolmandatelt isikutelt ning see võib juhtuda ka omaniku valduse murdmise riigist erinevas riigis. Kohalduva õiguse suhtes on siis eelis omanikul, kelle asja valduse rikkumise järgsest asukohast sõltub nõudele kohalduv õigus. Heauskse valdaja huvidega valduse rikkumise koha õiguse kohaldamine seega ei arvesta. Rooma II määruse eesmärk ei ole kannatanu eelistamine,⁶² vaid poolte huvide tasakaal. Ilmselt oleks heauskse valdaja jaoks ettenähtavam lahendus asja asukohariigi õiguse kohaldamine. Seega oleneb Rooma II määruse eesmärkide saavutamine sellest, kas määruks võimaldab heauskse valdaja vastu esitatud vindikatsioonihagi puhul kahju tekkimise kohast erineva õiguse kohaldamist. Kohalduva õiguse määramise üldreeglist erandi tegemist võimaldab Rooma II määruse Art 4 lg 3, mille kohaselt, kui juhtumi kõikidest asjaoludest ilmneb, et kahju õigusvastane tekitamine on ilmselgelt tihedamalt seotud mõne muu riigiga kui lõigetes 1 ja 2 osutatud riik, kohaldatakse asjaomase teise riigi õigust. Asjaoludeks, mida tuleb Art 4 lg 3 alusel arvestada on nii asja asukoht vindikatsiooninõude esitamisel kui ka omaniku valduse murdmise koht. Kui asi on heauskse valdaja valduses teises riigis, siis Art 4 lg 3 kohaldatav ei ole, sest kõik

⁶¹ Deliktulist nõuet heauskse kostja vastu Brüsseli konventsiooni Art 5 lg 3 tähenduses eitas Euroopa Kohus ka *Reichert (No 2)* asjas, kuna nõue ei tuginenud kostja õigusvastasel teol. Vt *Reichert (No 2)*, paras 12–20.

⁶² Proposal 2003, p. 12. Vt lisaks poolte huvide tasakaalustamisest kahju tekitamise koha riigi õiguse kohaldamisel Symeonides 2008, pp. 186-192.

asjaolud ühele riigile ei viita.⁶³ Seega olukorras, kus heauskne valdaja omaniku valdust ära ei võtnud, ei paku Rooma II määrus heauskse valdaja ja omaniku huvide tasakaalustamiseks mingit mehhanismi. Kokkuvõttes on vindikatsioonihagile Rooma II määruse kohaldamine üldiselt kooskõlas Rooma II määruse eesmärkidega, välja arvatud juhul, kui kostjaks on heauskne valdaja, kes omanikult asja ise ära ei võtnud.

Selgelt aitab Rooma II määruse eesmärkide saavutamisele kaasa kahju hüvitamise nõuete ja negatoorhagi kvalifitseerimine kahju õigusvastase tekitamisena. Kui hageja omandiõigust on rikutud müra levitamise või reostamisega, asi on hävinenud või seda on kahjustatud kohaldub Rooma II määruse preambuli punkti 17 kohaselt asja kahjustamise koha riigi õigus. Nii AÕS §-st 84 tuleneva kahju hüvitamise nõude kui ka AÕS §-st 89 tuleneva negatoorhagi puhul on vaidluse objektiks asja kahjustamise tagajärjed. Rooma II määruse preambulis erireegli sätestamine näitab, et Rooma II määruse tähenduses on tegemist kahju õigusvastase tekitamise tüüpjuhtumiga. Rooma II määruse koostamisel on preambuli kohaselt eeldatud, et just vara tekitamise koha õiguse kohaldamine on kõige ettenähtavam ja poolte huve mõistlikult tasakaalustav. Käesoleva töö autori hinnangul ei ole AÕS §-st 84 ja §-st 89 tulenevate nõuete puhul alust Rooma II määruses seatud eeldusest kõrvale kalduda. Samasugust probleemi, mis eelnevalt heauskse valdaja vastutusega ei teki. Näiteks kui auto saab kahjustada mitte-omanikust heauskse ostja valduse ajal, siis on autot kasutanud isiku jaoks kõige ettenähtavam kohaldada riigi õigust, kus autoga õnnetus juhtus. Seega AÕS §-st 84 tulenevate nõuete puhul ei eelista regulatsioon kannatanut.

Rooma II määruse eesmärkidest lähtuv tõlgendamine kinnitab, et AÕS §-st 84 tulenevad kahju hüvitamise nõuded ja AÕS §-st 89 tulenev negatoorhagi kvalifitseeruvad kahju õigusvastase tekitamisena. Vindikatsioonihagi puhul aga selgus, et vindikatsioonihagi kvalifitseerumine kahju õigusvastase tekitamisena sõltub sellest, kuidas on kostja asja enda valdusesse saanud. Kahju õigusvastase tekitamisega Rooma II määruse tähenduses on tegemist juhul, kui valdaja on omavoliline, pahauskne või kui heauskne valdaja võttis omanikult valduse oma tegevusega. Kui heauskne valdaja on saanud omaniku valduse murdmiseta, siis ei ole nõude kvalifitseerimine kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse ega Art 4 eesmärkidega kooskõlas. Seega tuleb siinkohal korrigeerida Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise tulemust, mille kohaselt vindikatsioonihagi kvalifitseerub alati kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses. Õigusvastane tegu Rooma II määruse tähenduses

⁶³ Loe lähemalt Rooma II määruse Art 4 lg 3 kohaldamise eeldustest Dickinson 2008, para 4.84-4.95.

eeldab siiski, et kahjulikud tagajärjed, st vindikatsioonihagi puhul ebaseaduslik valdus, on kostjale omistatavad. Kahjulike tagajärgede omistamiseks võib anda aluse nii aktiivne tegu (nt valduse äravõtmine) kui ka tegevusetus, mida saab kostjale ette heita, st kostja vähemalt teadis või pidi teadma, et tal oli kohustus kahjulikke tagajärgi vältida (nt asjaoludest oli selge, et asja üleandjal puudub omand). Seega õigusvastase teo tuvastamiseks Rooma II määruse tähenduses ei piisa siiski valduse teostamise faktist, kui kostja ei teadnud ega pidanudki teadma, et ta omanikku kahjustab. Heauskselt valduse saanud kostja vastu esitatud vindikatsiooninõue on seega asjaõiguslik nõue Rooma II määruse tähenduses.

1.2.3. Kahju õigusvastase tekitamise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaaõiguse üldpõhimõtete

Rooma II määruse tõlgendamisel on üheks aluseks liikmesriikide õiguskordade üldised põhimõtted.⁶⁴ Vaatamata kahju õigusvastase tekitamise mõiste autonoomsusele, tuleks Rooma II määruse tõlgendamisel pooldada käsitlust, mis vastaks võimalikult suures ulatuses Rooma II määruses kasutatud õigusinstituutide materiaaõiguslikule sisule liikmesriikides. Seetõttu leiab käesolevas alapeatükis analüüsimist kahju õigusvastase tekitamise määratlus Euroopa Liidu liikmesriikide materiaaõiguses Saksa, Inglise ja Prantsuse õiguse näitel. Lähtuvalt käesoleva töö eesmärgist on käsitletud ka vastavas õiguskorras tuntud asjaõiguslikke nõudeid ning nende suhet kahju õigusvastase tekitamise nõuetega.

Saksa materiaaõiguse kohaselt on omanikul omandi kaitsmiseks nii kahju õigusvastasest tekitamisest tulenevad kui ka asjaõiguslikud nõuded. Saksa õiguses eristuvad Saksa tsiviilseadustik (*Bürgerliches Gesetzbuch; BGB*)⁶⁵ kohaselt asjaõiguslikud nõuded, milleks on eelkõige vindikatsiooninõue⁶⁶ ja negatoornõue⁶⁷. Vindikatsioonihagiga kaasnevad võlaõiguslikud kõrvalnõuded kahju hüvitamiseks valdaja vastu.⁶⁸ Sealjuures tunnustatakse vindikatsioonihagi kui omaniku eraldiseisvat ja võlaõiguslikest nõuetest sõltumatut asjaõiguslikku nõuet.⁶⁹ Samas on kahju õigusvastase tekitamise mõiste piisavalt lai, et hõlmata nii kahju hüvitamise kui ka õigusvastase olukorra lõpetamise nõuet⁷⁰. BGB § 823 lg

⁶⁴ *Eurocontrol*, para 5.

⁶⁵ Bürgerliches Gesetzbuch; BGB. – BGBI. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738 ... BGBI. I S. 3719

⁶⁶ BGB § 985.

⁶⁷ BGB § 1004 lg 1.

⁶⁸ BGB §-d 989, 992. Vt lähemalt omaniku-valdaja suhete käsitlusest BGB-s: Schulte-Nölke, H. BGB §§ 987 - 1003, Rn 1-12. – Schulze, R. *u.a.* (Hrsg). Bürgerliches Gesetzbuch. 7. Aufl. München: C.H. Beck 2012.

⁶⁹ Vt Schulte-Nölke 2012, BGB § 985, Rn 1-3; Baldus, BGB § 985, Rn 43. – Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). Münchener Kommentar zum BGB. 6. Aufl. München: C.H. Beck 2013.

⁷⁰ BGB § 249 lg 1; BGH. V ZR 158/95, 25.10.1996. – NJW 1997, 520.

1 kohaselt on kahju õigusvastase tekitamise aluseks tahtlik või hooletu kahju tekitamine teatud õigushüvedele, sealhulgas omandi kahjustamine. Vindikatsiooni- ja negatoorhagi puhul on võimalik nõuete konkurents kahju õigusvastase tekitamisega ja nõuded üksteist ei välista.⁷¹ Valdaja ja omaniku vahelise kahju hüvitamise eriregulatsiooni kõrval kahju õigusvastase tekitamise üldsätted aga kohaldamisele ei tule.⁷² Seega vaatamata nõuete konkurentsile, siis pigem kohalduvad vindikatsiooninõudega kaasnevad kõrvalnõuded. Arvestades Saksa õiguse loogikat, oleks alusetu Rooma II määruse kontekstis eitada omaniku ainuüksi asjaõigusele tuginevat vindikatsiooni- ja negatoorhagi ning lugeda omaniku nõuded igal juhul kahju õigusvastaseks tekitamiseks. Omaniku nõuded valdaja vastu kahju hüvitamiseks kvalifitseeruksid Rooma II määruse kontekstis põhjendatult kahju õigusvastase tekitamisena.

Sarnaselt Saksa õigusega, on ka Prantsuse materiaalõiguse kohaselt omanikul ainuüksi omandiõiguse rikkumisele tuginevad asjaõiguslikud nõuded. Vindikatsiooni- ja asjaõiguse kahjustamise lõpetamise nõude esitamist võimaldab Prantsuse tsiviilkoodeksi (*Code Civil; CC*)⁷³ Art 544.⁷⁴ Nii vallasasja omanik kui valdaja saavad oma õigusi kaitsta ka Art 2279 alusel, mis võrdsustab valduse omandiga. Üksikud kahju hüvitamise erinormid omanikule on ka Prantsuse tsiviilkoodeksis, näiteks kinnisasjaga ühendamisel omandi kaotamisel (Art-d 554-555). Samas on kahju õigusvastast tekitamist käsitlev Prantsuse tsiviilkoodeksi Art 1382 väga üldsõnaline, sätestades vaid kohustuse hüvitada mistahes teoga tekitatud süüline kahju. Nii laia määratluse alla kuuluvad ka asja kahjustamisest või valdusõiguse rikkumisest tulenevad kahju hüvitamise ja rikkumise lõpetamise nõuded. Näiteks naabri poolt tekitatud kahjulike mõjutuste puhul kohalduvadki omandiõigust kaitsev Art 544 ja deliktiõigus koosmõjus.⁷⁵ Eelnevast aga selgub, et asjaõiguslike ja nõuete konkurents on piiratud vindikatsioonihagiga ning üksikute omandiõigusest tulenevate kahju hüvitamise erikoosseisudega. Seega on Prantsuse õigusest lähtuvalt põhjendatud lugeda omaniku ja valdaja vahelised kahju hüvitamise nõuded ja negatoornõue reeglina kahju õigusvastaseks tekitamiseks Rooma II määruse tähenduses. Vindikatsiooni- ning valduse rikkumisest tulenevate hüvitisnõuete asjaõiguslikku tähendust silmas pidades tuleks nende nõuete lugemist kahju õigusvastaseks tekitamiseks Rooma II määruse kontekstis eitada.

⁷¹ Schulte-Nölke 2012, BGB § 985, Rn 4.

⁷² BGH. XI ZR 178/88, 26.09.1989 – NJW 1990, 242, s. 244; Wagner, G. BGB § 823, Rn 164. – Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). Münchener Kommentar zum BGB. 6. Aufl. München: C.H. Beck 2013; Staudinger, A. BGB § 823, Rn 23-24. – Schulze, R. u.a. (Hrsg). Bürgerliches Gesetzbuch. 7. Aufl. München: C.H. Beck 2012.

⁷³ Code Civil; CC. Version consolidée au 27 mars 2014.

⁷⁴ Vt nt Cour de Cassation, Chambre Civile 3, 23.01.2007, arrêt no 06-10491;

⁷⁵ Cour de Cassation, Chambre Civile 3, 3.11.1977, arrêt no 76-11.047.

Veel kitsam on asjaõiguslike suhete käsitus aga Inglise õiguses, kus asjaõiguste kaitsmiseks on üldiselt ainult kahju õigusvastase tekitamise regulatsioon. Omandi ja valduse kaitsmisel on lisaks üldisele õigusele (*common law*), oluline osa ka *equity*-õigusel. Muuhulgas võimaldab *equity*-õigus omanikule teatud juhtudel ka asja tagasinõuet, kuid *equity*-õigusele tuginevaid nõudeid ei ole asjakohane käesoleva töö kontekstis asjaõiguslike nõuetega võrdsustada. Nende nõuete aluseks ei ole ainuüksi omandiõigus ja olemuslikult on tegemist ülekohtuste lahenduste vältimiseks loodud õigusega, mis lähtub kohtu diskretsioonist.⁷⁶ Üldise õiguse kohaselt saab omanik oma õigusi vallasasjale kaitsta vaid kahju õigusvastase tekitamise nõuetega.⁷⁷ Inglise õigus vindikatsiooninõuet ei tunne.⁷⁸ Asjade või nende kahjustamisega seotud kahju õigusvastane tekitamine on materiaalõiguslikult reguleeritud õigusaktis *Torts (Interference with Goods) Act 1977*⁷⁹, mille Art 1 näeb ette neli kahju õigusvastase tekitamise juhtu, hõlmates nii asja äravõtmist, loata kasutamist kui asja kahjustamist. Näiteks omaniku nõue asja tagasi saamiseks võõrast valdusest kvalifitseerub kui *tort of conversion*, mille eelduseks on vaid valduse rikkumine ja selleks õigustuse puudumine.⁸⁰ Eelnevast tulenevalt kuuluvad ka omaniku kahju hüvitamise nõuded deliktiliste nõuete hulka. Seega Inglise õiguse kohaselt on kõigi omaniku ja valdaja vaheliste kahju tekitamisest tulenevate nõuete lugemine kahju õigusvastaseks tekitamiseks Rooma II määruse kontekstis põhjendatud.

Liikmesriikide regulatsiooni analüüsist selgus, et nii Saksa kui Prantsuse õiguses on vindikatsioonihagil võlaõiguslike nõuete kõrval eraldiseisev asjaõiguslik tähendus. Käesoleva töö autor leiab, et vindikatsioonihagi asjaõiguslikku olemust tuleb seetõttu arvestada ka Rooma II määruse kontekstis. Teisalt Inglise õiguse kohaselt saab omanik oma õiguste kaitsel tugineda vaid deliktilistele nõuetele. Seetõttu on lähtuvalt liikmesriikide õiguste üldpõhimõtetest ja Rooma II määruse regulatsioonis vaja leida kompromiss vindikatsioonihagi kvalifitseerimisel. Võttes arvesse, et Rooma II määruse regulatsioon ei

⁷⁶ Vt lähemalt *equity*-õiguse olemusest Hudson, A. *Equity and Trusts*. 6th revised ed. USA, Canada: Routledge 2009, Ch. 1.1.1.

⁷⁷ Birks, P. *Personal Property: Proprietary Rights and Remedies*. – *The King's College Law Journal* 2000/11, pp. 6-7; Plender, Wilderspin 2009, paras 24-034–24-035; Englard, I. Chapter 5. *Restitution of Benefits Conferred Without Obligation*. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds). *Restitution /Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*. – *International Encyclopedia of Comparative Law*. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007, p. 111, para 5-203.

⁷⁸ Birks 2000, p. 4.

⁷⁹ *Torts (Interference with Goods) Act 1977* – 1977 c. 32.

⁸⁰ Collier, J., Rogerson, P. *Collier's Conflict of Laws*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press 2013, p. 340; Collins, L. *et al.* (eds). *Dicey, Morris and Collins, The Conflict of Laws*. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2006, para 24-026; Dickinson 2008, para 3.94; Plender, Wilderspin 2009, para 17-025; *City of Gotha and Federal Republic of Germany v Sotheby's and Cobert Finance S.A.* Queen's Bench Division, 09.09.1998. – [1998] 1 WLR 114; *Kuwait Airways Corp v Iraq Airways Co (Nos 4 and 5)*. House of Lords, 16.05.2002. – [2002] UKHL 19 [2002] 2 AC 883. *Tort of conversion* eelduste kohta vt lähemalt *Iran v Barakat Galleries Ltd*. Court of Appeal, 21.12.2007. – [2008] 3 WLR 486, pp. 492-497; *Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd v Baskan*. Chancery Division, 29.04.2004. – [2004] EWHC 945 (Ch).

taga heauskselt valduse saanud kostja vastu esitatud vindikatsioonihagile kohalduva õiguse ettenähtavust ja samuti liikmesriikide õiguste põhimõtteid, on põhjendatud heauskselt valduse saanud kostja vastu esitatud vindikatsioonihagi Rooma II määruse tähenduses asjaõiguslikuks nõudeks lugeda. Vindikatsioonihagi omavolilise ja pahauskse valdaja vastu kvalifitseerub siiski kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses. Kuigi ka negatoorhagi on olemusliku asjaõiguslik, siis on liikmesriikide õiguses negatoorhagil deliktiõigusega tihedam seos, mis ilmneb eelkõige Prantsuse õigusest. Lähtudes ka Rooma II määruse regulatsioonist, on seega põhjendatud negatoorhagi kvalifitseerimine Rooma II määruse tähenduses kahju õigusvastase tekitamisena. Omandiõiguse rikkumisest tulenevad kahju hüvitamise nõuded kvalifitseeruvad üheselt kahju õigusvastase tekitamisena.

1.3. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine alusetu rikastumise nõuetest Rooma II määruse kontekstis

1.3.1. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise

Teise Rooma II määruses reguleeritud õigussuhtena leiab käsitlemist alusetu rikastumine ja selle piiritlemine asjaõiguslikest suhetest. Asjaõiguslike ja alusetust rikastumisest tulenevate nõuete piiritlemise probleem seondub eelkõige võõra asja kasutamise ja valdamisega. Nõuete käsitlemisel võib eristada kolme rikastumise juhtumite rühma: valdaja poolt võõrale asjale kulutuste tegemine, võõra asja kasutamisest saadud kasu asjaõiguse rikkumisel või tühise lepingu täitmine. Eesti materiaalõiguses tulenevad vastavad omaniku ja valdaja vahelised alusetu rikastumise nõuded AÕS §-st 85 ja §-st 88. Lisaks on omanikul tühise lepingu alusel õigus üle antud asi tagasi nõuda AÕS § 80 alusel vindikatsioonihagiga.⁸¹ Järgnevalt on analüüsitud, kas AÕS-st tulenevad nõuded mahuvad Rooma II määruse autonoomse alusetu rikastumise määratluse alla.⁸² Kui see nii on, siis ei ole tegemist asjaõiguslike nõuetega Rooma II määruse tähenduse. Esmalt on käsitletud alusetu rikastumise võlasuhte üldiseid tunnuseid ning seejärel analüüsitud kolme eelkirjeldatud alusetu rikastumise tüüpjuhtumit.

⁸¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsember 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-136-05, p 22. Loe lähemalt alusetu rikastumise kohta Eesti materiaalõiguses Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. 3. tr. Tallinn: Juura 2012, lk-d 73-147.

⁸² Ka alusetu rikastumise mõiste Rooma II määruses on autonoomne. Vrdl Rooma II määruse preambul, p 11. Alusetu rikastumise mõiste autonoomsusest vt lisaks Pitel, S. G. A. Rome II Regulation and Choice of Law for Unjust Enrichment. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, p. 238; Collins 2008, para 34-014.

Alusetu rikastumise võlasuhet Rooma II määruse kontekstis iseloomustab kostja vara suurenemine hageja vara arvel õigusliku aluseta. Rooma II määrus ei määratle, sarnaselt kahju õigusvastase tekitamise mõistele, alusetut rikastumist. Selle asemel on alusetu rikastumise tüüpjuhuna Rooma II määruse Art 10 lg 1 nimetatud olukorda, kus isik on saanud alusetult makse. Seega eeldab alusetu rikastumine Rooma II määruse tähenduses, et kostja oleks midagi „alusetult saanud“. Euroopa Kohus on määratlenud alusetut rikastumist kui kahju kannatanud isiku restitutsiooniõigust, kui kahju ulatuses on teise isiku vara suurenenud igasuguse õigusliku aluseta.⁸³ Õiguslik alus, mis välistab alusetu rikastumise on eelkõige leping, aga ka seadus või käsundita asjaajamine. Kuigi Euroopa Kohus viitab ka „kahju kannatamisele“, siis „kahju“ nõude eeldusena eraldiseisvat tähendust ei oma. Rooma II määruse tähenduses hõlmab „kahju“ mõiste Rooma II määruse Art 2 lg 1 kohaselt igasugused alusetu rikastumise tagajärjed. Kahjuks alusetu rikastumise nõudes on hageja vara negatiivne seis, mis on kostja vara suurenemise tulemus. Lähtudes Rooma II määruses esitatud alusetu rikastumise ühest tüüpjuhtumist ja Euroopa Kohtu määratlusest, on Rooma II määruse tähenduses alusetul rikastumisel seega kaks peamist eeldust: kostja vara suurenemine hageja vara arvel ja kehtiva õigusliku aluse puudumine.⁸⁴

Eelnimetatud alusetu rikastumise eeldused täidab omaniku nõue tühise lepingu alusel üle antud asja tagastamiseks. Kui tühise lepingu täitmiseks on hageja kostjale üle andnud asja, kuid omandiõigus lepingu tühisuse tõttu üle ei läinud,⁸⁵ siis saab hageja asja tagasinõudmisel tugineda nii kostja rikastumisele kui ka ainuüksi oma omandiõigusele. Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas nõue Rooma II määruse tähenduses kvalifitseerida alusetu rikastumise või asjaõiguslikuna. Tühise lepingu alusel üle antud asja tagastamise nõue täidab mõlemad Rooma II määruse alusetu rikastumise nõude tingimused - kostja on saanud hagejale kuuluva asja valduse ehk valdaja vara on suurenenud omaniku valdusõiguse arvel ning puudub kehtiv leping ehk õiguslik alus. Lisaks on tühise lepingu alusel asja üleandmine sarnane Rooma II määruse Art 10 lg-s 1 toodud näitele alusetult makse tegemisest, sest mõlemal juhul on vara üle andnud hageja ise. Omaniku nõude alusetu rikastumisena kvalifitseerimise vastu räägib aga Rooma I määruse Art 12 lg 1 punkt e, mille kohaselt lepingu suhtes kohaldatav õigus reguleerib lepingu tühisuse tagajärgi. Üheks tühisuse tagajärjeks on kohustus üleantud asi

⁸³ EKo 16.12.2008, C-47/07P, *Masdar (UK) v Euroopa Ühenduste Komisjon*, p 44.

⁸⁴ Vt lisaks alusetu rikastumise eeldustest Euroopa tsiviilõiguse kontekstis Von Bar, C., Swann, S. (eds). *Unjustified Enrichment*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2010, p. 182, para 5.

⁸⁵ Omandiõiguse kuuluvus on asjaõiguslik küsimus Rooma II määruse tähenduses, millele kohalduva õiguse määrab riigisisene rahvusvaheline eraõigus, Eestis REÕS või asjakohane õigusabileping. Vt *supra*, ptk 1.1.

tagastada.⁸⁶ Kuna Rooma I määrus on hilisem määrus ja reguleerib üht spetsiifilist alusetu rikastumise juhtu, siis tulenevalt *lex posterior derogat legi priori* ning *lex specialis derogat legi generali* põhimõtetest, on alust lugeda Rooma I määruse Art 12 lg 1 punkt e erinormiks Rooma II määruse Art 10 suhtes.⁸⁷ Seda järeldust toetab ka Rooma I määruse Art 23, mille kohaselt Rooma I määrus ei piira selliste ühenduse õigusnormide kohaldamist, milles on sätestatud konkreetsetes valdkonnas lepinguliste võlasuhetega seotud rahvusvahelise eraõiguse normid. Seega lepinguväliseid võlasuhteid reguleeriv Rooma II määrus Rooma I määruse kohaldumist ei piira. Eelnevast tulenevalt kvalifitseerub tühise lepingu alusel üle antud asja tagasinõue lepingulise nõudena Rooma I määruse tähenduses. Praktilist erinevust omaniku nõude kvalifitseerimine alusetu rikastumise või lepingulisena kaasa ei too, sest ka Rooma II määruse Art 10 lg 1 viitab (tühisele) lepingule kohalduvale õigusele. Käesoleva töö kontekstis on oluline, et igal juhul on nõue tühise lepingu alusel üle antud asja tagasinõue isiklik, mitte asjaõiguslik nõue Rooma II määruse tähenduses.⁸⁸

Rooma II määruse alusetu rikastumise nõuete peamised eeldused on täidetud ka omaniku ja valdaja vahel ebaseadusliku valduse tagajärjel toimunud rikastumisest tulenevate nõuete puhul. Eesti materiaalõiguse kohaselt on omaniku valduse ebaseaduslikul rikkumisel AÕS § 80 tähenduses omanikul valdaja vastu asjast saadud kasu väljaandmise nõue AÕS § 85 kohaselt ja valdajal kulutuste hüvitamise nõue AÕS § 88 kohaselt. Alusetu rikastumise eeldused - kostja vara suurenemine hageja vara arvel ja õigusliku aluse puudumine – on mõlemal juhul täidetud. AÕS § 85 reguleerib juhtu, kus kostja on saanud omaniku asemel valduse ajal asjast kasu (nt kasutuseelised ja viljad). AÕS § 88 puhul rikastub omanik seetõttu, et tal on õigus saada tagasi valdaja kulutuste arvel parendatud või säilitatud asi. Kuna mõlema nõude eelduseks tulenevalt AÕS §-st 80 on, et valdus oleks ebaseaduslik, siis puudub ka õiguslik aluse omaniku kasu väljaandmise nõude puhul AÕS § 85 tähenduses. Kui valdaja teeb omaniku asjale kulutusi, võib ainuke potentsiaalne õiguslik alus rikastumiseks olla käsundita asjaajamine.⁸⁹ Seega vähemalt üldjuhul on nii omaniku AÕS §-st 85 kui valdaja AÕS §-st 88 tulenevad nõuded Rooma II määruse tähenduses alusetu rikastumise nõuded.

⁸⁶ Tühise lepingu alusel üle antud hüvede restitutsiooni kohta Rooma I määruse kontekstis vt lisaks Schulze, G. Rome I Art 12, para 31. – Calliess, G.-P. (ed). Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2011; Collins 2008, para 32-207.

⁸⁷ Sama sisukoha kohta ka Bach 2011, Art 1, para 31; Thorn, K. Rom I-VO Art 12, Rn 28. – Rauscher, T. (Hrsg). Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011; Huber, P., Bach, I. Art 10, para 9. – Huber, P. (ed). Rome II Regulation. Pocket Commentary. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011.

⁸⁸ Vt lisaks Lieber, para 15, kus Euroopa Kohus leidis Brüsseli konventsiooni kontekstis, et tühise lepingu alusel üle antud kinnisasja kasutamisest saadud kasu hüvitamine ei ole asjaõiguslik nõue.

⁸⁹ Käsundita asjaajamise määratlusest Rooma II määruses vt *infra*, ptk 1.4.

Kuna Rooma II määruses on alusetul rikastumisel kahju õigusvastase tekitamise suhtes subsidiaarne tähendus, siis tuleb nii omaniku kui valdaja nõude kvalifitseerimiseks täiendavalt selgitada, kas tegemist on Rooma II määruse tähenduses hoopis kahju õigusvastase tekitamisega. Rooma II määruse preambuli punkti 29 kohaselt nähakse määruses ette erinormid juhuks, kui kahju ei ole tekitatud õigusvastaselt, vaid selle on põhjustanud näiteks alusetu rikastumine, käsundita asjaajamine ja *culpa in contrahendo*. Seega tuleneb Rooma II määruse skeemist, et alusetu rikastumise kollisiooninorm kohaldub vaid juhul, kui kahju õigusvastase tekitamise koosseis ei ole täidetud. Kuna kulutusi võõrale asjale tegi valdaja ise, siis AÕS §-st 88 tulenevate nõuete puhul piiritlemine kahju õigusvastase tekitamisega problemaatiline ei ole. AÕS §-st 85 tuleneva valdaja saadud kasu hüvitamise nõue tuleneb aga otseselt omaniku õiguste rikkumisest. Lisaks hõlmab „kahju“ Rooma II määruse tähenduses igasuguseid tagajärgi, mis võimaldab „kahjuks“ kahju õigusvastase tekitamise tähenduses lugeda ka asja kasutusvõimaluse puudumise. Seetõttu tekib küsimus, kas omaniku õiguse rikkumisest saadud kasu hüvitamise nõue ikka kuulub alusetu rikastumise nõuete hulka Rooma II määruse tähenduses või on tegemist kahju õigusvastase tekitamise nõudega.

Eelnevalt püsistatud probleemi lahendamisel on keskne küsimus, kas alusetu rikastumine Rooma II määruse tähenduses hõlmab ka õiguste rikkumisest tulenevaid rikastumise juhtumeid. Õiguste rikkumisele tugineva alusetu rikastumise nõude kuulumist alusetu rikastumise nõuete hulka toetab Rooma II määruse Art 13. See säte reguleerib spetsiifiliselt intellektuaalomandi *õiguste rikkumisest* tulenevale alusetu rikastumise, käsundita asjaajamise või *culpa in contrahendo* võlasuhtele kohalduva õiguse määramist. Seega võib alusetu rikastumise õigussuhte aluseks Rooma II määruse tähenduses olla ka õiguste rikkumine.⁹⁰ Paratamatult tekitab eeltoodud järeldus piiritlemisprobleemi alusetu rikastumise ja kahju õigusvastase tekitamise vahel. Näiteks omavolilise valdaja poolt auto loata kasutamise juhtumil – kasutaja küll rikastub kasutuseeliste võrra, kuid samuti on valdaja omaniku valdusõiguse rikkumisel tekitanud õigusvastaselt kahju, sest omanik kaotas auto kasutusvõimaluse. Sisuliselt eristab nõudeid hageja eesmärk (kas tagajärgede heastamine või

⁹⁰ Erialakirjanduses on avaldatud erinevaid arvamusi rikkumisele tugineva alusetu rikastumise nõude kuulumise suhtes Art 10 kohaldamisalasse. Käesoleva töö autoriga samal seisukohal on: Fawcett, Carruthers, North 2008, p. 825; Schinkels, B. Rome II Art 10, paras 9-16, 38. – Calliess, G.-P. (ed). Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2011; Junker 2010, Art 10, Rn 11; Heiss, H., Loacker, L. D. Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrechts der Außervertraglich Schuldverhältnisse durch Rom II. – Juristische Blätter 2007/129, Heft 10, ss. 641-642. Vt aga: Dickinson 2008, paras 4.11-4.19, 10.17; Burrows, A. The Law of Restitution. New York: Oxford University Press 2011, p. 719; Rushworth, A., Scott, A. A Commentary on the Rome II Regulation, Choice of Law for Non-Contractual Obligations. – Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly 2008, pp. 274, 286; Collins 2008, paras 34-032-34-033; Plender, Wilderspin 2009, paras 24-080-24-087.

objektiivse rikastumise tagasipööramine) ning asjaolud, millele hageja tugineb (hageja kahju või kostja kasu).⁹¹ Kui hageja nõue ei võimalda eesmärki tuvastada ning kahju vastab kostja saadud kasule, siis vastavalt Rooma II määruse preambuli punktile 29 tuleb eelistada nõude kvalifitseerimist kahju õigusvastase tekitamisena. Kuna AÕS §-st 85 tuleneva nõude eesmärk on omanikule valdaja poolt saadu tagastamine, siis võib eeldada, et AÕS §-st 85 tulenev omaniku nõue kvalifitseerub siiski alusetu rikastumisena.

Lähtudes Rooma II määruse süstemaatilisesest tõlgendamisest, eristuvad asjaõiguslikest nõuetest Rooma II määruse tähenduses alusetu rikastumise nõuded, mille eelduseks on kostja vara suurenemine hageja vara arvel ning teiste võlasuhete, see tähendab lepinguliste kohustuste, käsundita asjaajamise ja kahju õigusvastase tekitamise suhte puudumine. Selle määratluse kohaselt kvalifitseeruvad alusetu rikastumisena AÕS §-st 85 tulenev omaniku kasu väljaandmise nõue valdaja vastu ning AÕS §-st 88 tulenev valdaja kulutuste hüvitamise nõue omaniku vastu. Asjaõiguslik nõue puudub ka tühise tehingu alusel üle antud asja tagasinõudmisel, mis kvalifitseerub lähtuvalt Rooma I määruse alusel lepingulise kohustusena.

1.3.2. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise

Rooma II määruse regulatsiooni üldine eesmärk ehk ettenähtavuse ja õiguskindluse tagamine, kohaldub ka alusetu rikastumise mõiste määratlemisel. Kuna Rooma II määruse preambuli punktist 29 tuleneb, et alusetu rikastumine on kahju õigusvastase tekitamise kõrval kahju tekitamise erijuhuks, siis tuleb lähtuda ka alusetu rikastumise kui õigusinstituudi funktsioonist ja eesmärgist. Alusetu rikastumise instituudi üldine eesmärk on alusetu vara suurenemise tagasipööramine. Nendest eesmärkidest lähtuvalt on järgnevalt analüüsitud, kas AÕS-st tulenevate nõuete kvalifitseerimine Rooma II määruse alusel on ka põhjendatud.

Tühise lepingu alusel üle antud asja tagasinõudele lepingulistele kohustustele kohalduva õiguse kohaldamine on pooltele kõige ettenähtavam. Tühise lepingu tagasitäitmisest tulenevatele nõuetele kohaldub Rooma II määruse Art 10 lg 1 ja Rooma I määruse Art 12 lg 1 p e kohaselt lepingule kohalduv õigus, mis reeglina määratakse Rooma I määruse kohaselt. Isegi kui leping on tühine, on pooled eelnevalt sõlminud kokkuleppe, millele kohalduva

⁹¹ Erialakirjanduses on kahju õigusvastase tekitamise ja alusetu rikastumise eristamiseks võetud aluseks kaks meetodit, mis põhinevad 1) hagi alusele (*cause of action*) või 2) õiguslikel tagajärgedel (*legal consequences*). Käesoleva töö autor nõustub A. Dickinson'ga, kes leiab, et neid meetodeid tuleks rakendada koos. Vt Dickinson 2008, paras 4.11-4.19; lisaks Huber, Bach 2011, Art 10, paras 4-7.

õiguse tagajärgedega pidid pooled arvestama. Seega on selle sama õiguse kohaldumine pooltele kõige ettenähtavam ka pärast lepingu tühisuse tuvastamist. Lisaks on tühise lepingu alusel reeglina tehtud veel sooritusi, mis tuleb lepingule kohalduva õiguse alusel tagasi täita. Seda enam tuleks eelistada kõikide nõuete lahendamist sama kohalduva õiguse alusel. Seega on lepingu tühisusest tuleneva asja tagasinõude kvalifitseerumine lepingulise nõudena pooltele kõige ettenähtavam ning seda ka juhul, kui nõue on esitatud AÕS § 80 alusel.

Ka omandiõiguse rikkumisest tulenevad rikastumise tagasipööramisele suunatud nõuded kuuluvad põhjendatult alusetu rikastumise nõuete hulka. Nii omaniku kasu väljaandmise nõude puhul kui ka valdaja kulutuste hüvitamise nõude eelduseks on ebaseaduslik valdus ehk omandiõiguse rikkumine. AÕS § 85 tähenduses tuleneb valdaja rikastumine otseselt omaniku õiguste rikkumisest. Vaatamata nõuete tuginemisel omandiõigusele on nõuete sisuks rikastumise tagasipööramine. Näiteks kui õigustatud isik valdab ja kasutab asja võlaõigusliku lepingu alusel ja tema valdust rikutakse, siis kasutuseeliste hüvitamise nõudmisel ei erineks võlaõiguslikult õigustatud isiku nõue omaniku nõudest. Lisaks ei peaks sellisel juhul sõltuma rikkuja õiguslik positsioon sellest, kas õigustatud isik oli omanik või mitte. Isegi kui nentida, et omaniku kui absoluutse õiguse omaja õiguste riive on intensiivsem ei saaks õiguste riive intensiivsust pidada kohaldatava õiguse määramisel otsustavaks. Õiguste riive hindamine eeldab asjaolude detailsemat käsitlemist, mis kohalduva õiguse määramise etappi ei kuulu. Vastavalt alusetu rikastumise institutsiooni eesmärgile, kuulub ka omandiõigusest tulenevalt alusetult saadu tagastamine Rooma II määruse tähenduses alusetu rikastumise hulka .

Eelnevast tulenevalt toetab Rooma II määruse eesmärgipärane tõlgendus AÕS §-dest 85 ja 88 tulenevate alusetult saadu tagastamise nõuete lugemist alusetu rikastumise, mitte asjaõiguslikeks nõueteks Rooma II määruse tähenduses.

1.3.3. Alusetu rikastumise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalõiguse üldpõhimõtete

Reguleerides Rooma II määruses alusetule rikastumisele kohalduva õiguse määramist, oli Euroopa Komisjoni eesmärk arvestada alusetu rikastumise instituudi mitmekesisest tähendust liikmesriikide materiaalõiguses.⁹² Seetõttu leiab järgnevalt selgitamist alusetu rikastumise määratlus liikmesriikide õiguses. Kuigi liikmesriikide materiaalõiguses on alusetu rikastumise põhimõtte üldiselt tunnustatud, on selle instituudi käsitlused ja nõuete ulatus väga erinevad.

⁹² Proposal 2003, p. 21.

Alusetu rikastumise ja asjaõiguslike nõuete piiritlemiseks on oluline selgitada, kuidas liikmesriikide materiaalõiguses alusetu rikastumise nõudeid sisustatakse ning kas ja kuidas neid piiritletakse asjaõiguslikest nõuetest.

Saksa materiaalõiguse kohaselt täiendavad asjaõiguslikud normid alusetu rikastumise regulatsiooni. Saksa BGB § 812 eristab sooritusest ja kaitstud huvide rikkumisest tulenevat alusetut rikastumist.⁹³ BGB § 812 rakendusala on lai, hõlmates nii tühise lepingu tagasitaitmise, asja kasutamisest ja valdamisest saadud kasu tagasinõuded kui ka teise isiku asjale kulutuste tegemisest tulenevad nõuded.⁹⁴ Mitmed omaniku ja valdaja vahelised rikastumise nõuded on erinormidega reguleeritud asjaõigust käsitlevas BGB osas. Näiteks BGB § 994 lg 1 annab vindikatsiooninõude korral valdajale õiguse nõuda omanikult asjale tehtud vajalike kulutuste hüvitamist. Tegemist on erinormiga, mille kõrval alusetu rikastumise üldregulatsioon kohaldamisele ei tule.⁹⁵ Valdaja saadud kasu tagasinõuet reguleerivad BGB §-d 987-988, mis BGB § 100 kohaselt hõlmab ka asja kasutamisest saadud eeliste hüvitamise kohustuse. Siiski selgub õiguskirjandusest ja kohtupraktikast, et vindikatsiooninõude kõrvalnõuete regulatsiooni eesmärk on täiendada asjaõiguslikku regulatsiooni, kuid mitte asendada.⁹⁶ Tuginedes Saksa õigusele on Rooma II määruse kontekstis põhjendatud kvalifitseerida alusetu rikastumisena omandiõiguse rikkumisest tulenevad valdaja ja omaniku nõuded. Tühise lepingu tagasitaitmisest tuleneva nõude kvalifitseerimine alusetu rikastumisena järgiks Saksa materiaalõiguslikku käsitlust soorituskondiktsioonist. Samas ei võimaldaks see taaskord omanikul kohalduva õiguse määramisel tugineda asjaõiguslikule vindikatsioonihagile. Viimane räägib Rooma II määruse tähenduses tühise lepingu tagasitaitmisest tulenevate nõuete alusetu rikastumisena kvalifitseerimise vastu.

Prantsuse õiguses reguleerivad õigusliku aluseta asja üleandmisest ja kasutamisest tulenevaid nõudeid alusetu rikastumise põhimõttele tuginev kvaasilepingute regulatsioon. Prantsuse tsiviilkoodeks eristab kahte gruppi kvaasilepinguid – käsundita asjaajamine, mis leiab käsitlemist järgmises alapeatükis, ja *répétition de l'indu* ehk alusetu soorituse tagasinõue.⁹⁷

⁹³ Samasugune eristus on üle kantud ka Saksa rahvusvahelist eraõigust reguleerivasse tsiviilseadustiku rakendusseadusesse Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche; EGBGB. – BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061 ... BGBl. I S. 3719. Vt EGBGB, Art 38.

⁹⁴ Schulze, R. BGB § 812, Rn 1-29. – Schulze, R. *u.a.* (Hrsg.). Bürgerliches Gesetzbuch. 7. Aufl. München: C.H. Beck 2012.

⁹⁵ BGH. V ZR 105/61, 26. 2. 1964. – NJW 1964, 1125; vt lisaks Von Bar, Swann 2010, pp. 102-103, para 22; Englard 2007, p. 35, para 5-58.

⁹⁶ Vt nt BGH. V ZR 81/97, 12. 12. 1997. – NJW 1998, 989; Roth, H. Das Eigentümer-Besitzer-Verhältnis. – Juristische Schulung 2003/10, ss. 937-941.

⁹⁷ Loe lähemalt kvaasilepingutest Prantsuse õiguses Descheemaeker, E. Quasi-contrats et Enrichissement Injustifié en droit français. – Revue Trimestrielle de Droit Civil 2013/112, pp. 2-5.

Tühise lepingu alusel üle antud asja tagasinõuet reguleerib just *répétition de l'indu*.⁹⁸ Kui tühise lepingu täitmisel omandiõigus üle ei läinud, siis on üleandjal paralleelselt ka vindikatsioonihagi.⁹⁹ Asja tagasinõudega kaasnevate kulutuste hüvitamist reguleerib samuti alusetu rikastumise regulatsioon.¹⁰⁰ Paralleelselt alusetu rikastumise nõudega on omanikul asjast saadud kasu tagastamiseks, sealhulgas kasutuseeliste hüvitamiseks aga ka asjaõiguslik nõue.¹⁰¹ Lisaks Prantsuse tsiviilkoodeksis reguleeritud instituutidele kujundas Prantsusmaa Kassatsioonikohus 1892. aastal otsuses *Boudier*¹⁰² asjas iseseisva alusetu rikastumise põhimõttele tugineva nõude, mida nimetatakse *enrichissement sans cause* või *actio de in rem verso*.¹⁰³ Selle nõude eelduseks on kostja rikastumine hageja arvelt, sellele vastav kahju ning õigusliku aluse puudumine. Muuhulgas võib *enrichissement sans cause* nõudele anda aluse hageja asja loata kasutamine.¹⁰⁴ *Enrichissement sans cause* nõue on aga subsidiaarne, mille võib esitada vaid juhul, kui puudub nõue muul alusel, nagu delikt, leping, kvaasileping või kvaasidelikt.¹⁰⁵ Seega isegi, kui asjaolud annaksid alust *enrichissement sans cause* nõudeks, tuleb omaniku nõue asja tagastamiseks kvalifitseerida asjaõiguslikuna.¹⁰⁶ Samas tuleneb Prantsuse õigusest omanikule või valdajale rikastumise korral vaid üksikuid asjaõiguslikke nõudeid, nagu asjade ühendamisest tulenev rikastumise nõue Art 554 alusel.¹⁰⁷ Pigem on kulutuste tegemisel võõrale asjale või võõra asja kasutamisel oluline kontrollida, kas tegemist on käsundita asjaajamise või deliktiga, mis alusetu rikastumise nõude välistab. Rooma II määruse kontekstis oleks seega põhjendatud alusetu rikastumisena kvalifitseerida tühise lepingu tagasitäitmisest tulenev nõue, kuigi ka Prantsuse õigusega ei ole kooskõlas vindikatsiooninõude eitamine. Teistel alusetu rikastumise nõuetel peaks Prantsuse õiguse loogikat järgides Rooma II määruuses olema vaid subsidiaarne tähendus. See tähendab, et kui kahju on tekitatud õigusvastaselt, on samas alusetu rikastumise nõue välistatud.

Inglise riigisisises materiaalõiguses seondub alusetu rikastumine restitutsiooni instituudiga, mis on lepingute ja deliktide kõrval eraldi kohustuste tekkimise aluseks. Esiteks tuleb märkida, et erinevaid tagasinõudeid võimaldab ka *equity*-õigus, kuid need ei ole alusetu rikastumisega

⁹⁸ CC, Art-d 1379, 1381.

⁹⁹ Von Bar, Swann 2010, p. 131, para 64; Descheemaeker 2013, pp. 18-19, kes on seisukohal, et tuleks eelistada asjaõiguslikku vindikatsioonihagi. Vt lisaks Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 19.10.1983, arrêt no 82-11383.

¹⁰⁰ CC, Art 1381. Vt lisaks Descheemaeker 2013, p. 20. Vastupidi aga nt: Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 16.12.1975, arrêt no 74-14021.

¹⁰¹ Asjaõiguslik nõue: CC, Art 549; alusetu rikastumine: CC, Art 1378.

¹⁰² Cour de Cassation, Chambre des Requêtes, 15.06.1892, arrêt *Boudier*, Dalloz, p. 596. Vt ka hilisemat praktikat Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 25.01.1965, arrêt no 63-11090.

¹⁰³ Nõude kuulumise kohta kvaasilepingute hulka vt Descheemaeker, 2013, p. 4.

¹⁰⁴ Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 14.12.1965, arrêt no 645.

¹⁰⁵ Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 10.10.2000, arrêt no 98-21814.

¹⁰⁶ Von Bar, Swann 2010, p. 533.

¹⁰⁷ Vt lähemalt Englard 2007, p. 35, para 5-59.

samastatavad,¹⁰⁸ mistõttu ei saa *equity*-õigusest tulenevad tagasinõudeid lugeda alusetu rikastumise nõueteks Rooma II määruse tähenduses. Restitutsiooni sisu, ulatus ja seos alusetu rikastumisega on siiani vaieldav. Üks seisukoht samastab restitutsiooni alusetu rikastumisega,¹⁰⁹ teine ja valitsev seisukoht eristab kolme liiki restitutsiooni, millest vaid üks on alusetu rikastumine – üle antud hüve tagastamine. Seega on alusetuks rikastumiseks Inglise õiguse kohaselt tühise lepingu tagasitaitmine.¹¹⁰ Teised kaks restitutsiooniliiki on kahju tekitamisel saadud kasu üleandmine (*restitution for wrongs*) ja asjaõigustele tuginev restitutsioon (*proprietary restitution*),¹¹¹ mille lugemine alusetuks rikastumiseks on vaieldav.¹¹² Restitutsioon kui nõude alus võimaldab aga esitada vaid rahalisi nõudeid, mistõttu asja tagasinõue restitutsiooniliste nõuete alla ei kuulu.¹¹³ Seetõttu kuulub restitutsiooniliste nõuete hulka võõra asja kasutamise hüvitamise nõue.¹¹⁴ Asja tagasinõudmisel tuleb tugineda seega kas kahju õigusvastasele tekitamisele või *equity*-õigusele. Võõrale asjale tehtud kulutuste hüvitamise nõue samuti restitutsiooni alla ei kuulu, vaid tugineb eelkõige kahju õigusvastasele tekitamisele.¹¹⁵ Lähtudes Inglise õigusest, siis Rooma II määruse kontekstis tühise lepingu alusel üle antud asja tagasinõue kui naturaalarstitutsiooni nõue alusetu rikastumisena ei kvalifitseeruks. Samuti jääb alusetu rikastumise mõiste alt välja valdaja kulutuste hüvitamise nõue. Võõra asja kasutamisest saadud kasu hüvitamise nõue oleks aga

¹⁰⁸ *Equity*-õiguses tulenevate nõuete ja alusetu rikastumise eristamise vajadusest vt lähemalt Schlechtriem, P. Chapter 8. Unjust Enrichment by Interference with Proprietary Rights. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds.) *Restitution /Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*. – International Encyclopedia of Comparative Law. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007, pp. 34-35, para 8-32; Hudson 2009, Ch. 31.3.

¹⁰⁹ Vt nt *Lipkin Gorman (a firm) v Kapnale Ltd*. House of Lords, 9.06.1991. - [1991] 2 AC 548; Goff, R., Jones, G. H. *The Law of Restitution*. 7th ed. London: Sweet&Maxwell 2007, p. 3; Plender, Wilderspin 2009, para 24-020.

¹¹⁰ Plender, Wilderspin 2009, para 24-032; vt nt *Kleinwort Benson Ltd v Glasgow City Council* [1999] 1 AC 153; *Fibrosa Spolka Akcyjna v Fairbairn Lawson Combe Barbour Ltd*. House of Lords, 15.06.1942. - [1943] AC 32; *Arab Monetary Fund v Hashim* Queen's Bench Division, 13.11.1992. - [1993] 1 Lloyd' Rep. 543.

¹¹¹ Chong, A. Choice of Law for Unjust Enrichment/Restitution and the Rome II Regulation. – International and Comparative Law Quarterly 2008/57, pp. 865-866; Plender, Wilderspin 2009, para 24-021; *Batthyany v Walford* Chancery Division, 13.06.1887. - [1887] 36 Ch 269, 32 WR 379.

¹¹² *Restitution for wrongs* ei loeta reeglina alusetuks rikastumiseks. Vt nt Panagopoulos, G. *Restitution in Private International Law*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing 2000, pp. 16-17. Sama *proprietary restitution* kohta vt Virgo, G. *Principles of Law of Restitution*. Oxford: Oxford University Press 1999, pp. 593-595. Vt lisaks Burrows 2011, pp. 5-6, 622-625.

¹¹³ Englard 2007, pp. 33-34, 110-111, paras 5-56, 5-201–5-202.

¹¹⁴ *Strand Electric and Engineering Co. Ltd. v Brisford Entertainments* Court of Appeal, 14.03.1952. - [1952] 2 QB 246, p. 255; *Inverugie Investment Ltd. v Hackett* Privy Council, 27.02.1995. - [1995] 1 WLR 713; Englard 2007, pp. 132-133, para 5-241; Schlechtriem 2007, p. 29, para 8-24–8-27. Vt aga vastupidise seisukoha kohta, mis loeb nõuded deliktlikeks: Chong 2008, pp. 891-892; Collins 2006, para 34-007; Fawcett, Carruthers, North 2008, pp. 824-825; *United Australia Ltd v Barclays Bank Ltd*. House of Lords, 20.08.1940. - [1941] AC 1; *Tang Man Sit v Capacious Investments Ltd*. Privy Council, 18.12.1995. - [1996] AC 514; *Penarth Dock Engineering Co. Ltd. v Pounds* Queen's Bench Division 3.04.1963. - [1963] 1 Lloyd's Rep 359, p. 362; *Berry Trade Ltd v Moussavi* Queen's Bench Division, 23.01.2004. - [2004] WL 62025.

¹¹⁵ Englard 2007, para 5-264. Vt nt *Morris v Tarrant* Queen's Bench Division, 11.11.1970. - [1970] WL 29470 2 QB 143, p. 162; *Swordheath Properties Ltd. v Tabet* Court of Appeal, 28.11.1978. - [1978] 1 WLR 285. Vastupidi: *Greenwood v Bennett* Court of Appeal, 26.06.1972. - [1973] QB 195.

pigem alusetu rikastumise nõue. Inglise õiguses siiski puuduvad veel järjekindlad seisukohad, mida Rooma II määrusesse üle kanda.

Eelnevast nähtub, et suhteline konsensus valitseb tühise lepingu tagasitaitmise puhul, mida mõistetakse alusetu rikastumisena. Euroopa Liidu seadusandja on siin aga otsustanud tühise lepingu tagasitaitmisele kohalduva õiguse määramist reguleerida lepinguliste nõuete hulgas Rooma I määruses. Seega Euroopa Liidu õiguse kontekstis ei ole liikmesriikide õiguste põhimõtet otseselt Rooma II määruses kasutatud. Saksa ja Prantsuse õiguses alusetu rikastumisega paralleelselt tunnustatud vindikatsiooninõudele tuginemist Rooma II määruse ülesehitus samuti ei võimalda. Asjaõiguste rikkumisest tulenevad nõudeid käsitletakse mitmel juhul liikmesriikides pigem deliktilistena. Liikmesriikide õiguse parima kooskõla Rooma II määrusega tagab siiski ka viimaste nõuete lugemine alusetuks rikastumiseks. Rikkumisest tulenevad alusetu rikastumise nõuded on mingil kujul tuntud kõigis käsitletud õiguskordades. Seega omaniku nõue kasu väljaandmiseks AÕS § 85 alusel ja valdaja nõue kulutuste hüvitamiseks AÕS § 88 alusel kvalifitseeruvad Rooma II määruse tähenduses alusetu rikastumise nõuetena. Lisaks on liikmesriikide õiguse kontekstis põhjendatud ka alusetu rikastumise subsidiaarne tähendus kahju õigusvastase tekitamise ja käsundita asjaajamise suhtes. Kokkuvõttes on tegemist alusetu rikastumise, mitte asjaõiguslike nõuetega Rooma II määruse tähenduses, kui valdaja või omaniku vara on suurenenud teise poole kulutuste, teisele poolele kuuluvate kasutuseeliste või valdusõiguse arvelt ja puudub leping, käsundita asjaajamise või kahju õigusvastase tekitamise õigussuhe.

1.4. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine käsundita asjaajamisest Rooma II määruse kontekstis

1.4.1. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Rooma II määruse süstemaatilise tõlgendamise

Rooma II määrus reguleerib lisaks eelnevatele lepinguvälistele kohustustele veel kohalduva õiguse määramist käsundita asjaajamisele. Lähtudes Eesti materiaalõigusest, võib käsundita asjaajamise ja asjaõiguslike nõuete piiritlemisprobleem tekkida juhul, kui asjaajamise esemeks on teisele isikule kuuluv asi. Näiteks võib käsundita asjaajamise esemeks olnud asja tagastamist nõuda AÕS § 80 alusel ning kulutuste ja kahju hüvitamist AÕS §-de 84-88 alusel. Lisaks reguleerib AÕS § 101 võõra asja leidmisest tulenevaid nõudeid omaniku vastu, mis

samuti võib olla käsitletav käsundita asjaajamisena. Kas eelnimetatud nõuded kuuluksid Rooma II määruse käsundita asjaajamise mõiste alla, leiabki siinkohal analüüsimist.

Rooma II määruse Art 11 lg 1 kohaselt on käsundita asjaajamine tegu, mis on tehtud asjakohase volitusega teise isiku asjadega.¹¹⁶ Asjakohane volitus tähendab lepingut või muud õiguslikku kohustust.¹¹⁷ Rooma II määruse Art-s 11 kasutatud ühendavad seosed¹¹⁸ – asjaajamise teo toimepanemise ja kahju põhjustanud sündmuse koht – viitavad, et käsundita asjaajamisest võib tuleneda nii kahju hüvitamise, asjaajaja saadu tagastamise kui ka asjaajamisega kaasnevate kulutuste hüvitamise nõue.¹¹⁹ Rooma II määruse kui terviku kontekstis on selge, et eeltoodud käsundita asjaajamise määratlust ei saa pidada ammendavaks, sest see hõlmab ka kahju õigusvastase tekitamise või alusetu rikastumise nõudeid. Näiteks kui üks isik on omavoliliselt ehitanud ümber teisele isikule kuuluva asja, on ta ajanud teise isiku asja volitusega. Samas on ümberehitatud asja omanik rikastunud või vastupidiselt kannatanud kahju, sõltuvalt sellest, kas ta saab asja omanikuks ja kas asja väärtus väheneb. Rooma II määruse preambuli punktist 29 selgub, et sarnaselt alusetu rikastumisega on käsundita asjaajamine kahju tekitamise erijuhuks, kui kahju ei ole tekitatud õigusvastaselt Rooma II määruse tähenduses. Sellest järeldub, et kui nõue on kvalifitseeritav kahju õigusvastase tekitamisena, nagu AÕS §-st 84 tulenev kahju hüvitamise nõue või vindikatsiooninõue AÕS § 80 tähenduses, siis ei ole tegemist käsundita asjaajamisega Rooma II määruse tähenduses. Vastupidiselt on aga alusetu rikastumine subsidiaarne käsundita asjaajamise suhtes, sest käsundita asjaajamine on käsitletav rikastumist õigustava õigusliku alusena. Võõra asja hoidmiseks ja säilitamiseks kulutuste tegemise aluseks võib olla AÕS § 88 ning eelmises alapeatükis selgus, et AÕS §-st 88 tulenev nõue on sisuliselt kvalifitseeritav alusetu rikastumisena. Seega tuleb selgitada, mis eristab käsundita asjaajamist alusetust rikastumisest.

Käsundita asjaajamine eeldab soodustatu isiku huvides tegutsemist. Rooma II määruse esialgse ettepaneku kohaselt on üheks käsundita asjaajamise juhuks Rooma II määruse tähenduses asjaajamine kui abi osutamine, mistõttu vajab kaitset erakorraliselt teise isiku

¹¹⁶ Sellisel viisi õigussuhet määratledes on käsundita asjaajamine formuleeritud näiteks Rooma II määruse inglise keelses versioonis. Õigussuhte määratlemine on aga pigem erandiks, sest näiteks saksa keeles (*'Geschäftsführung ohne Auftrag'*), prantsuse keeles (*'gestion d'affaires'*) ja ka eesti keeles ('käsundita asjaajamine') on kasutatud *negotiorum gestio* vastavas õiguses tuntud vastet. Erinevus tuleneb ilmselt asjaolust, et osades liikmesriikides nagu Inglismaa ja Iirimaa käsundita asjaajamise instituuti riigisisises õiguses ei tunda.

¹¹⁷ Vt Euroopa Esimese Astme Kohtu EÜ asutamislepingutest tuleneva käsundita asjaajamise nõude käsitlest EAKo 16.11.2006, T-333/03, *Masdar (UK) v Euroopa Ühenduste Komisjon*, p 97.

¹¹⁸ Vastavalt Rooma II määrus, Art 11 lg-d 2, 3 ja 4.

¹¹⁹ Neid on võimalike käsundita asjaajamisest tulenevate nõuetena käsitletud ka erialakirjanduses. Vt nt Rushworth, Scott 2008, p. 289; Plender, Wilderspin 2009, paras 25-028–25-029.

huvides tegutsenud asjaajaja.¹²⁰ Tehtud kulutuste hüvitamise nõude puhul kaitstakse käsundita asjaajamise tähenduses asjaajajat, kes on tegutsenud teise isiku huvides. AÕS §-st 88 tuleneva kulutuste hüvitamise nõude sisuks on kulutuste tegemise hüvitamine olukorras, kus kulutuste tegija valdas võõrast asja ebaseaduslikult. Ebaseaduslik valdaja ei tunnusta õigustatud isiku omandiõigust, mistõttu ei saa kuidagi jaatada ka teise isiku huvides tegutsemist. AÕS § 88 alusel kulutusi tehes valdaja kas üldse ei tea, et teeb kulutusi võõrale omandile või pahauskliku ja omavolilise valduse puhul omaniku huvides tegutsemise tahe puudub. AÕS §-st 88 tulenev nõue reeglina käsundita asjaajamisena seega ei kvalifitseeru, sest puudub teise isiku huvides tegutsemine. Vastupidiselt tegutseb soodustatu huvides ja seega vastavalt käsundita asjaajamise eesmärkidele võõra asja leidja. AÕS § 101 lg-st 1 tulenev leiule tehtud kulutuste hüvitamise nõue kvalifitseerub käsundita asjaajamisena Rooma II määruse tähenduses. Leidja võtab oma valdusesse võõra asja ja kulutusi tehes on leidja teadlik, et tegutseb võõra asja omaniku huvides. Seega on asjaajajale kulutuste hüvitamise nõude puhul määravaks, kas käsundita asjaajaja on tegutsenud õigustatud isiku huvides.

Eelnevast tulenevalt iseloomustab Rooma II määruse tähenduses käsundita asjaajamist tegutsemine lepingu või õigusliku kohustuseta seoses teise isiku asjadega ning selle isiku huvides, mis annab aluse näiteks leidja kulutuste hüvitamise nõudele AÕS § 101 lg 1 alusel.

1.4.2. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Rooma II määruse eesmärgipärase tõlgendamise

Käsundita asjaajamise instituudi eesmärk Rooma II määruses on kaitsta erakorraliselt teise isiku huvides tegutsenud asjaajajat või isikut, kelle asjadesse alusetult sekkuti.¹²¹ Eelnevast selgus, et asjaõiguslike nõuete piiritlemiseks käsundita asjaajamisest on vaja määratleda käsundita asjaajamise erisused alusetust rikastumisest. Sealjuures peab käsundita asjaajamisele antud määratlus tagama ka Rooma II määruse läbiva eesmärgi täitmise – õiguskindlus kohalduva õiguse suhtes. Seega tuleb analüüsida, milline käsundita asjaajamise määratlus neid eesmärke parimal viisil täidab.

Rooma II määrus tagab kohalduva õiguse ettenähtavuse ka juhul, kui käsundita asjaajamisest tulenev kahju hüvitamise nõue kvalifitseerida käsundita asjaajamise nõuetest eraldi. Käsundita asjaajamise õigussuhet iseloomustab soodustatud isiku huvides tegutsemine, isegi

¹²⁰ Proposal 2003, pp. 22, 36.

¹²¹ Proposal 2003, p. 22.

kui soodustatu rikastub või kumbki pool kannatab kahju. Seega on tegemist nii alusetu rikastumise kui ka kahju õigusvastase tekitamise üldjuhtumite suhtes erandlike asjaoludega. Käsundita asjaajamine loob õigussuhte, kus on kahepoolised õigused ja kohustused. Seetõttu võiks pooltele kõige ettenähtavamaks pidada ka ühe õiguse kohaldumist kõigile tekkinud nõuetele. Eelnevalt selgus, et näiteks omaniku ja valdaja vahel tekkinud kahju hüvitamise nõuded AÕS § 84 tähenduses tuleks kvalifitseerida käsundita asjaajamisest eraldiseisvalt hoopis kahju õigusvastase tekitamise nõudena. Rooma II määruses on tervele käsundita asjaajamise õigussuhtele ühe õiguse kohaldumine tagatud Rooma II määruse Art 11 lg 1 abil, mille kohaselt kui käsundita asjaajamisest tekkinud lepinguväline võlasuhe tugineb poolte vahel olemasolevale kahju õigusvastasest tekitamisest tulenevale suhtele, mis on käsundita asjaajamisega tihedalt seotud, kohaldatakse kahju õigusvastasele tekitamisele kohalduvat õigust. Seega kui asjaajaja on soodustatu asja kahjustanud, kuid samas teinud asjaajamisel kulutusi, kohaldub mõlemale nõudele kahju õigusvastasele tekitamisel kohalduv õigus.

Juhul, kui asjaajamise käigus õigusvastast kahju ei tekitatud, on käsundita asjaajamise kollisioonireeglite määratud kohalduv õigus kõige ettenähtavam teise isiku huvides kulutusi teinud isikule. Käsundita asjaajamise instituudi eesmärk vastandub alusetu rikastumise nõuete eesmärgile, milleks on alusetu rikastumise tagasipööramine. Käsundita asjaajaja kulutuste hüvitamise nõude eesmärk ei ole rikastumise vältimine, vaid kaitsta isikut, kes on kulutuste tegemisel teise isiku huvides tegutsenud. Seetõttu ei oleks käsundita asjaajamise instituudi mõttega Rooma II määruse tähenduses kooskõlas kohaldada kohalduva õiguse määramisel alusetu rikastumise kollisiooninorme Rooma II määruse Art 10 lg-st 2 ja 3, mis seovad kohalduva õiguse soodustatud isiku rikastumisega. Teise isiku huvides tegutsenud isiku huve kaitseb paremini käsundita asjaajamisel kulutuste hüvitamise nõudele kohalduva õiguse määramise reegel Rooma II määruse Art 11 lg-s 3, mille kohaselt kohaldub riigi õigus, kus tegevus aset leidis. Lisaks, kui isik leidis AÕS § 98 tähenduses võõra asja, millega seoses kandis kulutusi, siis sõltumata sellest, kas üldse ja kus soodustatud isik rikastus, on asja leidmise koha õigus leidjale kõige ettenähtavam. Vastupidiselt, olukorras, kus valdaja tegutseb ainult enda huvides, nagu AÕS §-st 88 tuleneva nõude puhul, ei oleks leidja nõudega samaväärselt põhjendatud omaniku vastu esitatud nõudele kohaldada riigi õigust, kus valdaja kulutusi tegi. Seega lähtudes kohalduva õiguse ettenähtavuse põhimõttest, kuulub käsundita asjaajamise hulka vaid teise isiku huvides toimunud tegevus.

Seega on Rooma II määruse eesmärkidega kooskõlas käsundita asjaajamise määratlus, mille kohaselt on käsundita asjaajamise eelduseks teise isiku asjade ajamine viimase huvides.

1.4.3. Käsundita asjaajamise määratlemine läbi Euroopa Liidu liikmesriikide materiaalõiguse üldpõhimõtete

Käsundita asjaajamine on määratletud vaid osades Rooma II määruse keeleversioonides, teiste puhul on piiratud viitega käsundita asjaajamise terminile vastavas keeles. Seetõttu on õigussuhte sisustamisel Rooma II määruse tähenduses peamine tähendus käsundita asjaajamise instituudi käsitlusel liikmesriikide materiaalõiguses. Kuna Inglise õigus käsundita asjaajamise instituuti ei tunne,¹²² siis on järgnevalt käsitletud vaid Saksa ja Prantsuse õigust.

Saksa õigus käsitleb käsundita asjaajamist ühe lepinguvälise võlasuhte liigina ning Prantsuse õigus kvaasilepinguna. Instituudi kohaldamise eeldused on aga suures ulatuses kattuvad. Nii Saksa kui Prantsuse õiguse kohaselt eeldab käsundita asjaajamine teise isiku asja ajamist ja selle isiku soodustamise taht.¹²³ Lisaks eristab Saksa õigus õigustatud ja õigustamatut käsundita asjaajamist, mille puhul asjaajamine ei vasta õigustatud isiku tegelikule või eeldatavale tahtele.¹²⁴ Prantsuse õigus samasugust eristust ei tunne, kuid seab omakorda kriteeriumiks käsundita asjaajamise kasulikkuse teisele isikule.¹²⁵ Käsundita asjaajamise tüüpjuhtumiks on muuhulgas võõra asja säilitamine ja hoidmine.¹²⁶ Eelkõige annab käsundita asjaajamise regulatsioon soodustatule asjaajaja vastu nõude asjaajamise käigus saadu tagastamiseks¹²⁷ ja asjaajajale kulutuste hüvitamiseks¹²⁸. Samas on mõlema riigi õiguses tunnustatud omaniku vindikatsiooninõue, mida käsundita asjaajamise suhe ei välista. Käsundita asjaajamisest tekkinud kahju hüvitamise nõuet eraldi reguleeritud ei ole. Seetõttu kohaldub kahju õigusvastase tekitamise regulatsioon.¹²⁹ Lisaks puudub käsundita asjaajajal reeglina soodustatu vastu tasunõue: Prantsuse õigus välistab tasunõude¹³⁰, Saksa õiguses

¹²² Stoljar, S. J. Chapter 17. *Negotiorum Gestio*. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds). *Restitution/Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*. – International Encyclopedia of Comparative Law. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007, p. 33, para 17-54. Samas on *equity*-õiguses kujundatud mõned instituudid, mis sarnanevad käsundita asjaajamisele. Näiteks *bailment*, mille sisuks on *bailee* poolt asja enda valdusesse võtmine ning sellest tulenevad kohustused, mis eelkõige tähendab asja säilitamist ja vajadusel kulutuste tegemist. Vt lisaks *bailment*-i instituudist: Palmer, N. *Bailment*. – A. Burrows (ed). *English Private Law*. 2nd ed. 2007; *East West Corp v DKBS 1912* Court of Appeal, 12.02.2003. - [2003] EWCA Civ 83.

¹²³ Saksa õigus: BGB § 686; Seiler, H. H. BGB § 677, Rn 6. – Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). *Münchener Kommentar zum BGB*. 6. Aufl. München: C.H. Beck 2013. Prantsuse õigus: CC, Art 1372. Vt lisaks Von Bar, C., Clive, E. (eds). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Volume 3. Munich: Sellier. European Law Publishers 2009, pp. 2883-2891.

¹²⁴ Schulze 2012, BGB § 677, Rn 11.

¹²⁵ Von Bar, C. *Principles of European Law: Benevolent Intervention in Another's Affairs*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2006, pp. 126-127, 136-137.

¹²⁶ Seiler 2013, BGB § 677, Rn 2; BGH. V ZR 126/63, 22.03.1966. – NJW 1966, 1360.

¹²⁷ Saadu üleandmine on asjaajaja kohustus: Saksa õigus: BGB § 681, § 670; Prantsuse õigus: CC, Art 1372 lg 2.

¹²⁸ Saksa õigus: BGB § 683. Prantsuse õigus: CC, Art 1375.

¹²⁹ Von Bar 2006, pp. 247-248.

¹³⁰ Cour de Cassation, Chambre Civil 1, 19.02.2002, arrêt no 99-10597.

jaatatakse tasunõuet vaid majandus- ja kutsetegevuse raames toimunud asjaajamisel.¹³¹

Lähtudes liikmesriikide materiaalõigusest võib asuda seisukohale, et Rooma II määruse tähenduses on käsundita asjaajamise eelduseks õigusliku kohustuseta teise isiku asja ajamine ja teise isiku soodustamise tahe,¹³² mis vastab juba eelnevalt käsitletud tingimusega, et asjaajamine peab olema soodustatud isiku huvides. Liikmesriikide õiguses on asjaajamise eelduseks asjaajamise õigustatus või asjaajamise kasulikkust. Rooma II määruse kontekstis eeldaks asjaajamise õigustatuse või kasulikkuse hindamine asjaoludele liige detailse hinnangu andmist, mis kohalduva õiguse määramise etappi ei kuulu. Samas tuleneb liikmesriikide õigusest, et käsundita asjaajamine Rooma II määruse tähenduses ei saa olla ka täiesti põhjendamatu. Pigem on käsundita asjaajamise eelduseks, et tegutsemine oleks vähemalt objektiivselt põhjendatud. Seega on käsundita asjaajamise eelduseks Rooma II määruse tähenduses asjaajaja soodustamise tahe ja objektiivne põhjendus. Käsundita asjaajamisest tulenevateks nõueteks Rooma II määruse kontekstis on seega näiteks leidja kulutuste hüvitamise nõue AÕS § 101 alusel. Kuigi käsundita asjaajamise õigussuhte üks kohustus liikmesriikide õiguse kohaselt on võõra asja tagastamine, siis lähtudes Rooma II määru kahju õigusvastase tekitamise nõuete prioriteedist kvalifitseerimisel, tuleks asja tagastamise nõue lugeda siiski kahju õigusvastaseks tekitamiseks. Asjaaja tasunõuet liikmesriikide õigused reeglina eitavad. Seetõttu AÕS §-st 101 tulenev leiutasu nõue samuti käsundita asjaajamisest tuleneva nõudena Rooma II määruse tähenduses ei kvalifitseeru. Seda järeldust toetab Rooma II määruse preambuli punkt 29, mis määratleb käsundita asjaajamist kui kahju tekkimise muud juhtu. Seega eeldab hageja nõue reaalselt kantud tagajärgede ehk tehtud kulutuste hüvitamist. Leiutasu on tegelikult kantud kulutustest aga sõltumatu.

Eelnevast tulenevalt on käsundita asjaajamise eeldusteks Rooma II määruse tähenduses lepingu või õigusliku kohustuseta objektiivselt põhjendatud teise isiku asja ajamine viimase huvides. Käsundita asjaajamisest tulenevateks nõueteks Rooma II määruse tähenduses on näiteks AÕS §-st 101 tulenev leidja kulutuste hüvitamise nõue, kuid mitte AÕS §-st 88 tulenev kulutuste hüvitamise nõue ega leiutasu nõue.

¹³¹ BGH. III ZR 319/98, 21.10.1999. – NJW 2000, 422; BGH. I ZR 25/88, 7.03.1989. – NJW-RR 1989, 970.

¹³² Soodustamise tahet kui käsundita asjaajamise eeldust Rooma II määruse kontekstis pooldatakse ka erialakirjanduses, vt Schinkels 2011, Rome II Art 11, para 3; Dickinson 2008, para 11.05; Rushworth, Scott 2008, p. 288; Jakob, D., Picht, P. Rom II-VO Art 11, Rn 6, 13. – Rauscher, T. (Hrsg). Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011.

1.5. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine muudest lepinguvälisest kohustustest Rooma II määruse kontekstis

Kuigi Rooma II määruse eesmärk on reguleerida kõigile lepinguvälisetele kohustustele kohaldatava õiguse määramist, välja arvatud määruses toodud erandid, sisaldab Rooma II määrus kollisiooninormi kohalduva õiguse määramiseks veel ainult *culpa in contrahendo* ehk lepingueelse vastutuse jaoks. Asjaõiguslike ja lepingueelsest vastutustest tulenevate nõuete piiritlemiseks leiab selgitamist, kas lepingueelne vastutus Rooma II määruse tähenduses võiks hõlmata ka asjaõigustest tulenevaid nõudeid. Näiteks, kas omandiõigusega seaduse alusel kaasnevaid õigusi ja kohustusi on samuti võimalik kvalifitseerida lepingueelsete kohustustena. Lisaks on Eesti materiaaõiguses veel lepinguväliseid võlasuhteid, nagu tasu avalik lubamine (VÕS § 1005) ja asja ettenäitamine (VÕS § 1014), mis konkureerivad näiteks asjaõigusliku leiutasu (AÕS § 101) või valdaja asjaõigusliku otsimisõigusega (AÕS § 42). Ka nende nõuete kvalifitseerimisprobleem leiab järgnevalt käsitlemist.

Lepingueelsed võlasuhted Rooma II määruse tähenduses on peamiselt suunatud usalduse kuritarvitamise olukordade reguleerimiseks. Rooma II määruse preambuli punkti 30 kohaselt on lepingueelseteks võlasuhteks Rooma II määruse tähenduses eelkõige teavitamiskohustuse rikkumine või lepinguliste läbirääkimiste pahauskne katkestamine.¹³³ Lepingueelsel võlasuhtel peab olema otsene side lepingu sõlmimisele eelnevate toimingutega.¹³⁴ Kuivõrd puudub leping, millest kohustused tuleneksid, siis on lepingueelse vastutuse aluseks seadus.¹³⁵ Ka asjaõiguslike nõuete puhul on kohustuste aluseks seadus, kuid eelnevast selgub, et lepingueelseid kohustusi piiritleb asjaõiguslikest suhetest otsene side ja suunatus lepingu sõlmimisele. Näiteks tuleneb omaniku kohustus leidjale leiutasu maksta AÕS § 101 lg-st 1, kuid omaniku ega leidja eesmärk ei olnud asja leidmisel hilisem lepingu sõlmimine. Seega on asjaõiguslike ja lepingueelsete suhete nii eesmärk kui määratlus Rooma II määruses erinevad.

Ka liikmesriikide materiaaõiguse analüüsist selgub, et lepingueelse vastutuse ja asjaõiguslike nõuete piiritlemisprobleemi reeglina ei teki. Saksa õiguses on vastavalt BGB §-le 241 ja § 311 lg-le 2 lepingueelsete kohustuste sisuks teise poole huvidega arvestamine, mis kaasneb lepinguliste läbirääkimiste algusega. Kohustuste rikkumisega kaasneb reeglina usalduskahju

¹³³ Lepinguliste läbirääkimiste pahauskse katkestamise kvalifitseerimist lepinguvälise võlasuhtena Brüsseli konventsiooni kontekstis vt ECJ 17.09.2002, C-334/00, *Tacconi*.

¹³⁴ Rooma II määruse preambul, p 30. Vt lisaks Collins 2008, para S35-244.

¹³⁵ Brüsseli konventsiooni Art 5 lg 3 kontekstis vt *Tacconi*, para 25.

hüvitamine.¹³⁶ Tunnustades küll lepingueelseid kohustusi, kohaldub Prantsuse õiguses lepingu sõlmimisele eelnevalt tekitatud kahju korral deliktiline vastutus.¹³⁷ Inglise õigus eraldi lepingueelseid kohustusi üldse ei erista.¹³⁸ Lepingu sõlmimisele eelnevatest toimingutest tuleneva kahju eest vastutuse kohaldamiseks on kasutatud teisi aluseid, nagu läbirääkimiste katkemisel restitutsiooni¹³⁹ või *equity*-õigusest tulenevat asjaõiguslikku estoppelit.¹⁴⁰ Kuigi Inglise õiguses võib teatud asjaoludel lepingueelne vastutus omada ka asjaõiguslikku tähendust, on tagajärjed igakordselt kohtu otsustada ja *culpa in contrahendo* instituudiga otseselt ei seendu. Seega on ka liikmesriikide materiaalõiguse kohaselt *culpa in contrahendo* suunatud poolte usalduse kaitsmisele. Rooma II määruse tähenduses lepingueelsete ja asjaõiguslike nõuete piiritlemisprobleemi seega ei teki.

Vaatamata sellele, et tasu avalik lubamise ja asja ettenäitamise nõuete kohta puudub Rooma II määruses eraldi kollisiooninorm, on tegemist lepinguväliste kohustustega Rooma II määruse tähenduses, kui need kvalifitseeruvad mõne Rooma II määruses reguleeritud õigussuhtena. VÕS § 1005 kohaselt teatud teo tegemise, eelkõige tulemuse saavutamise eest avalikult tasu lubanud isik peab maksma teo teinud isikule lubatud tasu, isegi kui teo tegija ei tegutsenud tasu lubamisest lähtudes. Tasu avalik lubamine VÕS § 1005 tähenduses kvalifitseerub käsundita asjaajamisena juhul, kui tegu, mille eest tasu lubatakse kätkeb lubaja soodustamist, näiteks temale kuuluva asja leidmist.¹⁴¹ Asja otsimine on teise isiku asja ajamine, kohustus asjaajajal puudub, otsija tegutseb omaniku soodustamise tahtega ja asjaajamine on ka põhjendatud, sest omanik on oma huvi väljendanud. Samas tasu avalik lubamisega potentsiaalselt konkureeriv leiutasu nõude AÕS §-st 101, kvalifitseerub siiski asjaõigusliku nõudena. Käsundita asjaajamist analüüsid selgus, et Rooma II määruse tähenduses ei hõlma käsundita asjaajamine tasunõuet, vaid ainult asjaajaja tehtud kulutuste hüvitamist. Leiutasu, mis on sõltumatu leitud eseme säilitamiseks tehtud kulutustest, kvalifitseerub seetõttu

¹³⁶ BGH. V ZR 394/99, 6.04.2001. – NJW 2001, 2875.

¹³⁷ Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 28.06.1988, arrêt no 86-11846.

¹³⁸ Vt lisaks lepingueelse vastutuse käsitlusest Inglise õiguses: Giliker, P. A Role For Tort In Pre-Contractual Negotiations? An Examination Of English, French, And Canadian Law. – International and Comparative Law Quarterly 2003/52, pp. 969-993.

¹³⁹ *Brewer Street Investments Ltd v Barclays Woollen Co Ltd* Court of Appeal, 19.10.1953. - [1954] 1 QB 428, p. 436.

¹⁴⁰ *Banner Homes Holdings Ltd v Luff Developments Ltd*. Court of Appeal, 30.03.2000. - [2000] Ch. 372, pp. 384-385. Õiguskirjanduses peetakse teatud juhtudel estoppleri ja restitutsiooni eristamist problemaatiliseks, vt Hopkins, N. Estoppel and Restitution: Drawing a Divide. – Cooke, E. (ed). Modern Studies in Property Law. Vol II. Oxford: Portland Oregon: Hart Publishing 2003, pp. 145-163.

¹⁴¹ Samas on Euroopa Kohus oma praktikas rahalise auhinna lubaduse saatmisest tuleneva nõude kvalifitseerinud lepingulise nõudena. Seetõttu võib tasu avalik lubamine kvalifitseeruda ka lepingulise kohustusena Rooma I määruse tähenduses. Vt Brüsseli konventsiooni kontekstis ECJ 11.07.2002, C-96/00, *Gabriel*, paras 52-59; EKO 20.01.2005, C-27/02, *Engler*, p-d 36-38; Brüsseli I määruse kontekstis EKO 14.05.2009, C-180/06, *Ilsinger*, p-d 52-57. Vt lisaks EKO 19.02.2002, C-256/00, *Besix*, p 27.

asjaõigusliku nõudena, sest lepinguväline nõue Rooma II määruse tähenduses puudub.

Asja ettenäitamise nõue on samuti lepinguväline kohustus Rooma II määruse tähenduses, mis kvalifitseerub kahju õigusvastase tekitamisena. VÕS §-i 1014 kohaselt võib asja valdaja vastu asjaga seotud nõuet omav isik või isik, kes tahab kontrollida sellise nõude olemasolu või puudumist, nõuda valdajalt asja ettenäitamist või asja ülevaatamise võimaldamist, kui tal on selleks õigustatud huvi. Kuna nõude eelduseks on vähemalt potentsiaalne nõue asja valdaja vastu, siis kõige põhjendatum on kvalifitseerida nõue kahju õigusvastase tekitamisena. Valdaja tugineb nõude esitamisel kostja poolt negatiivsete tagajärgede ehk Rooma II määruse tähenduses kahju tekitamisele. Kahju mõiste Rooma II määruses hõlmab igasuguseid takistusi õiguste teostamisel. Kuigi VÕS § 1014 ei määratle selgelt, milline nõue hagejal kostja vastu peab olema, tuleks kahjulike tagajärgede tekitamisel eelistada nõude kvalifitseerimist kahju õigusvastase tekitamisena, mille tähendus Rooma II määruses on väga lai. Näiteks käsundita asjaajamise ja alusetu rikastumise nõuete eesmärk on reguleerida õiguspäraselt tekitatud tagajärgede likvideerimist. Seega kui lähtuda vaid VÕS §-s 1014 esitatud määratlusest, kvalifitseerub asja ettenäitamise nõue kahju õigusvastase tekitamisena. Samuti tuleks kvalifitseerida AÕS §-st 42 tulenev otsimisõigus. AÕS § 42 lg 1 kohaselt kui vallasasi on valdaja võimu alt sattunud teise isiku valduses olevale kinnisasjale, on selle valdaja kohustatud lubama asja otsida ja ära viia, kui asi ei ole vahepeal kellegi valdusse võetud. AÕS §-st 42 tulenev nõue tugineb hageja valduse rikkumisele. Valduse teostamise takistamine on valdajale kahjulik tagajärg, mis on kostjale kui kinnisasja omanikule ka omistatav. Seega kvalifitseerub AÕS §-st 42 tulenev valdaja otsimisõigus kahju õigusvastase tekitamisena.

Eelnevast selgus, et lepingueelse vastutuse ja asjaõiguslike nõuete piiritlemisprobleeme Rooma II määruse kontekstis ei tekita. Lisaks lepingueelsele vastutusele määrab lepinguväliste nõuete Rooma II määrus kohalduva õiguse ka tasu avalikule lubamisele ja asja ettenäitamise õigusele. Sellele tuginevalt kvalifitseerub AÕS §-st 42 tulenev valdaja otsimisõigus kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses. Samas on asjaõiguslikuks nõudeks AÕS § 101 lg-st 1 tulenev leiutasu nõue, mida eristab eelkõige käsundita asjaajamisest kulutustest sõltumatu tasu maksmise nõue.

2. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST REÕS-I KONTEKSTIS

2.1. REÕS-i kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised kohustused

2.1.1. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks Eesti rahvusvahelises eraõiguses leiab järgnevalt käsitlemist selliste nõuete kvalifitseerimine REÕS-i kontekstis. REÕS-i lepinguväliseid kohustusi ja asjaõigusi reguleerivad sätted kuuluvad kohaldamisele juhul, kui Rooma II määrus ei kohaldu ja ükski asjakohane õigusabileping nõudele kohalduva õiguse määramist ei reguleeri. Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemise probleemi lahendamiseks REÕS-i kontekstis tuleb kõigepealt selgitada, millistele lepinguvälistele kohustustele kohaldatava õiguse määramist REÕS reguleerib ning millised on REÕS-i tähenduses lepinguvälistest kohustustest eristuvad asjaõiguslikud suhted.

Kuigi REÕS-is on kollisiooninormid vaid alusetule rikastumisele, käsundita asjaajamisele ja kahju õigusvastasele tekitamisele¹⁴² kohalduva õiguse määramiseks, on lepinguvälisteks kohustusteks REÕS-i tähenduses ka teised Eesti materiaaloiguses reguleeritud lepinguvälised kohustused. REÕS moodustab osa Eesti tsiviilõigusest, kus lepinguväliseid kohustusi reguleerib materiaaloiguslikult VÕS. Eesti õiguskorras kasutavad õigusinstitute ja –mõisteid nii kohtud kui seadusandlus erinevates õigusaktides reeglina samas tähenduses, kui seadus ei sätesta teisiti. Näiteks riigivastutuse seaduse (RVastS)¹⁴³ §-d 22-24 reguleerivad alusetu rikastumise nõuet avaliku võimu kandja vastu, kuid nõude lahendamisel on aluseks VÕS-i regulatsioon. Seetõttu on alust järeldada, et VÕS-is lepinguväliste kohustustena reguleeritud tasu avalik lubamine (VÕS § 1005jj) ja asja ettenäitamise õigus (VÕS § 1014jj) kuuluvad lepinguväliste kohustuste hulka REÕS-i tähenduses. Seega on lepinguvälisteks kohustusteks REÕS-i tähenduses kõik Eesti materiaaloiguses reguleeritud lepinguvälised kohustused.

Lähtudes REÕS §-st 18 ei kuulu lepinguväliste kohustuste hulka asjaõiguslikud õigussuhted. Erinevalt Rooma II määrusest on REÕS-is asjaõigustele kohalduva õiguse määramiseks erisäte. Kuigi asjaõigustele kohalduva õiguse määramist reguleeriva REÕS § 18 lg 1 määrab sõnaselgelt kohalduva õiguse vaid asjaõiguse tekkimisele ja lõppemisele, siis nii REÕS-i seletuskiri kui ka REÕS-i ülesehitus kinnitavad, et REÕS § 18 reguleerib ka kohalduva õiguse

¹⁴² Vastavalt REÕS §-d 48¹, 49 ja 50.

¹⁴³ RT I 2001, 47, 260; RT I, 13.09.2011, 11.

määramist asjaõigusest tulenevatele nõuetele.¹⁴⁴ Eelnõu algteksti seletuskirja kohaselt¹⁴⁵ hõlmab REÕS §-s 18 esitatud asja asukohamaa õiguse rakendamise põhimõtte asjaõiguste tekkimist, sisu, muutumist, üleminekut ja lõppemist. Kuigi REÕS-i koostamise jooksul asjaõigusi puudutav regulatsioon muutus,¹⁴⁶ siis REÕS-i eelnõu koostamise materjalidest ei nähtu tahet piirata asjaõigusi käsitlevate reeglite sisulist reguleerimisulatust.¹⁴⁷ REÕS §-i 18 ulatumist asjaõiguste kaitsele kinnitab REÕS § 18 lg 4, mille kohaselt kohaldatakse kinnisasjalt lähtuvatest kahjulikest mõjutustest tulenevatele nõuetele REÕS §-i 50. Sellisel juhul ei ole küsimus enam vaid asjaõiguse tekkimises või lõppemises, vaid õigustes ja kohustustes, mis omandiõigusega kaasnevad ehk omandiõiguse sisus. Kuna REÕS § 18 lg 4 sätestab erandi üldnormist,¹⁴⁸ siis erinormita kohalduks kinnisasja asukohariigi õigus REÕS § 18 lg 1 kohaselt. Seega eristuvad REÕS-i tähenduses lepinguvälisest nõuetest asjaõiguste sisuks olevad asjaõiguslikud nõuded, millele kohalduva õiguse määrab REÕS § 18.

Eeltoodud järeldust ei muuda ka REÕS § 18 lg 2, mille kohaselt ei saa asjaõigust teostada vastuolus asja asukohariigi õiguse oluliste põhimõtetega. Asjaõiguse teostamise üheks viisiks on REÕS § 18 lg-s 4 reguleeritud kahjulikest mõjutustest tulenevate nõuete esitamine. Kui lähtuda eelnevalt esitatud järeldusest, et asjaõiguste teostamisele määrab kohalduva õiguse REÕS § 18 lg 1 ning kohalduks asja asukohariigi õigus, siis tuleks kohaldada ka asja asukohariigi õiguse olulisi põhimõtteid. REÕS § 18 lg-st 2 võiks aga vähemalt esmapilgul vastupidist järeldada, sest asja asukohariigi õiguse kohaldumisel ei oleks asja asukohariigi õiguse olulistele põhimõtetele viitamine vajalik. Arvestades nii eelnõu seletuskirja kui REÕS §-i 18 tervikuna, siis REÕS § 18 lg 2 pigem ei välista asjaõiguste teostamisest tulenevatele nõuetele üldreeglina just asja asukohariigi õiguse kohaldumist. REÕS § 18 lg-st 2 tuleneb, et kui kohaldub asja asukohariigi õigusest erinev õigus, tuleb ikkagi arvestada asja asukohariigi oluliste põhimõtetega. Selline on olukord näiteks juhul, kui asjaõiguse teostamine on

¹⁴⁴ Asjaõiguslikud nõuded moodustavad eraldiseisva nõuete kategooria ka Eesti materiaalsoiguses. Näiteks asjaõiguslikest nõuetest lepinguliste nõuete kõrval vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. september 2002. a otsus asjas nr 3-2-1-93-02, p 12; Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29. mai 2012. a otsus asjas nr 3-2-1-64-12, p 17.

¹⁴⁵ Rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu SE 120 I seletuskiri, 17.05.1999. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600039. 30.04.2014 (siin ja edaspidi: *REÕS eelnõu seletuskiri*), lk 21.

¹⁴⁶Rahvusvahelise eraõiguse seaduse algtekstis reguleeriti vallas- ja kinnisasjadele kohalduva õiguse määramist eraldi. Mõlemad paragrahvid sätestasid palju laiemat reeglit, kui REÕS §-i 18 kehtiv redaktsioon. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu algteksti kinnisasjadele kohalduva õiguse määramist reguleeriva § 18 lg 1 kohaselt kohaldatakse kinnisasjaõigustele asja asukohariigi õigust ning vallasasjadele kohalduva õiguse määramist reguleeriv § 19 lg 2 kohaselt kohaldatakse vallasasjaõiguste sisule ja teostamisele asja asukohariigi õigust.

¹⁴⁷ Paragrahvide koondamisele järgnenud istungil asjaõiguste reeglite muudatusi ei käsitletud. Vt Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr. 74 Tallinn, Toompea, 12. november 2001. Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=013160005. 30.04.2014.

¹⁴⁸ Ka REÕS eelnõu seletuskirjas on märgitud, et REÕS 18 lg 4 eesmärk on anda asjaõiguse rikkumisel kannatanule võimalus kohalduv õigus valida, mis muidu puuduks. Vt REÕS eelnõu seletuskiri, lk 26.

reguleeritud võlaõigusliku lepinguga, millele kohaldub asja asukohariigi õigusest erinev õigus.

Asjaõiguslikeks nõueteks REÕS §-i 18 tähenduses on eelkõige asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõuded. Asjaõiguse tekkimisele ja lõppemisele kohaldub REÕS-i § 18 lg 1 kohaselt asja asukohariigi õigus. Seetõttu kuulub asjaõiguse tuvastamisnõue asjaõiguslike nõuete hulka REÕS-i tähenduses. Näiteks Eesti materiaalõiguses on asjaõigused vastavalt AÕS § 5 lg-le 1 omand (omandiõigus) ja piiratud asjaõigused: servituudid, reaalkoormatised, hoonestusõigus, ostueesõigus ja pandiõigus. REÕS-i kontekstis tuleb asjaõigusliku nõudena mõista omandiõiguse, servituudi, reaalkoormatise, hoonestusõiguse, ostueesõiguse ja pandiõiguse tuvastamise nõuet. See tähendab, et ka näiteks omandi tekkimist ümbertöötamisel (AÕS § 106) või asja leidmisel (AÕS § 100) tuleb hinnata samuti REÕS §-i 18 määratud õiguse alusel.¹⁴⁹

Asjaõiguslikud nõuded REÕS §-i 18 tähenduses on ka nõuded asjaõiguste kaitsmiseks. Eelnevalt selgus, et REÕS § 18 reguleerib kohalduva õiguse määramist asjaõiguse sisule. Näiteks omandiõiguse sisuks Eesti materiaalõiguses on AÕS § 68 lg 1 kohaselt isiku täielik õiguslik võim asja üle. Omanikul on õigus asja vallata, kasutada ja käsutada ning nõuda kõigilt teistelt isikutelt nende õiguste rikkumise vältimist ja rikkumise tagajärgede kõrvaldamist. Omandiõiguse rikkumise kõrvaldamise ja vältimise nõuete aluseks on AÕS §-st 80 tulenev vindikatsiooninõue ja AÕS §-st 89 tulenev negatoornõue. Negatoornõude kuulumine asjaõiguslike nõuete hulka tuleneb ka REÕS § 18 lg-st 4, mis reguleerib ühelt kinnisasjalt teisele kahjulike mõjutuste levimist. Eesti materiaalõiguse kohaselt on REÕS § 18 lg-s 4 viidatud nõude aluseks just AÕS § 89, mida täpsustavad AÕS § 143jj.¹⁵⁰ Seaduses ettenähtud juhtudel saab eeltoodud nõudeid kasutada ka piiratud asjaõiguse omaja. Näiteks reaalservituudi teostamise takistamise korral annab AÕS § 184 õigustatud isikule negatoornõude AÕS § 89 alusel. Kuigi valdus iseenesest ei ole asjaõigus,¹⁵¹ võib REÕS §-i 18 reguleerimisalasse siiski lugeda ka valduse kaitse nõude AÕS § 45 alusel, sest tegemist on siiski AÕS-st tuleneva nõudega, mis kaitseb sarnaselt omaniku vindikatsioonihagile isiku absoluutset seisundit asja suhtes. Seetõttu on ka valdaja nõuded valdusest tulenevate õiguste

¹⁴⁹ Asja asukohariigi õiguse ehk *lex rei sitae* põhimõtte kohaldamine asjaõiguste tekkimisele on tunnustatud nii Saksa, Prantsuse kui Inglise õiguses, kuid printsiibi rakendamise erisuste kohta loe lähemalt Akkermans, B., Ramaekers, E. *Lex Rei Sitae in Perspective: National Developments of a Common Rule?* – Ramaekers, E. (ed). *Property Law Perspectives*. Cambridge: Intersentia 2012, pp. 123-151. Prantsuse õigusest vt ka: Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 9.12.1974, arrêt no 73-10795.

¹⁵⁰ Negatoornõude ja naabusõiguste suhtest Eesti materiaalõiguses vt lähemalt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. aprill 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-33-05, p 16; Käerdi, M. § 89, p 3.1.4(b). - Varul, P. jt (koost). *Asjaõigusseadus I: kommenteeritud väljaanne, 1-3.osa (§-d 1-167)*. Tallinn: Juura 2014. REÕS § 18 lg-st 4 tulenevale nõudele kui asjaõiguslikule nõudele on viidatud ka REÕS-i eelnõus seletuskirjas. Vt REÕS eelnõu seletuskiri, lk 26.

¹⁵¹ Paal, K. § 31, p-d 1-3.2. - Varul, P. jt (koost). *Asjaõigusseadus I: kommenteeritud väljaanne, 1-3.osa (§-d 1-167)*. Tallinn: Juura 2014.

tunnustamiseks ja valduse rikkumise lõpetamiseks käsitletavat asjaõiguslikena REÕS §-i 18 tähenduses.¹⁵² Näiteks piiratud asjaõiguse omanik saab kolmandate isikute vastu oma õigusi kaitsta sellisel juhul just valduse kaitse nõudega AÕS § 45 kohaselt, kui piiratud asjaõiguse sisuks on õigus asja vallata (nt kasutusvaldus, isiklik kasutusõigus, hoonestusõigus). Seega on asjaõiguslikeks nõueteks REÕS §-i 18 tähenduses AÕS §-st 80 ja 89 tulenevad omandi kaitse nõuded ning AÕS §-st 44 ja 45 tulenevad valduse kaitse nõuded.

Lisaks reguleerivad omandiõiguse rikkumise tagajärgede kõrvaldamist ka AÕS §-dest 84-88 tulenevad vindikatsiooninõude kõrvalnõuded, mis on samuti asjaõiguslikud nõuded REÕS-i tähenduses. Omaniku valduse rikkumisel tekib Eesti õiguse kohaselt omaniku ja valdaja vahel spetsiifiline võlasuhe, mille sisuks on eelkõige omaniku õiguse rikkumise lõpetamine, aga ka rikkumise tagajärgede kõrvaldamine, mis tähendab kahju või rikastumise hüvitamist.¹⁵³ Kuivõrd vindikatsiooninõue on REÕS-i tähenduses asjaõiguslik, siis on poolte vahelise võlasuhte spetsiifikat arvestades põhjendatud ka omaniku ja valdaja kõrvalnõuded REÕS-i tähenduses asjaõiguslikuks lugeda. Rahvusvahelise eraõiguse kontekstis on sellisel juhul garanteeritud kogu õigussuhtele ühe õiguse kohaldumine. Eeltoodud järeldust ei muuda ka asjaolu, et Eesti materiaalõiguse kohaselt on vindikatsiooninõude kõrvalnõuded võlaõiguslikud nõuded¹⁵⁴ ning viitavad osaliselt nõude lahendamiseks asjakohase lepinguvälise võlasuhte regulatsioonile VÕS-is. AÕS §-s 84-88 omab VÕS-i regulatsioon tähendust vaid nõude lahendamisel.¹⁵⁵ Kohalduva õiguse määramisel aga ei lahendata nõuet, vaid selgitatakse välja vaidluse lahendamiseks kõige asjakohasem õigus. Nõude lahendamise alus määravat tähendust rahvusvahelise eraõiguse kontekstis ei oma. Lisaks loetakse olemuslikult võlaõiguslikud vindikatsiooninõude kõrvalnõuded asjaõiguslikuks ka Saksa rahvusvahelises eraõiguses,¹⁵⁶ mis oli üheks eeskujuks REÕS-i koostamisel.¹⁵⁷ Eelnevale

¹⁵² Valduse kaitse nõuded loetakse asjaõiguslikeks nõueteks ka Saksa EGBGB kohaselt, vt Wenderhorst 2010, EGBGB Art 43, Rn 64. Prantsuse õigus kohaselt kohaldub asja asukohariigi õigus kaf valdusest tulenevale omandiõiguse eeldusele, vt Cour de Cassation, Chambre civile 1, 3.02.2010, arrêt no 08-19.293.

¹⁵³ Vindikatsiooniolukorrale tuginevast omaniku ja valdaja vahelisest suhtest Eesti materiaalõiguses vt lähemalt Käerdi, Sissejuhatus §-de 84-88 juurde, p-d 1-3.3.

¹⁵⁴ Käerdi, Sissejuhatus §-de 84-88 juurde, p 2.

¹⁵⁵ Näiteks on ka Riigikohtu tsiviilkolleegium leidnud, et omaniku nõue valdaja vastu asja kasutamisest saadud kasu hüvitamiseks tuleneb AÕS § 85 lg-st 1 ja VÕS §-d 1037-1040 määravad nõude täpsemad alused ja ulatuse. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsember 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-136-05, p 30.

¹⁵⁶ Vt vindikatsiooninõude kõrvalnõuete käsitlest Saksa rahvusvahelises eraõiguses: Dörner, H. EGBGB Art 43, Rn 2. – Schulze *u.a.* (Hrsg) Bürgerliches Gesetzbuch. 7. Aufl. München: C.H. Beck 2012; Wendehorst 2010, Rn 96-100; Spickhoff, A. Die Restkodifikation des Internationalen Privatrechts: Außervertragliches Schuld und Sachenrecht. – Neue Juristische Wochenschrift 1999/31, s. 2214; BGH. XI ZR 178/88, 26.09.1989. – NJW 1990, 242, s. 243; BGH. II ZR 113-96, 25.09.1997. – NZM 1998, 246. Rahvusvahelise eraõiguse kontekstis riigisisestest materiaalõigusest erineva kvalifikatsiooni kasutamist pooldab ka näiteks Inglise õiguskirjandus, milles on asutud seisukohale, et teatud restitutsiooninõuded tuleks lugeda asjaõiguslikeks nõueteks rahvusvahelise eraõiguse tähenduses. Vt Fawcett, Carruthers, North 2008, p. 821; Collins 2006, para 34-029.

¹⁵⁷ REÕS eelnõu seletuskiri, lk 17.

tuginedes on põhjendatud kohalduva õiguse määramisel lähtuda eelkõige rikutud asjaõigusest ja lugeda REÕS-i tähenduses asjaõiguslikeks nõueteks ka vindikatsiooninõude kõrvalnõuded.

Lisaks asjaõigustest tulenevatele õigustele kuuluvad asjaõiguste sisusse REÕS-i tähenduses ka asjaõigusega kaasnevad kohustused. Näiteks Eesti materiaalõiguse kohaselt tekib võõra asja leidmisel leidja ja asja omaniku vahel õigussuhe, mille sisuks on vastastikused õigused ja kohustused vastavalt AÕS §-le 98-101. Omanik, kes nõuab asja tagasi, teostab omandiõigust ning sellega kaasnev kohustus – leiutasu maksmine on lahutamatult seotud omandiõigusega, moodustades seega asjaõiguse sisu. Kohustused tulenevad ka AÕS naabrusõiguste regulatsioonist ja kinnisomandi kitsendustest, näiteks AÕS §-st 147 tulenev kohustus võimaldada naaberkinnisasja omanikule kinnisasja kasutamist. Ka nendele kohustustele vastavad nõuded kuuluvad asjaõiguslike nõuete hulka REÕS-i tähenduses.

Eelnevalt tulenevalt eristab REÕS lepinguväliseid ja asjaõiguslikke nõudeid. Lepinguväliste nõuded REÕS-i tähenduses on Eesti materiaalõiguses reguleeritud lepinguvälised nõuded. Asjaõiguslikud nõuded REÕS-i tähenduses hõlmavad asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõudeid kui ka asjaõiguste kaitseks AÕS-st tulenevaid nõudeid.

2.1.2. Lepinguväliste kohustuste määratlemine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise

Eelnevalt selgus, et REÕS-is on nii lepinguvälistel kohustustel kui ka asjaõiguslikel suhetel väga lai tähendus. Asjaõiguslike nõuete hulka kuuluva muuhulgas vindikatsiooninõude kõrvalnõuded, mis Eesti riigisiseses materiaalõiguses on võlaõiguslikud. Järgnevalt leiab analüüsimist, kas süstemaatilise tõlgendamise tulemus on kooskõlas REÕS-i eesmärkidega, milleks on kohalduva õiguse määramise lihtsus ehk keeruliste juriidiliste konstruktsioonide vältimine¹⁵⁸ ja asjaõigustele kohalduva õiguse äratuntavus kolmandatele isikutele ehk käibekaitse põhimõtte järgimine¹⁵⁹.

Lepinguväliste kohustuste ja asjaõiguslike suhete laia määratluse põhjuseks oli eelkõige REÕS-is kasutatud õigusinstituutide sisustamine läbi Eesti materiaalõiguse. Lisaks Eesti õiguskorra süsteemsusele, aitab Eesti materiaalõiguse kasutamine REÕS-i tõlgendamisel vältida kohalduva õiguse määramise keerukust. Kohtusse pöörduva isiku jaoks muudaks

¹⁵⁸ REÕS eelnõu seletuskiri, lk 17.

¹⁵⁹ REÕS eelnõu seletuskiri, lk 20.

menetluse keerulisemaks, kui näiteks VÕS-is kasutatud kahju õigusvastase tekitamise mõiste kõrvale konstrueerida veel eraldiseisva tähendusega kahju õigusvastane tekitamine REÕS-i tähenduses. Probleemaatilisem on võimalikult lihtsaid kohalduva õiguse määramise lahendusi määratleda vindikatsiooninõude kõrvalnõuete puhul. Nõuete formaalne alus tuleneb AÕS-st, kuid olemuslikult loetakse vindikatsiooninõude kõrvalnõuded võlaõiguslikuks. Käesoleva töö autor leiab, et siin oleks kohtusse pöörduja jaoks lihtsam lahendus lugeda vindikatsiooninõude kõrvalnõuded asjaõiguslikuks ning seda kolmel põhjusel. Esiteks kaasnevad kõrvalnõuded vaid vindikatsioonihagiga, mille asjaõiguslikus kvalifikatsioonis materiaalõiguslikult ega rahvusvahelise eraõiguse tähenduses kahtlust ei ole. Teiseks näitab AÕS-sse eriregulatsiooni paigutamine, et Eesti seadusandja on otsustanud reguleerida omaniku-valdaja suhet eraldi lepinguväliste võlasuhete üldregulatsioonist. Seetõttu on hagejal põhjendatud ootus, et eriregulatsioon kehtib terve menetluse raames, ka REÕS-i alusel kohalduva õiguse määramisel. Kolmandaks eeldaks vindikatsiooninõuete kõrvalnõuete kvalifitseerimine lepinguväliste nõuete kohalduva õiguse määramisel riigisisese materiaalõiguse viidete arvestamist VÕS-le ehk lepinguväliste võlasuhete üldregulatsioonile. See omakorda eeldaks materiaalõigusliku nõude sisulist käsitlemist juba kohaldatava õiguse määramisel. Kohalduva õiguse määramine kui vaidluse lahendamist ettevalmistav etapp ei tohiks aga materiaalõiguslikku analüüsi eeldada.

Asjaõiguste rikkumisest tulenevate nõuete ning sealhulgas vindikatsiooninõude kõrvalnõuete lugemist asjaõiguslikeks nõueteks REÕS-i tähenduses toetab ka käibekaitse põhimõte. Asjaõiguslikele nõuetele kohalduva õiguse määramise erireegli ehk asja asukohamaa õiguse kohaldamise eesmärk on tagada, et nii asjaõigused kui ka asjale kohaldatav õigus oleksid kolmandatele isikutele äratuntavad. Kui piirata asjaõiguslike suhete mõiste REÕS-i kontekstis REÕS § 18 lg 1 kohaselt vaid küsimusega, kas asjaõigus on tekkinud või lõppenud, ei täidaks REÕS § 18 oma eesmärki. Kolmandate isikute jaoks omab eelkõige tähtsust, millised õigused ja kohustused asjaõiguse omajal asja suhtes on. Näiteks kui isik võõrast asja kasutab või selle takistab selle kasutamist teise isiku poolt, siis rikkumisega kaasnevate kohustuste hindamiseks on kahtlemata kõige ettenähtavam kohaldada riigi õigust, kus asi asub. Kui asja asukohariigi õigus määraks ainult selle, kas ja kellel asjaõigus on, siis puuduks kolmandal isikul võimalus oma tegevuses asjaõigusest tulenevate kohustuste ja rikkumise tagajärgedega arvestada. Seetõttu on põhjendatud lisaks asjaõiguse tekkimisele allutada asja asukohariigi õigusele ka vindikatsioonihagile tuginevad kahju hüvitamise ja alusetu rikastumise nõuded.

Käibekaitse põhimõte toetab lisaks asjaõiguste rikkumisest tulenevatele nõuetele ka valduse

kaitse nõuete lugemist asjaõiguslikeks REÕS §-i 18 tähenduses. REÕS ei sisalda eraldi sätet valduse kaitse nõuetele kohalduva õiguse määramiseks. Samas on valdus faktiline olukord, millest tulenevad valdajale õigused ja kohustused kolmandate isikute suhtes. Seega sarnaselt asjaõigustele peaks ka siin olema asjaga kokku puutuvatele kolmandatele isikutele tagatud ettenähtavus õiguste ja kohustuste suhtes, mis valdusega kaasnevad. Seetõttu, vaatamata sellele, et Eesti materiaalõiguse kohaselt ei ole valdus asjaõigus, on põhjendatud lugeda valdus ja valduse kaitse nõuded REÕS § 18 reguleerimisalasse.

Lähtudes nii REÕS-i süstemaatilise kui ka eesmärgipärasest tõlgendamisest võib asuda seisukohale, et lepinguvälised kohustused REÕS-i tähenduses hõlmavad kõiki Eesti materiaalõiguses reguleeritud lepinguväliseid kohustusi. Lepinguvälisest kohustusest REÕS-i tähenduses eristuvad asjaõiguslikud suhted ning seetõttu eristuvad ka asjaõiguslikud ja lepinguvälised nõuded. Asjaõiguslike nõuete tähendus REÕS-is hõlmab nii omandi kui valduse kaitse nõudeid ning vindikatsiooninõude kõrvalnõudeid. Sellest aga selgub, et näiteks omandiõiguse rikkumisest tekkinud kahju hüvitamise või alusetu rikastumise nõuded on samaaegselt lepinguvälised kui ka asjaõiguslikud. Seega on REÕS-i tähenduses võimalik nõuete kollisiooninormide konkurentsi olukord. Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks on vaja selgitada, kuidas ja mis alustel kvalifitseerida nõue juhul, kui tegemist on REÕS-i tähenduses nii lepinguvälise kui ka asjaõigusliku nõudega.

2.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest REÕS-i kontekstis

2.2.1. Kahju tekitamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks REÕS-i kontekstis leiab järgnevalt selgitamist, kuidas kvalifitseerida hageja nõue juhul, kui nõue on esitatud alternatiivselt asjaõigusliku ja lepinguvälisena või materiaalõigus seda vähemalt võimaldab, samuti juhul, kui hageja ei tugine üldse Eesti materiaalõigusele. Esiteks on käsitletud kahju õigusvastasest tekitamisest tulenevate ja asjaõiguslike nõuete kvalifitseerimisprobleeme. Tuginedes Eesti materiaalõigusele on võimalik kollisiooninormide konkurentsi järgnevates olukordades: omaniku valduse rikkumise lõpetamise nõue (VÕS § 1043 ja § 1055 või AÕS § 80), omandiõiguse muu rikkumise lõpetamise nõue (VÕS § 1043 ja § 1055 või AÕS § 89, samuti

negatoorhagi täpsustavad nõuded AÕS § 143jj), omaniku asja kahjustamisel hüvitusnõue (VÕS § 1043 või AÕS § 84). Omandi kaitse nõuetega on käesoleva töö kontekstis võrdsustatud ka AÕS §-st 44 ja 45 tulenevad valduse kaitse nõuded. Eeltoodud nõuete esitamisel on vaja otsustada, kas kohalduva õiguse määramiseks kvalifitseerida nõue asjaõiguslikuna REÕS § 18 alusel või kahju õigusvastase tekitamisena REÕS § 50 alusel.

Omandiõiguse või valduse rikkumise lõpetamise nõuded kvalifitseeruvad REÕS-i kontekstis asjaõiguslike nõuetena. Asjaõigustele kohalduva õiguse määramist reguleeriva REÕS §-i 18 ja kahju õigusvastasele tekitamisele kohalduva õiguse määramist reguleeriva REÕS §-i 50 võrdlemisel selgub, et mõlemad reguleerivad kohalduva õiguse määramist omandi- ja valdusõiguse rikkumisest tulenevatele nõuetele. Kahju õigusvastasest tekitamisest tuleneva nõude eelduseks Eesti materiaalõiguses on VÕS § 1043jj kohaselt tegu või tegevusetus, millega kahju tekitaja kahjustab kannatanu absoluutseid õigushüvesid ning reeglina kahju tekitamise süülisus.¹⁶⁰ Absoluutseteks kaitstud õigushüvedeks on vastavalt VÕS § 1045 lg 1 punktile 5 ka omand ja valdus. REÕS § 18 määrab kohalduva õiguse aga ainult REÕS-i tähenduses asjaõiguse sisuks olevatele asjaõiguste kaitse nõuetele, nagu vindikatsiooni- ja negatoorhagi, mida täiendab naabusõiguste regulatsioon, ja valduse kaitse nõuetele. Viimaste nõuete eelduseks on ainuüksi omandiõiguse või valduse rikkumine. Seega on REÕS § 18 reguleerimisala REÕS §-i 50 omast kitsam ja reguleerib kohalduva õiguse määramist spetsiifiliste absoluutsete õiguste kaitsele. Seetõttu on alust lugeda omandiõiguse ja valduse rikkumise osas REÕS §-i 18 erinormiks REÕS §-i 50 suhtes.¹⁶¹ Omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamise nõuded kvalifitseeruvad REÕS-i tähenduses asjaõiguslikena ning kohalduv õigus tuleb määrata REÕS § 18 alusel.

Keerulisem on nõude kvalifitseerimine juhul, kui omanik nõuab valduse rikkumise tagajärjel tekkinud kahju hüvitamist. Nagu eelnevalt selgitatud, kuuluvad vindikatsiooninõude kõrvalnõuded, sealhulgas AÕS §-st 84 tulenev omaniku kahju hüvitamise nõue valdaja vastu, REÕS §-i 18 tähenduses asjaõiguslike nõuete hulka. Samas tuleneb kahju hüvitamise nõue reeglina kahju õigusvastasest tekitamisest REÕS §-i 50 tähenduses. Siiski on alust omaniku nõuded kvalifitseerida just asjaõiguslikena ning seda kahel põhjusel. Esiteks on Eesti riigisisese kohtupraktika kohaselt kahju hüvitamise nõue omavolilise valdaja vastu AÕS § 84

¹⁶⁰ Kahju õigusvastase tekitamise nõude eelduste kohta Eesti materiaalõiguses loe lähemalt Käerdi, M., Tampuu, T. § 1043, p 3. - Varul, P. jt (koost). Võlaõiguseseadus III: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

¹⁶¹ Asja asukohariigi õiguse kohaldamist asja väljaandmisnõudele Saksa õiguses vt nt: KG. 10 U 286/05, 16.10.2006. – NJW 2007, 705. Teisiti aga Inglise rahvusvahelises õiguses: *Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd* Chancery Division, 5.11.1979. - [1980] Ch 496; [1980] 2 WLR 937; [1980] 1 All ER 1121; *Iran v Barakat Galleries Ltd*. Court of Appeal, 21.12.2007. - [2008] 3 WLR 486.

lg 2 alusel kahju hüvitamise erikoosseis, mille korral VÕS § 1043jj ei kohaldu.¹⁶² Kahju hüvitamise erisätted sisalduvad ka AÕS § 84 teistes lõigetes, millest tuleneb üldnormist erineva vastutusstandard. Eesti tsiviilkohtumenetluses on kohtul kohustus kohaldada õigust omal algatusel,¹⁶³ mistõttu tuleb materiaalõiguslikult kohtul igal juhul omaniku nõude lahendamisel esimesena lähtuda AÕS-st ja alles seejärel VÕS-st. Kui kohalduva õiguse määramisel REÕS-i tähenduses eelistada asjaõiguslikku kvalifikatsiooni, siis oleks tagatud nõude kvalifikatsiooni kooskõla ka hilisema võimaliku materiaalõigusliku lahenduskäiguga, kui kohaldub Eesti õigus. Teiseks eristab omaniku valduse rikkumisest tulenevaid kahju hüvitamise nõudeid asjaõiguslikest nõuetest poolte vahel tekkinud vindikatsioonile suunatud õigussuhe. Kahtlemata on omandiõiguse rikkumisest tulenevate kahju hüvitamise nõuete kvalifitseerimiseks erinevalt teistest kahju hüvitamise nõuetest vaja, et teisiti kvalifitseeruvad asjaõiguslikud nõuded selgelt eristuksid. AÕS §-st 84 tulenev omaniku nõue valdaja vastu kahju hüvitamiseks kaasneb vaid vindikatsioonihagiga. Seega eristab omaniku kahju hüvitamise nõuet omaniku valduse ebaseaduslik rikkumine, milles lõpetamist omanik nõuab ja mis iseenesest kvalifitseerub asjaõigusliku nõudena REÕS-i tähenduses.¹⁶⁴ Omaniku nõue asja ebaseadusliku valdaja vastu asja hävimise või kahjustamise hüvitamiseks kvalifitseerub seega asjaõigusliku nõudena REÕS-i tähenduses.

Eelnevast selgus, et REÕS-i süstemaatika kohaselt kvalifitseeruvad omaniku ja valdaja nõuded omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamiseks ning omaniku kahju hüvitamise nõuded REÕS-i tähenduses asjaõiguslike nõuetena.

2.2.2. Kahju tekitamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise

REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise tulemusel tuleks omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamise ja vindikatsiooniga kaasnevad kahju hüvitamise nõuded REÕS-i alusel kvalifitseerida asjaõiguslike nõuetena. Järgnevalt leiab analüüsimist, kas eeltoodud lähenemine on kooskõlas REÕS-i eesmärkidega. REÕS-i regulatsiooni peamiseks eesmärgiks on saavutada vaidluse lahendamine kõige õigemal ehk kohasemal õiguse kohaselt.¹⁶⁵ Lisaks

¹⁶² Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7. oktoober 2009. a otsus asjas nr 3-2-1-83-09, p 11.

¹⁶³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik § 436 lg 7. Vt ka Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09. märts 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-169-10, p 11.

¹⁶⁴ Omaniku kahju hüvitamise nõuete seotus vindikatsiooninõudega on olnud aluseks asja asukohariigi õiguse kohaldamiseks ka Saksa kohtupraktikas, vt nt BGH. VIII ZR 108/07, 10.06.2009. – NJW 2009, 2824; OLG. 11 U 24/97, 13.05.1998. – JuS 2000, 922; BGH. XI ZR 178/88, 26.09.1989. – NJW 1990, 242.

¹⁶⁵ REÕS eelnõu seletuskiri, lk 16.

tuleb arvestada asjaõiguslikele suhetele kohalduva õiguse määramisel käibekaitse eesmärgiga.

Asjaõiguslikele nõuetele kohalduva õiguse määramiseks kasutatav ühendav seos tagab eelduslikult omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamise nõuetega kõige tihedamini seotud õiguse kohaldamise. Kõige õigema või kohasema õiguse kohaldumise REÕS-i tähenduses peavad eelkõige tagama kollisiooninormides kasutatavad ühendavad seosed. Selleks, et määratleda omaniku ja valdaja nõuetele kõige kohasem õigus, tuleks hinnata, kas omaniku nõue on tihedamalt seotud REÕS §-s 18 viidatud asja asukohariigi või REÕS §-s 50 viidatud kahju tekkimise aluseks oleva teo tegemise või sündmuse toimumise koha riigiga.¹⁶⁶ Käesoleva töö autor leiab, et kohasema õiguse kohaldumise tagab omaniku ja valdaja õiguste rikkumise lõpetamise nõuete kvalifitseerimine asjaõiguslikena kahel põhjusel. Esiteks on käsitletavates nõuetes keskne tähendus asjal kui õiguse objektil ja isiku õigustel selle suhtes. Vindikatsiooni- ja negatoornõue ning valduse rikkumise lõpetamise nõuded on asjaõiguse absoluutsuse põhimõtte peamine väljendus, kuna võimaldavad absoluutse õiguse rikkumise lõpetamist. Seetõttu on vindikatsiooni- ja negatoornõude olemusega kooskõlas määrata asjaga seotud õigused ja kohustused lähtuvalt asja asukohast.¹⁶⁷ Teiseks, lähtuvalt käibekaitse põhimõttest on omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamise nõudele asja asukohariigi õiguse kohaldamine kolmandatele isikutele kõige ettenähtavam. Vastupidiselt asja asukohariigi õiguse kohaldamisele, võiks REÕS §-s 50 toodud ühendava seose, st kohalduva õiguse määramise sidumine rikkuja tegevusega, viia vaidlusega vaid juhuslikult seotud õiguse kohaldamiseni. Eelkõige juhul, kui valduse äravõtmine leiab aset asja asukohast erinevas riigis. Näiteks kui Eestis asuva kinnisasja võtmed võetakse omanikult ära Taanis. Valduse äravõtmise ehk kahju tekkimise aluseks oleval riigil on sellisel juhul vaidlusega ainult juhuslik seos. Asja asukohariigi põhimõtte kohaldamine ehk nõude kvalifitseerimine REÕS-i tähenduses asjaõiguslikuna võimaldab juhusliku seosega õiguse kohaldumist vältida. Seega on omaniku ja valdaja rikkumise lõpetamise nõuded tihedamalt seotud REÕS §-s 18 viidatud asja asukohaga. Eelnevast tuleneb, et asjaõiguste rikkumise lõpetamise nõuete puhul on kõige kohasem kohaldada asja asukohariigi õigust.

Vindikatsiooninõudega kaasneva kahju hüvitamise nõue erineb oma sisu poolest kahju hüvitamise üldkoosseisust, mistõttu on põhjendatud nõude kvalifitseerimine asjaõiguslikuna

¹⁶⁶ Lisaks võimaldab REÕS § 50 lg 2 kannatanu nõudel kohaldada kahju õigusvastasele tekitamisele õigusvastase teo tagajärje saabumise koha õigust. Antud käsitluse aluseks on lõikes 1 toodud üldreegel, mis väljendab kahju õigusvastase tekitamise üldist käsitlust REÕS-is. Lisaks on käesoleva töö eesmärk selgitada kohalduv õigus just juhul, kui kohus ise, sõltumata kannatanu taotlustest, peab kohalduva õiguse määrama.

¹⁶⁷ Nõude absoluutset mõju ja olemust on asjaõiguslike ja kahju õigusvastase tekitamise nõuete piiritlemisel peetud määravaks ka Saksa rahvusvahelise eraõiguse kontekstis. Vt Wendehorst 2010, Rn 74.

sarnaselt eeltoodule. AÕS §-st 84 tulenevate omaniku kahju hüvitamise nõuete eesmärk on ebaseadusliku valduse ajal aset leidnud asja kahjustamise või hävimise hüvitamine. Kui omanik esitab ebaseadusliku valdaja vastu nõude asja väljaandmiseks, kuid asi on kahjustatud või hävinud, siis ei tohiks kohalduv õigus sõltuda sellest, kas asi on veel alles ja endisel kujul olemas või mitte. Näiteks kui omanik esitab nõude Eestis asuva auto väljaandmiseks, mis on aga kasutamisel kahjustada saanud Lätis. Kui kohaldada kahju hüvitamise nõudele REÕS § 50 lg-t 1, siis tuleks Eesti õiguse kohaselt lahendatava vindikatsioonihagi kõrval asja kahjustamise nõue lahendada Läti õiguse kohaselt. Seega tuleks vaidlus lahendada kahe erineva õiguse kohaselt, kuigi nõue on sisuliselt üks - omandiõiguse rikkumise täielik kõrvaldamine. Omanik, kes soovib tagasi saada oma asja ning samas ka selle asjaga toimunud negatiivsete muutuste kompenseerimist, realiseerib igal juhul primaarselt oma asjaõigust. Seega kvalifitseeruvad AÕS §-st 84 tulenevad omaniku hüvitisnõuded asjaõiguslikuna.

Nii omandiõiguse kui valduse rikkumise lõpetamise ja vindikatsiooniga kaasnevate kahju hüvitamise nõuete kvalifitseerimist asjaõiguslikena toetab käibekaitse põhimõte. Vindikatsiooninõue ja asja kahjustamisest või hävitamisest tulenevad nõuded on ehk kõige olulisemad nõuded omaniku õiguste kaitseks. Omanik ja valdaja saavad nõuded esitada ühtviisi nii heauskse- kui pahauskse valdaja vastu. Lähtudes käibekaitse põhimõttest, peab asjaga kokku puutuvatele kolmandatele isikutele olema äratuntav, millised õigused ja kohustused asjaga kaasnevad. Heausksete kolmandate isiku jaoks oleks ettenähtavam igal juhul kohaldada asja asukohariigi õigust, sest heauskne isik hindab oma õigusi ja kohustusi lähtuvalt riigi õigusest, kus ta asjaga kokku puutub. Kahju õigusvastase tekitamise kollisiooninormid siin samasuguste ettenähtavust tagada ei suuda ja see ei ole ka nende eesmärk. Näiteks omandi kahjustamisele kohalduva õiguse määramine REÕS §-i 50 alusel ehk lähtudes kahju tekitamise kohast, on pigem ettenähtav hoopis pahausksele valdajale, kelle teost kohalduv õigus sõltub ning kes samas teab, et rikub omaniku õigusi. Kohaldatava õiguse määramisel ei ole mingit põhjust, miks eelistada pahausksele valdajale ettenähtavat lahendust. Seega toetab käibekaitse põhimõte ka omandiõigusele tuginevate kahju hüvitamise nõuete kuulumist asjaõiguslike nõuete hulka REÕS § 18 tähenduses.

Eelnevast lähtudes võib asuda seisukohale, et asjaõiguslike nõuete konkureerimisel kahju õigusvastase tekitamise nõuetega REÕS-i kontekstis tuleks eelistada asjaõiguslikku kvalifikatsiooni. REÕS-i süstemaatilises ja eesmärgipärasest tõlgendamisest selgus, et nii omandiõiguse kui valduse rikkumise lõpetamise nõuded aga ka vindikatsiooninõudega kaasnevad kahju hüvitamise nõuded tuleks REÕS-i kontekstis kvalifitseerida asjaõiguslikena.

2.3. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine alusetu rikastumise nõuetest REÕS-i kontekstis

2.3.1. Alusetust rikastumisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise

Järgnevalt leiab käsitlemist nõuete kvalifitseerimine REÕS-i kontekstis, kui poolte vahelised nõuded tulenevad ühtviisi alusetust rikastumisest kui ka asjaõiguslikest suhetest. Selline nõuete konkurents esineb näiteks tühiste või tühistatud lepingute tagasitaitmisel (VÕS § 1028 või AÕS § 80), valdaja poolt asjaõiguse rikkumisel saadu tagasinõudel, eelkõige asja kasutamisest saadud kasu hüvitamine, (VÕS § 1037-1040 või AÕS § 85) ja valdaja poolt tehtud kulutuste hüvitamine (VÕS § 1042 või AÕS § 88).

Tühise lepingu tagasitaitmisest tulenev omaniku nõue asja tagastamiseks tuleb REÕS-i kontekstis kvalifitseerida alusetu rikastumisena. Tühise lepingu tagasitaitmise puhul tekib asjaõiguslike ja alusetu rikastumise nõuete piiritlemise küsimus juhul, kui omandiõigus lepinguga üle ei läinud. Omandiõiguse üleminekut reguleerib REÕS § 18 lg 1 kohaselt asja asukohariigi õigus.¹⁶⁸ Käesoleva töö kontekstis tekib kvalifitseerimisprobleem asja tagastamise nõude esitamisel, sest siis võib tegemist olla nii asjaõigusliku vindikatsioonihagiga kui ka soorituskondiktsioonist tuleneva asja tagastamisnõudega.¹⁶⁹ Nõude kvalifitseerimisele alusetu rikastumisena viitab REÕS § 48¹ lg 1 ja REÕS § 18 erinev reguleerimisulatus. REÕS § 48¹ lg 1 reguleerib kohalduva õiguse määramist kohustuse täitmisest tulenevale alusetu rikastumise nõudele. Kuigi omaniku ja valdaja vahel on tühise lepingu täitmisest tekkinud asjaõiguslik suhe REÕS §-i 18 tähenduses, siis REÕS 48¹ lg 1 reguleerib kohalduva õiguse määramist olukorras, mis erineb tavalisest omaniku ja valdaja vahelisest vindikatsiooniolukorrast, sest poolte vahel on eelnev täitmissuhe. REÕS 48¹ lg 1 reguleerib seega REÕS §-st 18 kitsamat nõuete ringi. Lisaks viitab soorituskondiktsiooni prioriteedile vindikatsiooninõude ees Eesti õiguse kontekstis asjaolu, et Eesti materiaalõiguse kohaselt on tühise lepingu tagasitaitmist reguleeriv soorituskondiktsioon eriregulatsiooniks vindikatsiooninõude kõrvalnõuete suhtes.¹⁷⁰ Eelnev ei välista küll materiaalõiguslikult vindikatsiooninõude esitamist, kuid REÕS-i kontekstis viitab selgelt soorituskondiktsioonist tulenevatele nõuetele kui õigussuhte spetsiifikat arvestades asjakohasemale regulatsioonile. Seetõttu on põhjendatud ka REÕS-i tähenduses tühise tehingu tagasitaitmisest tulenev

¹⁶⁸ REÕS eelnõu seletuskiri, lk 21.

¹⁶⁹ Vt lähemalt Eesti materiaalõigusest tühise kohustus- ja käsutustehingu tagasitaitmisest tulenevast alusetu rikastumise- või vindikatsiooninõudest Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. veebruar 2008. a otsus asjas nr 3-2-1-140-07, p 16; Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsember 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-136-05, p 22.

¹⁷⁰ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. veebruar 2008. a otsus asjas nr 3-2-1-140-07, p 16.

omaniku nõue valdaja vastu asja tagastamiseks kvalifitseerida alusetu rikastumisena.

Tühiste lepingute tagasitaitmisest tulenevate nõuete järel on REÕS-is reguleeritud kohalduva õiguse määramine õiguste rikkumisest tulenevatele alusetu rikastumise nõuetele. Eesti materiaalõiguse kohaselt kaasneb vindikatsioonihagiga omaniku nõue asjast saadud kasu väljaandmiseks ja hüvitamiseks AÕS § 85 tähenduses. REÕS-i kontekstis on omaniku nõue ühtviisi nii asjaõiguslik REÕS § 18 tähenduses kui ka alusetust rikastumisest tulenev nõue REÕS § 48¹ lg 2 tähenduses, mis reguleerib rikkumiskondiktsioonile kohalduva õiguse määramist. Nõuete konkurentsi korral on REÕS-i kontekstis põhjendatud omaniku nõude kvalifitseerimine asjaõiguslikuna. Omaniku kasu väljaandmise ja hüvitamise eelduseks on vindikatsiooniolukord ehk omaniku valduse ebaseaduslik rikkumine ja omanik soovib valdust taastada. Seega on omaniku alusetu rikastumise nõue seotud vindikatsiooninõudega, mis on asjaõiguslik REÕS-i tähenduses. Omaniku alusetu rikastumise nõude kvalifitseerimine asjaõiguslikuna võimaldab ühe vaidluse raames lahendada küsimused ühe kohalduva õiguse alusel. Lisaks on rikkumisest tulenevale alusetule rikastumisele kohalduvat õigust määrava REÕS § 48¹ lg 2 reguleerimisala REÕS §-st 18 oluliselt laiem. Näiteks reguleerib REÕS § 48¹ lg 2 ka isiklike õiguste rikkumisest tulenevatele nõuetele kohalduva õiguse määramist. Seega on vindikatsiooninõudega kaasnev omaniku kasu väljaandmise ja hüvitamise nõude kvalifitseerimisel REÕS § 18 erinev REÕS § 48¹ lg 2 suhtes. Viimseks toetab nõude kvalifitseerimist asjaõiguslikuna ka vindikatsiooniga kaasneva kasu väljaandmise nõude reguleerimine eraldi alusetu rikastumise üldregulatsioonist AÕS §-s 85. Seega tunnustab Eesti õigus omaniku õigust koos ebaseadusliku valduse rikkumise lõpetamisega saavutada täielik valduse rikkumise tagajärgede kõrvaldamine. Kõike eelnevat arvestades on alust samasugust lähenemist kohaldada ka REÕS-i kontekstis ja kvalifitseerida omaniku vindikatsiooninõudega kaasnev rikastumise nõue valdaja vastu asjaõigusliku nõudena REÕS-i tähenduses.

Asjaõigusliku nõudena kvalifitseerub REÕS-i tähenduses ka vindikatsioonihagiga kaasnev valdaja nõue omaniku vastu asjale tehtud kulutuste hüvitamiseks. Lisaks eeltoodud alusetu rikastumise juhtudele, reguleerib REÕS § 48¹ lg 3 alusetule rikastumisele kohaldatava õiguse määramist muudel juhtudel. Eesti materiaalõiguse kohaselt on sooritus- ja rikkumiskondiktsiooni kõrval alusetu rikastumise nõueteks veel vaid teise isiku asjale tehtud kulutustest tulenevad alusetu rikastumise nõuded (VÕS § 1041-1042). Seetõttu saab kulutuste tegemist lugeda alusetu rikastumise „muuks juhuks“ REÕS § 48¹ lg 3 tähenduses. Kui kulutuste hüvitamise nõude AÕS § 88 tähenduses esitab valdaja, kelle vastu on esitatud vindikatsiooninõue, on tegemist siiski asjaõigusliku nõudega REÕS §-i 18 mõistes. Eelnevalt

on vindikatsiooninõudele tuginevad kahju hüvitamise kui ka alusetu rikastumise nõuded kvalifitseeritud asjaõiguslikena ning samasugune lähenemine on põhjendatud ka valdaja kulutuste puhul. Eelkõige on valdaja nõude puhul tegemist järjekordse nõudega, mis tuleneb vindikatsiooniolukorrast ja on suunatud omandiõiguse rikkumisele eelneva olukorra täielikule taastamisele. Kuigi siin on nõue eelnevalt käsitletud vindikatsiooninõude kõrvalnõuetele vastupidine – eesmärk on hoida ära omaniku rikastumine – siis REÕS-i kontekstis on tegemist vindikatsiooninõude lahendamise seotud nõudega. Vindikatsiooniolukord kui nõude kohustuslik eeldus võimaldab kohalduva õiguse määramisel eristada nõuet ka teistest alusetu rikastumise nõuetest Asjaõigusliku kvalifikatsiooni eelistamist alusetule rikastumisele toetab Eesti kohtupraktika, kus valdaja omaniku vastu esitatud kulutuste hüvitamise nõue ka ilma vastava viiteta hageja poolt on loetud just AÕS §-st 88 tulenevaks nõudeks.¹⁷¹ Seega nõude kvalifitseerimine asjaõiguslikuna võimaldaks omandiõiguse rikkumisele tuginevast kvalifikatsioonist lähtuda nii kohalduva õiguse määramisel kui vaidluse materiaalõiguslikul lahendamisel. Eelnevast lähtudes on põhjendatud kvalifitseerida ka vindikatsiooniolukorrast tulenev valdaja nõue omaniku vastu kulutuste hüvitamiseks asjaõiguslikuna REÕS-i alusel.

Tuginedes eeltoodule võib asuda seisukohale, et alusetu rikastumise ja asjaõiguslike nõuete piiritlemisel on määrav, millises õigussuhtes rikastumine on toimunud. Kohustuste täitmisest tuleneva rikastumise puhul, näiteks tühise tehingu tagasitaitmisel, kvalifitseerub omaniku nõue asja tagastamiseks alusetu rikastumisena REÕS-i tähenduses. Kui omaniku või valdaja nõue tuleneb aga omaniku valduse ebaseaduslikust rikkumisest, siis kvalifitseeruvad nii omaniku kasu väljaandmise kui valdaja kulutuste hüvitamise nõuded asjaõiguslikena.

2.3.2. Alusetust rikastumisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise

REÕS-is reguleeritud alusetu rikastumise juhtumid on tunduvalt mitmekesisemad kui näiteks eelnevalt käsitletud kahju õigusvastane tekitamine. Ka siinkohal on REÕS-i peamiseks eesmärgiks saavutada kõige kohasema õiguse kohaldamine ning asjaõiguste ettenähtavuse tagamine kolmandatele isikutele läbi käibekaitse põhimõtte. Lisaks on asjaõiguslike ja alusetu rikastumise nõuete piiritlemisel oluline, et vastavad tõlgendused arvestaks ka konkreetse alusetu rikastumise õigussuhte eesmärke.

¹⁷¹ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. september 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-66-11, p-d 10-12; Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsember 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-136-05, p 30.

Tühise tehingu tagasitaitmisest tekkinud õigussuhtest tulenevate nõuete kvalifitseerimisele alusetu rikastumisena viitab poolte vaheline eelnev õigussuhe. Asja asukohariigi õiguse kohaldamise eesmärk on tagada asjaõiguste absoluutsuse põhimõtte realiseerimine REÕS-i kontekstis – muuta äratuntavaks õigused ja kohustused, mis kehtivad kõigi kolmandate isikute suhtes. Käibekaitse põhimõttest tulenev asja asukohariigi õiguse kohaldamise eesmärk on kaitsta kolmandaid isikuid. Tühise lepingu tagasitaitmisel ei vaja tühise lepingu pooled samasugust kaitset nagu kolmandad isikud. Asjaõiguse olemasolu oli pooltele eelnevalt teada. Lisaks on tühise lepingu tagasitaitmise õigussuhte eesmärk omandiõiguse rikkumise lõpetamisest oluliselt laiem. Tühise lepingu tagasitaitmisel on nõuete eesmärk asetada pooled lepingu sõlmimisele eelnenud olukorda. Vindikatsiooninõudest tulenevate nõuetega seda eesmärki ei saavuta, sest vindikatsiooni eesmärk on ainult omaniku valduse taastamine. Seetõttu ei ole põhjendatud kohaldada omaniku tagasinõudele asja asukohariigi õigust, sest lepingu alusel üle antud asjad on terviklikust tagasitaitmise õigussuhtest ainult üks aspekt. REÕS § 48¹ lg 1 alusel määratud kohalduv õigus võimaldab kõik poolte vahelised nõuded lahendada ühe kohalduva õiguse alusel. Seega võimaldab omaniku nõudele kohasema õiguse kohaldamist omaniku asja tagastamise nõude kvalifitseerimine alusetu rikastumisena.

Vastupidiselt tühise lepingu tagasitaitmisele, moodustavad omaniku ja valdaja rikastumisest tulenevad nõuded pigem ühtse terviku asjaõigusliku vindikatsiooninõudega. Sellest tulenevalt on asjaõiguse rikkumisest tulenevad alusetu rikastumise nõuded tihedamalt seotud hoopis asja asukohariigi õigusega. REÕS-i süstemaatilisel tõlgendamisel selgus, et valdaja või omaniku rikastumisest tulenevad vindikatsiooninõude kõrvalnõuded kvalifitseeruvad asjaõiguslike nõuetena. Vindikatsiooninõude puhul on keskne tähendus omandiõiguse tunnustamisel, millest lähtudes tekivad poolte vahel eraldiseisvad õigused ja kohustused. Vindikatsiooniolukorras tuleneb poolte rikastumine ainuüksi asjaolust, et valdus on omanikult valdajale üle läinud ja valdaja seda valdust realiseerib, kas kasutamise või kulutuste tegemise läbi. Seetõttu on põhjendatud lahendada vindikatsiooninõudele kohalduva õiguse alusel ka rikastumisest tulenevad nõuded. Kui asjaõiguslikku kvalifitseerimist aga eitada ja kvalifitseerida eeltoodud nõuded alusetu rikastumisena, siis kohalduks omaniku nõuetele REÕS § 48¹ lg 2 kohaselt riigi õigus, kus rikkumine toimus ja valdaja nõuetele REÕS § 48¹ lg 3 kohaselt riigi õigus, kus alusetu rikastumine aset leidis. Selline lahendus aga eiraks asjaolu, et sisuliselt on poolte vahel üks õigussuhe, mille raames tekivad vastastikuse õigused ja kohustused. Seega kõige kohasema õiguse kohaldamiseni viib omaniku ja valdaja rikastumisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine asjaõiguslikuna REÕS-i kontekstis.

Lähtudes nii REÕS-i süstemaatilise kui eesmärgipärasest tõlgendamisest, võib asuda seisukohale, et asjaõiguslike ja alusetu rikastumise nõuete piiritlemise aluseks REÕS-i kontekstis on õigussuhe, millele nõue tugineb. Tühise lepingu tagasitõlkmisel tuleb omaniku nõue asja tagastamiseks kvalifitseerida alusetu rikastumisena REÕS § 48¹ lg 1 alusel. Vindikatsioonihagiga kaasnevad omaniku ja valdaja nõuded kasu või kulutuste hüvitamiseks kvalifitseeruvad asjaõiguslike nõuetena REÕS-i tähenduses.

2.4. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine käsundita asjaajamise nõuetest REÕS-i kontekstis

2.4.1. Käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i süstemaatilise tõlgendamise

REÕS sisaldab eraldi kollisiooninormi veel käsundita asjaajamisele kohalduva õiguse määramiseks REÕS §-s 49. Käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete piiritlemisprobleem asjaõiguslike nõuetega võib esineda näiteks omaniku nõude puhul asja väljaandmiseks (VÕS § 1021 või AÕS § 80) või kulutuste hüvitamiseks (VÕS § 1023 või AÕS § 88). Järgnevalt selgitatakse, kuidas eelviidatud nõuetele REÕS-i kontekstis kohalduv õigus määrata.

Ehtsast käsundita asjaajamisest tekkinud omaniku ja valdaja nõuetele kohalduva õiguse määrab käsundita asjaajamise kollisiooninorm REÕS §-i 49 kohaselt. Käsundita asjaajamise tähendus Eesti materiaaõiguses tuleneb VÕS §-st 1018, mille kohaselt on käsundita asjaajamise eelduseks teise isiku soodustamise tahtega soodustatu kasuks õiguse või kohustuseta mingi teo tegemine, kui tegutsemine on õigustatud.¹⁷² Nagu eelnevalt on selgunud, siis asjaõiguslike nõuete eelduseks REÕS-i tähenduses on vajadus panna maksma asjaõigus, eelkõige omandiõigus vindikatsioonihagi esitamiseks. Alles seejärel on võimalik kvalifitseerida ka näiteks hüvitise nõue asjaõiguslikuna. Kuna Eesti õiguses on õigustatud ja ehtsa käsundita asjaajamise eeldus asjaajaja tahe teist isikut soodustada, siis käsundita asjaajamise ja vindikatsioonihagi kõrvalnõuete konkurentsi reeglina ei teki. Vindikatsioonihagi esitatakse ebaseadusliku valdaja vastu, kes omaniku asjaõigust ei tunnusta. Seega ebaseaduslikul valdajal omaniku soodustamise tahe reeglina puudub. Isegi kui vindikatsioonihagi ja käsundita asjaajamise nõuded peaksid konkureerima, siis on alust lugeda REÕS § 49 erinormiks asjaõiguslikele nõuetele kohalduvat õigust määrava REÕS § 18

¹⁷² Tampuu, T. § 1018, p-d 3.1.-3.2. – Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus III: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.

suhtes. Käsundita asjaajamisest tulenevad pooltele mitmed vastastikud õigused ja kohustused, mida vindikatsioonihagiga ei kaasne, nagu teavitamiskohustus VÕS § 1020 kohaselt ja asjaajaja hoolsuskohustus VÕS § 1022 kohaselt. Seega on omaniku ja valdaja vahel võrreldes vindikatsiooniolukorraga spetsiifilisem suhe. Omaniku asja väljaandmisnõude või valdaja kulutuste hüvitamise nõude kvalifitseerimisel asjaõiguslikuna võib tuua kaasa olukorra, kus terviklikus õigussuhtes reguleerivad erinevaid nõudeid erinevad õigused. Sellise olukorra vältimiseks tuleks omaniku ja valdaja vahelised käsundita asjaajamisest tulenevad nõuded kvalifitseerida käsundita asjaajamisest tulenevate nõuetena REÕS-i tähenduses.

Teistsugune on aga lahendus juhul, kui teise isiku asja ajajal puudub käsundita asjaajamiseks vajalik soodustamise tahe ja tegemist on mitte-ehtsa käsundita asjaajamisega. Eesti materiaaloiguse kohaselt on mitte-ehtsa käsundita asjaajamise puhul ehk soodustamise tahte puudumisel kohaldatavad alusetu rikastumise, aga ka AÕS-st tulenevad omaniku ja valdaja vahelised nõuded.¹⁷³ Kui asjaajajal puudub teise isiku soodustamise tahe ja ta tegutseb ainuüksi enda kasuks, tuginevad omaniku ja valdaja vahelised nõuded omaniku omandiõigusele – omaniku valdust on ebaseaduslikult rikutud ning omaniku eesmärk on rikkumise lõpetamine ja rikkumise tagajärgede kõrvaldamine. Tegemist on vindikatsiooniolukorraga AÕS-i mõttes, kus omaniku ja valdaja nõuded tulenevad AÕS §-st 80 ja §-st 88. Mitte-ehtsast käsundita asjaajamisest tulenevad omaniku väljaandmis- ja valdaja kulutuste hüvitusnõuded kvalifitseeruvad REÕS-i kontekstis seetõttu asjaõiguslike nõuetena.

Eelnevast tulenevalt võib asuda seisukohale, et omaniku ja valdaja nõuete piiritlemisel alusetust rikastumisest on määravaks, kas valdaja tegutses omaniku soodustamise tahtega või mitte. Kui valdaja asjaajajana tegutses omaniku soodustamise tahtega, siis asjaõiguslike ja käsundita asjaajamise nõuete piiritlemisprobleemi reeglina ei teki. Kui ebaseaduslikul valdajal oli omaniku soodustamise tahe, siis kvalifitseeruvad omaniku ja valdaja nõuded käsundita asjaajamisena. Mitte-ehtsa käsundita asjaajamise puhul kvalifitseeruvad omaniku ja valdaja väljaandmis- ja kulutuste hüvitamise nõuded REÕS-i kontekstis asjaõiguslike nõuetena.

¹⁷³ Loe lähemalt mitte-ehtsast käsundita asjaajamisest Eesti materiaaloiguses Tampuu 2009, § 1026, p-d 3.1.-3.2.

2.4.2. Käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete kvalifitseerimine läbi REÕS-i eesmärgipärase tõlgendamise

Eelnevalt selgus, et süstemaatiliselt tuleneb REÕS-ist kvalifitseerimisel ehtsa ja mitte-ehtsa käsundita asjaajamise eristamine. Kas eeltoodud järeldused on kooskõlas ka käibekaitse põhimõttega ning võimaldavad kõige kohasema õiguse kohaldamist, leiabki analüüsimist.

Ehtsa ja mitte-ehtsa käsundita asjaajamise eristamine viib eelduslikult kõige kohasema õiguse kohaldamiseni. Käsundita asjaajamise instituuti iseloomustab tegutsemine teise isiku kasuks. Instituudi eesmärk on soodustada teiste isikute aitamist. Sellest lähtudes on põhjendatud REÕS § 49 lg 1 kohaselt käsundita asjaajamisest tulenevale nõudele selle riigi õiguse kohaldamine, kus käsundita asjaajaja teo tegi. Sellega soodustatakse kohalduva õiguse ettenähtavust isiku jaoks, kes on teise isiku kasuks tegutsenud. Samas mitte-ehtsa käsundita asjaajamise puhul asjaajajal teise isiku aitamise eesmärki ei ole. Sellisel juhul asjaajaja teo tegemise koha õiguse kohaldamine asetaks omaniku kahekordselt halvemasse positsiooni: esiteks sekkuti tema asjadesse õigusliku aluseta ja teiseks peaks ta nõuete esitamisel lähtuma riigi õigusest, kus teine isik tema asjadesse sekkus. Mitte-ehtsa käsundita asjaajamise suhtes on omaniku omandiõiguse rikkumisel keskne tähendus. Omaniku nõudega on tihedamalt seotud just asja asukoha riik. Seega ehtsast ja mitte-ehtsast käsundita asjaajamisest tulenevate nõuete eraldi kvalifitseerimine viib nõuetele kohasema õiguse kohaldamiseni.

Samuti toetab eeltoodud järeldust käibekaitse põhimõte. Ehtsal käsundita asjaajamisel on valdaja tegutsemine kantud konkreetsest tahtest tegutseda asja omaniku huvides. Kuna asjaajaja otsustab reeglina vabatahtlikul teise kasuks tegutsemise, siis ei ole tegemist enam kolmanda isikuga, kelle suhtes käibekaitse põhimõtet peaks kohaldama. Mitte-ehtsal käsundita asjaajamisel kaitseb asja asukohariigi õiguse kohaldamine valdajat, kes arvab, et parendab kulutusi tehes oma asja. Kui asjaajaja ajab teadlikult võõrast asja, siis on asja asukohariigi õiguse kohaldamise funktsioon mitte niivõrd rikkuja kaitsmine, aga talle kui kolmandale isikule omandiõiguse rikkumiste tagajärgede äratuntavuse tagamine.

Lähtudes nii REÕS-i süstemaatilise kui eesmärgipärase tõlgendamise tulemustest, on käsundita asjaajamise nõuete piiritlemise aluseks asjaõiguslikest nõuetest valdaja omaniku soodustamise tahe. Seetõttu kvalifitseeruvad asjaõiguslike nõuetena mitte-ehtsast käsundita asjaajamisest tulenevad omaniku nõuded ebaseadusliku valdaja vastu AÕS § 80 ja § 88 alusel. Ehtsast käsundita asjaajamisest tulenevad nõuded kvalifitseeruvad käsundita asjaajamisena.

2.5. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine muudest REÕS-i kohaldamisalasse kuuluvatest lepinguvälistest kohustustest

Eesti materiaalõigus tunneb lepinguväliste kohustustena lisaks eelnevatele veel tasu avalikku lubamist ja asja ettenäitamist. Ka nende lepinguväliste kohustuste puhul võib tekkida piiritlemisprobleem asjaõiguslike nõuetega, näiteks asja leidmisest tulenev tasu nõue (VÕS § 1005 või AÕS § 101) või asja ettenäitamise nõue (VÕS § 1014 või AÕS § 42). Järgnevalt selgitatakse, kuidas määrata kohalduv õigus eelviidatud nõuete konkurentsi puhul. Selleks leiab esmalt analüüsimist, milliste kollisiooninormide alusel määrata kohalduv õigus tasu avalikule lubamisele ja asja ettenäitamise nõudele kui lepinguvälistele nõuetele REÕS-i kontekstis. Seejärel selgub, millistest lepinguvälistest nõuetest ja kuidas REÕS-i tähenduses asjaõiguslikku leiutasu nõuet ja otsimisõigust piiritleda.

Tasu avalikust lubamisest tulenevale nõudele kohalduva õiguse määrab käsundita ajaajamise kollisiooninorm. Tasu avaliku lubamise instituudi sisuks vastavalt VÕS §-le 1005 on Eesti materiaalõiguses tasu maksmine mingi teo eest. Käsundita asjaajamise terminoloogiat kasutades on hageja sel juhul ajanud kostja asja (tehes tasu lubanud isiku soovitud teo) ning nõuab selle eest tasu. Näiteks VÕS § 1023 reguleeribki tasu maksmist käsundita asjaajamise korral, mis näitab instituutide mõningast sarnasust. Seega on tasu avalikule lubamisele kõige sarnasem REÕS-is reguleeritud õigussuhetest just käsundita asjaajamine. Samuti on tasu avalikule lubamisele kohalduva õiguse määramiseks kõige kohasem just käsundita asjaajamise kollisiooninorm, kuivõrd REÕS § 49 lg 1 viitab riigi õigusele, kus tegu tehti. Ühest küljest võib küll väita, et tasu avaliku lubamise instituudis on keskne tähendus tasulubadusel ja kõige tihedam seos õigussuhtel on tasulubaduse andmise kohaga. Kuna sellist reeglit REÕS-is aga ei ole, siis REÕS §-des 48¹ – 50 esitatud ühendavatest seostest viib õigussuhtega tihedaima seoseni just koht, kus soovitud tegu tehti.

Materiaalõiguslikult tasu avalikust lubamisest tuleneva nõudega konkureeriv leiutasu kvalifitseerub erinevalt tasu avalikust lubamisest siiski asjaõigusliku nõudena REÕS-i tähenduses. Ühelt poolt tekib asja leidmisel leidjal asjaõiguslik leiutasu nõue. Samas võib leidja tegutsemist käsitleda käsundita asjaajamisena, kuna leidja võtab oma valdusesse võõra asja ja hoolitseb selle eest. Leiutasu nõuet ja käsundita asjaajamisest tulenevat nõuet Eesti materiaalõiguse kontekstis võrreldes selgub, et tasu nõue ei ole käsundita asjaajamisele iseloomulik ega ka primaarne nõue. VÕS § 1023 kohaselt võib asjaajaja tasu nõuda vaid juhul, kui asjaajaja tegutseb majandus- või kutsetegevuses. Seega ei tulene käsundita asjaajamisest

reeglina tasu nõuet, vaid nõuded soodustatu vastu sõltuvad tegelikult tehtud kulutustest ja kantud kahjust. Leiutasu on aga kantud kulutustest või kahjust just sõltumatu. Lisaks ei ühti leiutasu nõue omaniku vastu kuidagi käsundita asjaajamise õigussuhte spetsiifikaga, sest leiust ei tulene käsundita asjaajamise õigussuhtega sarnaseid õigusi ja kohustusi. Seega ei arvestaks käsundita asjaajamise kollisiooninormi kohaldamine ka õigussuhete erineva iseloomuga. Viimaks tuleb märkida, et leid on materiaaõiguslikult ka üks asja omandamise viisidest. Omandiõiguse tekkimisele kohalduva õiguse määramist reguleerib REÕS § 18 lg 1 kohaselt asja asukohariigi õigus. Seetõttu on põhjendatud kohaldada kogu leiuga seonduvale õigussuhtele ühte õigust, sõltumata sellest, kas omand läheb üle või on omanikul leiutasu maksmise kohustus. Seega kvalifitseerub leiutasu REÕS-i alusel asjaõigusliku nõudena.

Teiseks Eesti materiaaõiguses reguleeritud lepinguväliseks nõudeks, millele kohalduva õiguse määramiseks REÕS eraldi kollisiooninormi ei sisalda, on asja ettenäitamise nõue VÕS § 1014 tähenduses. Eesti materiaaõiguses võib asjaga seotud nõuet omav isik või isik, kes tahab kontrollida sellise nõude olemasolu või puudumist VÕS § 1014 kohaselt nõuda asja valdajalt asja ettenäitamist või asja ülevaatamise võimaldamist, kui tal on selleks õigustatud huvi. Seega on võlasuhte objektiks konkreetne asi, mistõttu võib tekkida küsimus, kas tegemist võib olla asjaõigusliku nõudega REÕS §-i 18 tähenduses. Mõneti viitab sellele VÕS § 1016, mis nõuab asja ettenäitamist asja asukohas ja sarnaselt näiteks vindikatsiooninõudele, tuleb nõue esitada asja valdaja vastu. Tegemist ei ole siiski asjaõigusliku nõudega REÕS-i tähenduses, sest nõude esitaja ei realiseeri oma absoluutset asjaõigust. Samuti ei kaasne asja ettenäitamise nõude rahuldamisega valduse loovutamise kohustust.¹⁷⁴ Teisalt on asja ettenäitamise nõuet keeruline paigutada ka teiste REÕS-is sisalduvate kategooriate alla. Asja ette näitamise nõude eeldus on asjaga seotud nõue, kuid mitte konkreetselt kostja rikastumine ega hageja kahju. Üks võimalus on lähtuda asja ettenäitamise õigustatud huvist ehk sellest, millise nõude soovib hageja hiljem esitada. Asja ettenäitamise nõude võib aga esitada ka lepingulise nõude esitamiseks või lihtsalt asjaolude selgitamiseks ning sellisel juhul puuduks REÕS-i tähenduses lepinguväliline nõue. Teine võimalus on lähtuda sellest, et igal juhul väidab hageja oma õiguste rikkumist. Õiguste rikkumisest tulenevad nõuded võivad kvalifitseeruda nii kahju õigusvastase tekitamise kui ka alusetu rikastumise rikkumiskondiktsioonina. Alusetu rikastumine eeldab aga kostja rikastumist, mida asja ettenäitamise nõude puhul kohalduva õiguse määramisel samuti eeldada ei saa. Seetõttu on parem lahendus kvalifitseerida asja ettenäitamise nõue kahju õigusvastase tekitamisena REÕS §-i 50 tähenduses.

¹⁷⁴ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. jaanuar 2008. a määrus asjas nr 3-2-1-132-07, p 14.

Asja ettenäitamise nõudega teatud juhtudel konkureeriv valdaja nõue asja otsimiseks teise isiku valdusest kvalifitseerub asjaõigusliku nõudena REÕS-i tähenduses. Eesti materiaalõiguses tuleneb AÕS § 42 lg-st 1 kinnisasja valdajale kohustus lubada vallasasja valdajal otsida kinnisasjale sattunud vallasasja ja see ära viia, kui asi ei ole vahepeal kellegi valdusse võetud. Vallasasja valdaja teostab asja otsimisel oma valdusõigust ning kinnisasja valdajal on kinnisasja valdusest tulenev kohustus otsimist lubada. Samas on vallasasja valdaja valduse teostamine takistatud ja valdaja soovib rikkumist ise lõpetada. Seetõttu võib valdajal olla nõue ka kahju õigusvastase tekitamise regulatsiooni alusel. Siiski on asjakohane kvalifitseerida nõude asjaõiguslikuna REÕS-i tähenduses. Otsimisõiguse puhul on kahju jaatamine vaid tinglik, sest kahju ei pruugi üldse tekkida juhul, kui valdaja saab asja kohe tagasi. Kahju õigusvastase tekitamise kollisiooninorm aga eeldab REÕS §-i 50 kohaselt kahju tekitamise või selle tagajärje koha määratlemist. Samas REÕS § 18 kohaselt on kohalduva õigus lähtuvalt asja asukohast võimalik määrata igal juhul, sõltumata kahju tekkimisest. Lisaks tuginebki nõue asja asumisel ühel kindlal kinnisasjal. Seetõttu kvalifitseerub otsimisõigusest AÕS § 42 tähenduses tulenev nõue asjaõiguslikuna REÕS-i tähenduses.

Eeltoodud järeldusi leiutasu ja otsimisõiguse kvalifitseerimisest toetab ka käibekaitse põhimõte. Asja leidmisel ja otsimisõiguse teostamisel on tegemist olemuslikult juhuslikult tekkinud õigussuhtega. Kuigi leidja saab valida, kas võtta asi oma valdusesse või mitte, ei saa seda võrrelda näiteks vabatahtlikult üle võetud asjaajamisega. Seda enam, et leitud asja võib leidja hiljem ka omandada, mistõttu teise isiku soodustamise tahet ei pruugi üldse olla. Leidja jaoks on kõige ettenähtavam kohaldada riigi õigust, kus asi leidmisel asus, mis tuleneb just REÕS §-st 18. Sama moodi peab otsimisõiguse puhul olema kinnisasja valdajale kui kolmandale isikule ettenähtav, millised õigused otsimisõigust teostaval isikul on. Kinnisasja valdaja on (vähemalt enamasti) kohustatud isiku rolli sattunud juhuslikult nagu eelnevalt kirjeldatud asja leidmise olukorras. Seetõttu on põhjendatud ka siinkohal kaitsta isiku õigusi just asja asukohast lähtuva õiguse kohaldamisega.

Muude REÕS-i kohaldamisalasse kuuluvate lepinguväliste nõuete ja asjaõiguslike nõuete analüüsimisel selgus, et reeglina tuleks eelistada asjaõigustele tuginevate nõuete asjaõiguslikuna kvalifitseerimist. Leiutasu ja asjaõigusliku otsimisõiguse nõuded kvalifitseeruvad asjaõiguslike nõuetena, kui hageja omandi- või valdusõigusele tugineb.

3. ASJAÕIGUSLIKE NÕUETE PIIRITLEMINE LEPINGUVÄLISTEST KOHUSTUSTEST EESTI VABARIIGI ÕIGUSABILEPINGUTE KONTEKSTIS

3.1. Õigusabilepingute kohaldamisalasse kuuluvad lepinguvälised nõuded

Eesti rahvusvahelise eraõiguse osaks on lisaks Rooma II määrusele ja REÕS-ile ka Eesti Vabariigi sõlmitud õigusabilepingud. Õigusabilepingud kohalduvad juhul, kui vaidluse pooled on Eesti ja Vene, Ukraina, Läti, Leedu või Poola kodanikud¹⁷⁵ ning Läti, Leedu ja Poola kodanike puhul ei kohaldu nõudele Rooma II määrus ehk käesoleva töö kontekstis juhul, kui tegemist on asjaõigusliku nõudega Rooma II määruse tähenduses. Seetõttu leiab viimaks käsitlemist asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemine Eesti Vabariigi sõlmitud õigusabilepingute kontekstis. Kui õigusabileping vaidluses tekkinud küsimust ei reguleeri, määrab kohaldatava õiguse REÕS. Õigusabilepingute kahju õigusvastast tekitamist ja asjaõigusi puudutavad sätted on sõnastuselt analoogsed. Seetõttu on Vene, Ukraina, Läti-Leedu ja Poola õigusabilepinguid reeglina analüüsitud koos ning erisustele vajadusel viidatud. Kuna õigusabilepingud on rahvusvahelised lepingud, siis lepingu sätete tõlgendusreeglid tulenevad rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioonist¹⁷⁶ (edaspidi Viini konventsioon), mille Art 31 lg 1 kohaselt tõlgendatakse rahvusvahelisi lepinguid heas usus, andes lepingus kasutatud mõistetele konteksti arvestades tavatähenduse ning lähtudes lepingu mõttest ja eesmärgist. Seega tuleb õigusabilepingute kontekstis asjaõiguslike ja lepinguväliste suhete määratlemist alustada süstemaatilisest tõlgendamisest, mis lähtub lepingute tekstist, sõnade tavatähendusest ja kontekstist ning samas arvestada ka lepingute eesmärke.

Õigusabilepingud reguleerivad lepinguvälise nõuetena vaid kahju õigusvastasest tekitamisest tulenevaid kahju hüvitamise nõuded. See aga ei tähenda, et õigusabilepingute tähenduses oleks lepinguväliseks võlasuhteks vaid kahju õigusvastane tekitamine. Õigusabilepingute preambulite kohaselt on lepingute eesmärgiks riikide koostöö arendamine ja süvendamine. Koostöö arendamine ei eelda kohalduva õiguse määramise ammendavat reguleerimist.

¹⁷⁵ Kuigi õigusabilepingutes ei ole eraldi sättes reguleerimisala määratletud, viitab lepingute reguleerimisala sõltuvusele just poolte kodakondsusest õigusabilepingute esimene artikkel. Vt Läti-Leedu õigusabileping, Art 1 lg 1; Poola õigusabileping, Art 1 lg 1; Ukraina õigusabileping, Art 1 lg 1; Vene õigusabileping, Art 1 lg 1. Sama seisukoha kohta loe lähemalt: Torga, M. Rahvusvahelise kohtualluvus kontrollimine Eesti kohtutes. – *Juridica* 2013/3, lk 196-197; Torga, M. Scope of Application of the Private International Law Treaties Concluded Between the Republic of Estonia and its Eastern European Neighbours. – *Kiel Journal of East European Law* 2012/1-2, lk 4-12; Torga, M. Õigusabilepingute kohaldamine tsiviilasjade lahendamisel Eesti kohtutes. – *Kohtute aastaraamat* 2012. Riigikohus 2013, lk 76-81.

¹⁷⁶ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. 22.05.1969. – RT II 2007, 15 (siin ja edaspidi: *Viini konventsioon*). Viini konventsiooni liikmesriigid on nii Eesti, Läti, Leedu, Poole, Ukraina ja Venemaa.

Seetõttu on mõistetav, et õigusabilepingutes on kohaldatava õiguse määramine reguleeritud isikute liikumisel vaid kõige olulisematele õigussuhetele, nagu kahju hüvitamine ja asjaõiguste, eelkõige omandiõiguste üleandmine. Ülejäänud lepinguväliste õigussuhete osas tuleb lähtuda põhimõttest et ühe lepingupoole kodanikele peab olema teise lepingupoole territooriumil tagatud esimese lepingupoole kodanikega samasugune õiguskaitse.¹⁷⁷

Eelnevast tulenevalt sõltub lepinguväliste nõuete tähendus ja ulatus suuresti õigusabilepingute alusel kohalduvat õigust määrava kohtu rahvusvahelise eraõiguse regulatsioonist. Kuna eesmärk on lepingupoole kodanike õiguskaitse võrdsustamine, siis tuleb õigusabilepingutes vastava normi puudumisel rakendada Rooma II määrust või REÕS-i. Nii Rooma II määrus kui ka REÕS reguleerivad kohalduva õiguse määramist kahju õigusvastasele tekitamisele, alusetule rikastumisele ja käsundita asjaajamisele. Seega kuuluvad vähemalt nendest õigussuhetest tulenevad nõuded lepinguväliste nõuete hulka ka õigusabilepingute tähenduses.

3.2. Asjaõiguslike nõuete piiritlemine kahju õigusvastase tekitamise nõuetest

Lepinguvälisest nõuetest reguleerivad õigusabilepingud kohalduva õiguse määramist vaid kahju õigusvastasele tekitamisele. Seetõttu leiab järgnevalt käsitlemist, kuidas piiritleda õigusabilepingute kontekstis asjaõiguslikke ja kahju õigusvastase tekitamise nõudeid. Näiteks, kuidas kvalifitseerida omandiõiguse rikkumise lõpetamise või omandile tekitatud kahju hüvitamise nõudeid. Selleks on esmalt käsitletud kahju õigusvastase tekitamise ning asjaõiguslike nõuete tähendust õigusabilepingus ning viimaks nende piiritlemist.

Kahju õigusvastase tekitamise tähendus õigusabilepingutes ja Eesti materiaaõiguses suuresti kattub. Õigusabilepingute kohaselt määratakse kahju hüvitamise kohustused, välja arvatud lepingutest ja muudest õiguspärastest tegudest tulenevad kohustused, selle lepingupoole seadusandluse järgi, kelle territooriumil leidis aset tegu või muu asjaolu, mis oli kahju hüvitamise nõude aluseks.¹⁷⁸ Poola õigusabileping reguleerib kohalduva õiguse määramist vastutusele kahju tekitamise eest, mis ei tulene lepingulistest kohustustest (mitteõiguspärased teod).¹⁷⁹ Eeltoodud sätetest saab teha kolm järeldust. Esiteks saab kahjunõudele õigusabilepingut kohaldada vaid juhul, kui kostja tegu on õigusvastane. Õigusabilepingud ei täpsusta, milline tegevus on lepingu tähenduses õigusvastane. Õigusvastasusel puudub seega

¹⁷⁷ Läti-Leedu õigusabileping, Art 1 lg 1; Poola õigusabileping, Art 1 lg 1; Ukraina õigusabileping, Art 1 lg 1; Vene õigusabileping, Art 1 lg 1.

¹⁷⁸ Vene õigusabileping, Art 40 lg 1; Ukraina õigusabileping, Art 33 lg 1; Läti-Leedu õigusabileping, Art 39 lg 1.

¹⁷⁹ Poola õigusabileping, Art 39.

õigusabilepingutes eritähendus Viini konventsiooni mõistes¹⁸⁰ ja tuleb lähtuda õigusvastasuse tavatähendusest. Kuna ühe lepingupoole kodanikele peab olema teise lepingupoole territooriumil tagatud esimese lepingupoole kodanikega samasugune õiguskaitse¹⁸¹, siis võib õigusvastasusena ka õigusabilepingute tähenduses mõista Eesti materiaaõiguses ehk VÕS §-s 1043jj kasutatud määratlust.¹⁸² Sellisel juhul on Eesti kohus taganud teise lepinguriigi kodanikele õiguskaitse samade õigusvastaste tegude puhul nagu Eesti kodanikele. Teiseks ei ole lepinguvälisteks nõueteks õigusabilepingute tähenduses näiteks alusetust rikastumisest ja käsundita asjaajamisest tulenevad nõuded. Õigusabilepingud vastandavad kahju õigusvastasele tekitamisele õiguspärased teod, millest samuti tekivad kohustused. Lähtudes taaskord „õiguspäraste tegude“ tavatähendusest ja Eesti õigusest, on õiguspärased teod näiteks alusetu rikastumine ja käsundita asjaajamine, kui nendest ei teki teisele poolele õigusvastast kahju. Kolmandaks tuleneb selgelt õigusabilepingute sõnastusest, et vähemalt Vene, Ukraina ja Läti-Leedu õigusabilepingutes on lepinguvälisteks nõueteks vaid kahju hüvitamise nõuded. Vastupidiselt reguleerib Poola õigusabileping vastutust kahju tekitamise „eest“. Seega reguleerib Poola õigusabileping kohaldatava õiguse määramist ka teiste õiguskaitsevahendite kohaldamise nõuetel, nagu kahju õigusvastase tekitamise lõpetamise nõue.

Asjaõiguslikest suhetest reguleerivad õigusabilepingud vaid asjaõiguse tekkimist ja lõppemist. Vene, Ukraina ja Läti-Leedu õigusabilepingute kohaselt määratakse omandiõiguse või varale muu asjaõiguse tekkimine ja lõppemine selle lepingupoole seadusandluse alusel, kelle territooriumil vara oli sel hetkel, kui leidis aset toiming või muu asjaolu, mis oli sellise õiguse tekkimise või lõppemise aluseks.¹⁸³ Lisaks täpsustavad kõik õigusabilepingud, et kinnisvaraga seotud tehingu vorm määratakse riigi õigusega, kelle territooriumil vara asub.¹⁸⁴ Seega määravad õigusabilepingud asjaõiguse olemasolu küsimusele kohalduva õiguse. Vastavalt asjaõigusi reguleeriva sätte sõnastusele ei ole asjaõiguste mõiste piiratud omandiõigusega, vaid lähtudes sõnade „muu asjaõiguse“ tavatähendusest hõlmab ka piiratud asjaõigusi nagu servituudid, hoonestusõigus, kasutusvaldus jm. Samuti võib asjaõiguseks õigusabilepingute

¹⁸⁰ Eritähendus antakse terminile sel juhul, kui on kindlaks tehtud, et osalisriikidel oli selline kavatsus. Vt Viini konventsioon, Art 31 lg 4.

¹⁸¹ Läti-Leedu õigusabileping, Art 1 lg 1; Poola õigusabileping, Art 1 lg 1; Ukraina õigusabileping, Art 1 lg 1; Vene õigusabileping, Art 1 lg 1.

¹⁸² Eesti riigisisese õiguse kasutamist Vene õigusabilepingu tõlgendamisel vt Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. jaanuar 2011. a määrus asjas nr 3-2-1-141-10, p 12.

¹⁸³ Vene õigusabileping, Art 38 lg 3; Ukraina õigusabileping, Art 31 lg 3; Läti-Leedu õigusabileping, Art 37 lg 3. Eraldi on kõikides lepingutes sätte esimeses lõikes erinorm kinnisvara omandiõigusele ja teises lõikes liiklusvahendi omandiõigusele kohaldatava õiguse määramiseks, mis aga vaid täpsustavad ülaltoodud üldnormi ega mõjuta asjaõiguslike suhete mõistet õigusabilepingute tähenduses.

¹⁸⁴ Vene õigusabileping, Art 39 lg 2; Ukraina õigusabileping, Art 32 lg 2; Läti-Leedu õigusabileping, Art 38 lg 2; Poola õigusabileping, Art 36 lg 2.

tähenduses lugeda ka valduse. Kuigi Eesti õiguse kohaselt ei ole valdus asjaõigus,¹⁸⁵ siis on tegemist faktilise olukorraga, millele on tagatud teatud absoluutne kaitse rikkumiste suhtes. Lisaks on näiteks omandiõiguse saamise eeldus just valdus, mistõttu omandiõiguse tekkimise hindamine eeldab ka valduse olemasolu hindamist. Seega on õigusabilepingute tähenduses asjaõiguslikud nõuded omandiõiguse, piiratud asjaõiguste ja valduse tuvastamise nõuded. Kuivõrd Poola õigusabilepingus vastav asjaõiguste olemasolu reguleeriv üldnorm puudub ja kohaldatav õigus on määratud vaid kinnisasjaga seotud asjade lahendamise korral,¹⁸⁶ siis on asjaõiguslikud nõuded Poola õigusabilepingu tähenduses piiratud vaid kinnisasja omandiõiguse, piiratud asjaõiguste ja valduse tuvastamise nõuetega. Igal juhul ei anna õigusabilepingute tekst ja ülesehitus mingit alust tõlgendusele, mille kohaselt reguleeriks õigusabilepingud kohaldatava õiguse määramist ka omaniku ja valdaja vahelistele nõuetele või asjaõigustega kaasnevatele õigustele ja kohustustele ehk asjaõiguse sisule.

Eelnevast nähtub, et õigusabilepingute kohaselt kvalifitseeruvad kahju õigusvastase tekitamisena omanikule tekitatud kahju hüvitamise nõuded. Reeglina reguleerivad õigusabilepingud vaid kahju hüvitamise nõudele kohalduvat õigust. Seega kui ebaseaduslik valdaja on omanikule kahju tekitanud asja kahjustamisega AÕS § 84 tähenduses, kvalifitseerub nõue kahju õigusvastase tekitamisena õigusabilepingute mõttes. Kahju tekitamise lõpetamise nõudeid hõlmab vaid Poola õigusabileping. Samas asjaõiguste puhul määravad õigusabilepingud kohalduva õiguse kitsalt vaid asjaõiguse tuvastusnõuetele. Seega reeglina vindikatsiooni- ja negatoorhagile kohalduva õiguse määramist õigusabilepingud ei reguleeri. Kuna õigusabilepingutes reguleerimata osas kohaldub kas Rooma II määrus või REÕS, siis sõltub asjaõiguslike ja kahju õigusvastase tekitamise nõuete piiritlemine Rooma II määruse või REÕS-i regulatsioonist.

Kokkuvõttes võib asuda seisukohale, et asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete eristamine Eesti Vabariigi õigusabilepingute kontekstis sõltub suuresti rahvusvahelise eraõiguse regulatsioonist, mis õigusabilepinguid täiendab. Õigusabilepingud reguleerivad vaid asjaõiguse tunnustamisele suunatud nõudeid. Seetõttu ei võimalda õigusabilepingute regulatsioon asjaõiguslike nõuete, nagu vindikatsiooni- ja negatoorhagi, kahju õigusvastasest tekitamisest piiritlemise probleemi lahendamist. Kas nõuded kvalifitseeruvad asjaõigusliku või lepinguvälise nõuetena, peab vastuse andma kas Rooma II määrus või REÕS.

¹⁸⁵ Paal 2014, § 31, p-d 1-3.2.

¹⁸⁶ Poola õigusabileping, Art 37.

KOKKUVÕTE

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemine Eesti rahvusvahelises eraõiguses eeldab kolme eraldiseisva regulatsiooni tõlgendamist ja kohaldamist: Rooma II määrus, REÕS ja õigusabilepingud. Käesolevast tööst selgus, et lepinguväliste nõuete ja asjaõiguslike nõuete tähendus erinevates õigusaktides on tihti sarnane. Samas on õigusaktide süstemaatikas ja eesmärkidest erisusi, mis nõuete kvalifitseerimisel määravad tähendust omavad. Need erisused toovad kaasa erinevusi lepinguväliste ja asjaõiguslike suhete ja nõuete määratluses, aga ka asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete konkurentsi lahendustes.

Eesti rahvusvahelises eraõiguses eristuvad lepinguvälised ja asjaõiguslikud nõuded. Olenemata sellest, millist õigusakti kohalduva õiguse määramiseks rakendada, eristavad kõik käesolevas töös käsitletud õigusaktid asjaõiguslikke nõudeid lepinguvälisest. REÕS-i puhul on asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete eristumine ootuspärane, sest Eesti materiaalsoiguses eristuvad ka võlaõigus ja asjaõigus. Rooma II määruse tähenduses ilmneb asjaõiguslike nõuete eristumine alles kogu Euroopa rahvusvahelise eraõiguse süsteemi analüüsist. Asjaõiguslike nõuete tähendus ning ulatus kohalduva õiguse määramisel on õigusaktides aga erinev. Seetõttu on järeldused asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks esitatud konkreetse õigusakti kontekstis.

Rooma II määruse kontekstis on asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel määravaks, kas nõue on kvalifitseeritav isikliku, lepinguvälise nõudena Rooma II määruse tähenduses. Rooma II määruse kui Euroopa Liidu siduva õigusakti eesmärk on reguleerida maksimaalses ulatuses lepinguvälisetele kohustustele kohaldatava õiguse määramist. Juba sellest eesmärgist tuleneb tervet Rooma II määrust iseloomustav lähenemine igasuguseid reguleerimisala piiranguid kitsendavalt tõlgendada. Sama moodi on kitsas ka asjaõiguslike nõuete tähendus Rooma II määruse kontekstis. Asjaõiguslike nõuetena kvalifitseeruvad Rooma II määruse tähenduses vaid nõuded, mille eesmärk on tuvastada asjaõigus või selle sisu ning mille puhul on asjaõigusel vaidluses ka otsustav tähendus. Asjaõiguse sisusse kuuluvad muuhulgas kõik nõuded, mida asjaõiguse omaja saab kolmandate isikute vastu esitada. Samas otsustav tähendus on asjaõigusel Rooma II määruse tähenduses vaid siis, kui poolte vahel puuduvad isiklikud nõuded, mis tulenevad Rooma II määruse tähenduses autonoomselt määratletud kahju õigusvastasest tekitamisest, alusetust rikastumisest, käsundita asjaajamisest ja lepingueelsest vastutusest. Eelkõige võib asjaõiguslike nõuetena Rooma II määruse kontekstis mõista ainuüksi asjaõigusele tuginevaid nõudeid, mis on sõltumatud kostja teost või

tegevusetusest, näiteks nõue avalikult kasutatavale teele juurdepääse tagamiseks. Kõik ülejäänud nõuded, mis eeltoodud kitsa määratluse alla ei mahu, on aga lepinguvälised. Seega nõude kvalifitseerimine sõltub faktiliste asjaolude paigutumisest Rooma II määruses reguleeritud õigussuhete määratluse alla. Eelnevast tulenevalt taandub Rooma II määruse kontekstis asjaõiguslike ja lepinguväliste kohustuste piiritlemine kahele küsimusele: kas hageja tugineb nõude esitamisel asjaõigusele ja kas hagejal on nõue, millele kohalduva õiguse määramist Rooma II määrus reguleerib.

Kahju õigusvastane tekitamine Rooma II määruse tähenduses hõlmab omandiõiguse ja valduse rikkumise lõpetamise nõudeid ning rikkumisest tulenevaid kahju hüvitamise nõudeid, välja arvatud omaniku vindikatsiooninõue heauskselt valduse saanud valdaja vastu. Kahju õigusvastasel tekitamisel on Rooma II määruses väga lai tähendus. Rooma II määruse kohaselt on kahju õigusvastane tekitamine tegu või tegevusetus, mis toob endaga kaasa mistahes kahjuliku tagajärje või tõenäolise kahjuliku tagajärje, mille heastamist hageja soovib. Niivõrd laia määratluse alla kvalifitseeruvad mitmed Eesti materiaalõiguses AÕS-st tulenevad nõuded, nagu vindikatsioonihagi (AÕS § 80), negatoorhagi (AÕS § 89) ja vindikatsioonihagi kõrvalnõudena esitatud kahju hüvitamise nõuded (AÕS § 84). Ainukese erandina ei kvalifitseeru kahju õigusvastase tekitamisena Rooma II määruse tähenduses vindikatsioonihagi heauskselt valduse saanud kostja vastu. Selle erisuse põhjuseks on nii Rooma II määruse kohalduva õiguse ettenähtavuse eesmärk, aga ka vajadus arvestada Rooma II määruse tõlgendamisel liikmesriikide õiguse üldpõhimõtetega. Heauskselt valduse saanud kostja ei ole toime pannud õigusvastast tegu Rooma II määruse tähenduses. Lisaks omandi kaitse nõuetele kvalifitseeruvad kahju õigusvastase tekitamisena ka näiteks naabrusõigustest tulenevad nõuded, mis negatoorhagi täiendavad ja kahju hüvitamise nõue leidja vastu. Seega kahjulike tagajärgede tuvastamisel tuleks AÕS-st tulenevate nõuete kahju õigusvastase tekitamisena kvalifitseerumist Rooma II määruse alusel pigem eeldada.

Ka alusetu rikastumine Rooma II määruse tähenduses hõlmab mitmeid omaniku ja valdaja vahelisi nõudeid. Rooma II määruse tähenduses on alusetu rikastumise mõistes keskne tähendus kostja vara suurenemisel hageja vara arvel õigusliku aluseta, mille tagasitõitmist hageja soovib. Alusetu rikastumisena kvalifitseerub Rooma II määruse alusel näiteks valdaja nõue omaniku vastu alusetult tehtud parenduste kulude hüvitamiseks (AÕS § 88). Kuigi Rooma II määruses on ebaselgelt reguleeritud, kuidas kvalifitseerida omaniku nõuded valdaja rikastumise väljaandmiseks ja hüvitamiseks (AÕS § 85), siis pigem tuleks asuda seisukohale, et ka omaniku valdust ebaseaduslikult rikkunud valdaja rikastumine kvalifitseerub alusetu

rikastumisena. Kuivõrd alusetu rikastumine on Rooma II määruse süsteemis kahju õigusvastase tekitamise kõrval subsidiaarne, siis tuleb õiguste rikkumise korral esiteks siiski kontrollida, kas tegemist on kahju õigusvastase tekitamisega. Asjaõiguslik nõue Rooma II määruse tähenduses puudub omaniku ja valdaja vahel ka tühise lepingu tagasitaitmisest tuleneva nõude puhul, isegi kui omandiõigus valdajale üle ei läinud. Tühise lepingu tagasitaitmisest tulenevad nõuded kvalifitseeruvad hoopis lepinguliste nõuetena Rooma I määruse tähenduses.

Piiratud juhtudel kvalifitseerub omaniku nõue valdaja vastu ka käsundita asjaajamisena. Käsundita asjaajamine on Rooma II määruses laialt määratletud. Sisuliselt on käsundita asjaajamise eelduseks õigusliku kohustusega teise isiku soodustamise tahtega tema asjaajamine. Rooma II määruse käsundita asjaajamise mõistest lähtudes kvalifitseeruvad käsundita asjaajamisena näiteks asja leidja AÕS §-st 101 tulenev kulutuste hüvitamise nõue omaniku vastu, küll aga mitte leiutasu nõue. Viimane kvalifitseerub asjaõigusliku nõudena.

Rooma II määruse lepinguväliste nõuete mõiste hõlmab suures ulatuses AÕS-st tulenevaid nõudeid. Asjaõiguslikeks nõueteks Rooma II määruse tähenduses kvalifitseeruvad vaid näiteks kinnisomandi kitsendustest tulenevad nõuded, kui puudub kostja poolt omandiõiguse rikkumine ning vindikatsioonihagi heauskselt valduse saanud kostja vastu. Kuna Rooma II määruse kontekstis on alternatiivne kvalifitseerimine välistatud, siis Rooma II määruse alusel lepinguvälise nõudena kvalifitseeruvale nõudele kohalduva õiguse määramine riigisisese õiguse ehk Eesti REÕS-i alusel on välistatud. Eelnevalt tulenevalt tuleb asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel Rooma II määruse kontekstis lähtuda lepinguväliste nõuete autonoomsest määratlusest ja pigem eeldada hageja nõude kvalifitseerumist lepinguvälisena.

REÕS-i kontekstis on asjaõiguslike nõuete tähendus aga palju laiem. Asjaõiguslikud nõuded REÕS-i tähenduses on suunatud asjaõiguste tekkimise, lõppemise ja sisu tuvastamisele. Sealjuurde hõlmab asjaõiguste sisu ka nõudeid asjaõiguste kaitsmiseks. Asjaõiguslikeks nõueteks REÕS-i tähenduses on seetõttu vindikatsiooni- ja negatoornõue, kuivõrd need on omaniku peamised nõuded oma õiguste rikkumise takistamiseks ja kõrvaldamiseks. Kuna vindikatsiooninõue on REÕS-i tähenduses asjaõiguslik, siis on poolte vahelise õigussuhte spetsiifikat arvestades põhjendatud ka omaniku ja valdaja vindikatsiooninõude kõrvalnõuded REÕS-i tähenduses asjaõiguslikuks lugeda. Samas kattuvad sellisel juhul mitmed asjaõiguslikud nõuded REÕS-i tähenduses kahju õigusvastase tekitamise, alusetu rikastumise ning üksikutel juhtudel käsundita asjaajamisega. Seega erinevalt Rooma II määrusest, tekib

kollisiooninormide vahel reaalne konkurents. REÕS-i tähenduses on asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel kaks taset: esiteks tuleb selgitada, kas vastav nõue kuulub asjaõiguslike nõuete hulka REÕS-i tähenduses ja seejärel, kuidas kvalifitseerida nõue, kui see kuulub kahe erineva kollisiooninormi reguleerimisalasse.

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel on keskseks kriteeriumiks, kas omaniku ja valdaja vahel on vindikatsiooninõudele tuginev õigussuhe. Omaniku nõue ebaseadusliku valduse rikkumise lõpetamiseks kvalifitseerub REÕS-i tähenduses asjaõigusliku nõudena. Kui omaniku ja valdaja vahel on vindikatsiooniolukord ehk valdaja on ebaseaduslikult omaniku valdust rikkunud, siis tuleb ka ülejäänud poolte vahelised nõuded kvalifitseerida asjaõiguslikuna. Omaniku ebaseadusliku valduse lõpetamise, kahju hüvitamise, omaniku ja valdaja kasu ja kulutuste hüvitamise nõude ja negatoornõude puhul asjaõigustele kohalduvat õigust määrav REÕS § 18 erinormiks lepinguvälistele nõuetele kohalduvat õigust määravate kollisiooninormide suhtes. See lähenemine tuleneb eelkõige asjaõiguste äratuntavuse tagamise eesmärgist ja vindikatsiooninõude kõrvalnõuete seotusest vindikatsiooninõudega. Kui aga puudub vindikatsiooniolukord, siis kvalifitseeruvad nõuded lepinguväliste nõuetena.

Kahel juhul on alust eeltoodud reeglist kõrvale kalduda. Esiteks tühise tehingu tagasitaitmisel tekib poolte vahel võlasuhe, mis annab aluse kvalifitseerida ka omaniku ja valdaja omavahelised nõuded alusetu rikastumisena. Teiseks tekib poolte vahel spetsiifiline võlasuhe ehtsa käsundita asjaajamise puhul, mis põhjendab ka omaniku ja valdaja vaheliste nõuete kvalifitseerimist käsundita asjaajamisena. Eeltoodud juhtudel on tegemist tavapärastest omaniku-valdaja suhetest spetsiifilisemate võlasuhtega, millest tulenevatele õigustele ja kohustustele kohalduva õiguse reguleerimiseks on REÕS-is erinormid.

Lisaks omandi kaitse nõuetele, tuleneb AÕS-st veel nõudeid, mis tuleks kvalifitseerida just asjaõiguslikena. Omandi kaitse nõuetega sarnaselt tuleks asjaõiguslikuna REÕS-i kontekstis kvalifitseerida ka valduse kaitse nõuded, sh valduse rikkumise lõpetamise nõue kui ka otsimisõigus AÕS § 42 tähenduses. Asjaõiguslikuna kvalifitseerub ka näiteks AÕS §-st 101 tulenev leiutasu nõue.

REÕS-i kontekstis mõjutab asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemist oluliselt nõuete käsitlus Eesti materiaalõiguses. Kui asjaolud annavad alust lugeda hageja nõue AÕS-s reguleeritud nõudeks, siis tuleks REÕS-i kontekstis nõue kvalifitseerida reeglina just asjaõigusliku nõudena. Sellest põhimõttest kõrvalekaldumine on põhjendatud vaid juhul, kui

poolte vahel on õigussuhe, mille sisu on laiem asjaga seotud õigustest ja kohustustest. Seega asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel REÕS-i tähenduses on määravaks, millisest õigussuhtest poolte nõuded tulenevad.

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemisel õigusabilepingute kontekstis tuleb lisaks õigusabilepingutele kohaldada täiendavalt kas REÕS-i või Rooma II määrust. Õigusabilepingud eristavad asjaõiguslikke ja lepinguväliseid suhteid. Lepinguväliseks nõudeks on õigusabilepingute tähenduses näiteks kahju õigusvastasest tekitamisest tulenev nõue. Kuna õigusabilepingud määravad asjaõiguse tekkimisele kohalduva õiguse, siis on asjaõiguslikuks nõudeks näiteks asjaõiguse tuvastusnõue. Eelnimetatud nõuete puhul piiritlemisprobleemi ei teki. Rohkem õigusabilepingud lepinguvälisele ja asjaõiguslikele suhetele kohalduva õiguse määramiseks kollisiooninorme ei sisalda ja seega asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemise kriteeriume õigusabilepingustest sisuliselt ei tulene. Lepinguväliste nõuete tähendus ei ole kahju õigusvastase tekitamisega siiski piiratud. Õigusabilepingute põhireegli kohaselt tuleb ühe lepingupoole territooriumil tagada teise lepingupoole kodanikele samasugused õigused nagu esimese lepingupoole kodanikel. Seega tuleb kohaldatava õiguse määramisel reeglina lähtuda vastavalt kas Rooma II määrusest või REÕS-st. Näiteks vindikatsiooni- või negatoorhagi kvalifitseerimine tuleb seetõttu lahendada kas Rooma II määruse või REÕS-i alusel.

Eelnevast tulenevalt võib asuda seisukohale, et kuigi lepinguvälistel ja asjaõiguslikel nõuetel on erinevates õiguskordades mitmeid sarnasusi, siis Eesti rahvusvahelises eraõiguses tuleb neid nõudeid eri õigusaktide kontekstis alati eristada. Rahvusvahelise eraõiguse regulatsioon on alati osa konkreetsest õiguskorras, kus sellel on kindel funktsioon ja eesmärk ning süsteem eesmärkide saavutamiseks. Seega sõltub nõuete kvalifitseerimine kohalduvast õigusaktist ja õiguskorras, kuhu see kuulub. Eesti rahvusvahelises eraõiguses ühtne reegel asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemiseks puudub. Kinnitust leidis siiski töö alguses esitatud hüpotees, mille kohaselt AÕS-st tulenevate nõuete kvalifitseerimist lepinguvälisena pooldab Rooma II määruse regulatsioon, samas kui REÕS toetab reeglina samade nõuete kvalifitseerimist asjaõiguslikuna. Eeltoodud järeldused on lähtekohaks asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete kvalifitseerimisel Eesti rahvusvahelises eraõiguses.

**Distinguishing between proprietary and non-contractual claims in
Estonian private international law
(Summary)**

While the national substantive law may provide several concurrent basis for a claim and often claimant is entitled to choose one of them, the matter of concurrent claims is more complicated in the context of private international law. The problem is evident if the claimant files alternative claims or does not refer to any legal provision. Which legal relationship should the court consider decisive in terms of qualification and determining applicable law? One of those conflict situations arise between proprietary and non-contractual claims. In Estonian private international law, this question must be explored within the scope of three different acts: Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations (Rome II), Private International Law Act (PILA) and bilateral international treaties for legal cooperation concluded by Estonia. Each of these acts belong to separate, independent legal order and have their own interpretation rules. Therefore, the meaning and extent of proprietary claims in these acts does not necessarily coincide. The purpose of this master's thesis is to determine how to qualify proprietary claims as they are understood in Estonian substantive law, in the context of the acts regulating Estonian private international law.

In order to resolve the problem of qualification and to distinguish between proprietary and non-contractual claims, the thesis is divided to three chapters. Each chapter analyses one act forming part of Estonian private international law. First chapter is dedicated to Rome II Regulation, second chapter concentrates on the PILA and third chapter addresses the matter of distinguishing proprietary and non-contractual claims in the context of international treaties of legal cooperation. The structure and the issues addressed in this thesis are chosen by virtue of potential concurrent claims in Estonian substantive law. After determining which potential conflicts could arise in the substantive law, the meaning of proprietary and non-contractual claims in respective acts is explored. Three types of non-contractual claims are analysed: unlawful causing of damage, unjustified enrichment and *negotiorum gestio*. In order to ascertain the meaning of proprietary and non-contractual claims, the methods of systematic and purposive interpretation are employed. Finally, the potentially problematic proprietary claims of Estonian substantive law are compared to the characteristics and content of proprietary and non-contractual claims within the meaning of each act. As a result, it is determined how the claims must be qualified in order to determine applicable law.

Rome II regulation favours qualification of the claim as non-contractual obligation and thus, leaves the proprietary claim merely subsidiary significance. Rome II regulation undoubtedly distinguishes between non-contractual claims as opposed to proprietary claims. However, the meaning of proprietary claims is very narrow. The proprietary claims within the meaning of Rome II regulation seek to determine the extent, content, ownership or possession of property or the existence of other rights *in rem* therein and to provide the holders of those rights with the protection of the powers which attach to their interest. However, the second prerequisite of proprietary claims is that the action must be based on a right *in rem* and not on a personal claim against the other party. Considering the previous case-law of the European Court of Justice and the context and aims of Rome II regulations, it appears that a proprietary claim within the meaning of Rome II regulation only exists if there is no personal claim. Personal claims in the context of Rome II regulation must be understood as claims arising from obligations regulated in the Rome II regulation: torts/delicts, unjust enrichment, *negotiorum gestio* and *culpa in contrahendo*. Therefore, the only claims that would succeed to fulfil the criteria of proprietary claims are claims that seek to determine existence, content and extent of a proprietary right and where the claim does not correspond to the meaning of any of the non-contractual claims regulated in the Rome II regulations. These criteria are presumably fulfilled in case of claim for recognition of proprietary claim, but also e.g. claim for an access to public road pursuant to Law of Property Act (LPA) § 156. In this case, the defendant has not committed an act or omission that could form a basis of personal claim within the meaning of Rome II regulation.

The claims of owner against unlawful possessor or claim of elimination of other violations of owner's rights qualify as non-contractual claims. The primary claim of an owner pursuant to Estonian substantive law is a vindicatory claim, the aim of which is to reclaim the thing from illegal possession into the owner's possession. Along with vindicatory claim, the owner has subsidiary claims towards possessor for damages. All of the above mentioned claims qualify as torts/delicts within the meaning of Rome II regulation. The only exception is a vindicatory claim against possessor, who obtained the unlawful possession in good faith. In that case, the claim is proprietary within the meaning of Rome II regulation, because there is no unlawful act within the meaning of Rome II regulation. Otherwise, very broad notion of torts/delicts covers most of the claims of LPA arising from the causing of damage.

The meaning of unjust enrichment in the context of Rome II regulation is equally broad,

covering the claims of unjust enrichment arising from vindicatory claim. Therefore, the owners claim for compensation of gain or possessor's claim for reimbursement of expenses both qualify as unjust enrichment within the meaning of Rome II regulation. The unjust enrichment claims arising from nullity of a contract also do not qualify as proprietary claims, but qualify as contractual obligations within the meaning of Rome I regulation by virtue of Rome I regulation Art 12(1)(e).

Negotiorum gestio and *culpa in contrahendo* seldom cause problems of qualification in respect of proprietary claims. Main problems of distinguishing could arise with regard to finder's rights pursuant to LPA § 101. The finders's right to reimbursement of expenses qualify as *negotiorum gestio*, while finder's claim for fee qualifies as proprietary claim within the meaning of Rome II regulation. The boundary for distinguishing the claims is whether the finder has actually carried the expenses or not.

In contrast, PILA provides wider meaning to the proprietary claims. PILA includes § 18 that regulates the law applicable to property rights and also § 48-50 which regulate law applicable to unlawful causing of damage, unjust enrichment and *negotiorum gestio*. PILA § 18 has a very broad scope, including vindicatory, negatory as well as claims incidental to vindicatory claim, such as owner's claim for damages or possessors claim for reimbursement of expenses. Therefore, for the limitation of proprietary and non-contractual claims within the context of PILA, two levels must be considered: firstly, whether the claim is proprietary within the meaning of PILA § 18 and secondly, how to solve the conflict where the same claim is available under non-contractual claims.

In the context of PILA the determining factor of distinguishing between proprietary claims is the nature and content of the relationship between owner and possessor. Where the relationship is solely based on the unlawful interference with owner's right, then all claims related to vindicatory claims, must be qualified as proprietary along with vindicatory claims. That is, the claims for regain of possession, damages, compensation for gain and possessors claim for reimbursement of expenses, qualify as proprietary claims. The same applies with regard to negatory claim and also in respect of protection of possession. The qualification of owner's or possessor's claim as proprietary is not justified where there exist mutual rights and duties arising from nullity of the contract of *negotiorum gestio*. In these cases the content of the relationship is much broader and partial qualification of the claims as proprietary is not well-founded. Where the claim arising from property right, does not arise from existing legal

relationship, such as a right to search pursuant to LPA § 42 or use of neighbouring immovable pursuant to LPA § 147, the claim qualifies as proprietary.

The bilateral treaties conclude by Estonia with Russia, Ukraine, Latvia, Lithuania and Poland, include only few provisions regarding the non-contractual and proprietary claims. The treaties determines the applicable law to acquisition and loss of property right and law applicable to claim for damages. However, these claims do not raise any problems of delimitation. The main purpose of the treaties is to provide equal protection to the citizens of contracting states. Thus, the matter of distinguishing between proprietary and non-contractual claims must be solved pursuant to the act determining the applicable law. In case of Estonia, PILA or Rome II regulation.

Drawn from the aforementioned, it appears that even though the meaning of legal institutions in different acts regulating Estonian private international law are similar, the purpose and context have a significant role with regard to the matter of qualification. The three analysed acts all form part of different legal orders. Their differences in terms of distinguishing between proprietary and non-contractual claims must be noted and applied. The principle established in this thesis is that in the context of Rome II regulation, the qualification of a claim as a non-contractual obligation can be assumed, while in case of PILA, the presumption of proprietary claim prevails. These conclusions serves as guidelines from standard situations to ensure proper implementation of Estonian private international law.

_____/signature/

Jaana Lints

KASUTATUD LÜHENDID

AC	Law reports, Appeal Cases
All ER	All England Law Reports
AÕS	Asjaõigusseadus
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch
BGH	Bundesgerichtshof
Brüsseli I määrus	Euroopa Nõukogu 22.12.2000. a määrus (EÜ) nr 44/2001
Brüsseli konventsioon	1968. aasta Brüsseli konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades
CC	Code Civil (Prantsuse tsiviilkoodeks)
Ch	Chancery Division
Ch.	Law Reports: Chancery Division
EAKo	Esimese Astme Kohtu otsus
ECJ	European Court of Justice
ECR	The European Court Reports
EGBGB	Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche
EKo	Euroopa Kohtu otsus
ELT	Euroopa Liidu Teataja
EWCA	Court of Appeal (Civil Division) (England and Wales)
EWHC	England and Wales High Court
EÜT	Euroopa Ühenduse Teataja
JuS	Juristische Schulung
KG	Kammergericht
Komisjon	Euroopa Komisjon
Lloyd's Rep	Lloyds Law Reports
Läti-Leedu õigusabileping	Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping
NJW	Neue juristische Wochenschrift
NJW-RR	Neue juristische Wochenschrift Rechtsprechungs-Report
OLG	Oberlandesgericht
Poola õigusabileping	Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades
QB	Bueen's Bench

REÕS	Rahvusvahelise eraõiguse seadus
Rooma I määrus	Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 17.06.2008. a määrus (EÜ) nr 593/2008
Rooma II määrus	Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11.07.2007. a määrus (EÜ) nr 864/2007
Rooma konventsioon	1980. aasta lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse Rooma konventsioon
RVastS	Riigivastutuse seadus
UKHL	House of Lords
Ukraina õigusabileping	Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades
Vene õigusabileping	Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades
Viini konventsioon	1969. a rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon
VÕS	Võlaõigusseadus
WL	WestLaw
WLR	Weekly Law Reports
WR	Weekly Reporter

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Akkermans, B., Ramaekers, E. *Lex Rei Sitae in Perspective: National Developments of a Common Rule?* – Ramaekers, E. (ed). *Property Law Perspectives*. Cambridge: Intersentia 2012, pp. 123-151.
2. Birks, P. *Personal Property: Proprietary Rights and Remedies*. – *The King's College Law Journal* 2000/11, pp. 1-18.
3. Bogdan, M. *The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II*. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). *The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, pp. 219-230.
4. Burrows, A (ed). *English Private Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press 2007.
5. Burrows, A. *The Law of Restitution*. New York: Oxford University Press 2011.
6. Calliess, G.-P. (ed). *Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International 2011.
7. Chong, A. *Choice of Law for Unjust Enrichment/Restitution and the Rome II Regulation*. – *International and Comparative Law Quarterly* 2008/57, pp. 863-898.
8. Collier, J., Rogerson, P. *Collier's Conflict of Laws*. 4th ed. Cambridge: Cambridge University Press 2013.
9. Collins, L. *et al.* (eds). *Dicey, Morris and Collins, The Conflict of Laws*. 2nd Supplement. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2008.
10. Collins, L. *et al.* (eds). *Dicey, Morris and Collins, The Conflict of Laws*. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2006.
11. Czeplak, M. *Concurrent Cases of Action in the Rome I and II Regulation*. - *Journal of Private International Law* 2011/7, No. 2, pp. 393–410.
12. Descheemaeker, E. *Quasi-Contrats et Enrichissement Injustifié en Droit Français*. – *Revue Trimestrielle de Droit Civil* 2013/112, pp. 1-26.
13. Dickinson, A. *The Rome II Regulation. The Law Applicable to Non-Contractual Obligations*. Oxford: Oxford University Press 2008.
14. Englard, I. *Chapter 5. Restitution of Benefits Conferred Without Obligation*. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds). *Restitution /Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio*. – *International Encyclopedia of Comparative Law*. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007.

15. Fawcett, J. J., Carruthers, J. M., North, P. (eds). Cheshire, North & Fawcett Private International Law. 14th ed. Oxford: Oxford University Press 2008.
16. Flessner, A. Choice of Law in International Property Law. – New Encouragement from Europe. – Westrik, R., van der Weide, J. (eds). Party Autonomy in International Property Law. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011, pp. 11-39.
17. Giliker, P. A Role for Tort in Pre-Contractual Negotiations? An Examination of English, French, And Canadian Law. – International and Comparative Law Quarterly 2003/52, pp. 969-993.
18. Giuliano, M., Lagarde, P. Report on the law applicable to contractual obligations. – OJ C-282/1, 31.10.1980.
19. Goff, R., Jones, G. H. The Law of Restitution. 7th ed. London: Sweet&Maxwell 2007.
20. Graziano, T. K. The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). Yearbook of Private International Law. Vol 9. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007, pp. 71-86.
21. Heiss, H., Loacker, L. D. Die Vergemeinschaftung des Kollisionsrechts der Außervertraglich Schuldverhältnisse durch Rom II. – Juristische Blätter 2007/129, Heft 10, ss. 613-646.
22. Hohloch, G. Place of Injury, Habitual Residence, Closer Connection and Substantive Scope: The Basic Principles. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). Yearbook of Private International Law Vol 9. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007, pp. 1-18.
23. Hopkins, N. Estoppel and Restitution: Drawing a Divide. – Cooke, E. (ed). Modern Studies in Property Law. Vol II. Oxford: Portland Oregon: Hart Publishing 2003, pp. 145-163.
24. Huber, P. (ed). Rome II Regulation. Pocket Commentary. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011.
25. Hudson, A. Equity and Trusts. 6th revised ed. USA, Canada: Routledge 2009.
26. Kask, S. Asjaõiguse küsimusi rahvusvahelises eraõiguses. Diplomitöö. Tartu Ülikool 1995.
27. Kull, I., Torga, M. Fitting the Estonian Notions of Contractual and Non-contractual Obligations under the European Private International Law Instruments. – Juridica International 2013/20, pp. 61-68.
28. Lein, E. The New Rome I/Rome II/Brussels I Synergy. – Bonomi, A., Volken, P. (eds). Yearbook of Private International Law. Vol 10. Munich: Sellier. European Law Publishers 2008, pp. 177-198.

29. Magnus, U. Mankowski, P. (eds). Brussels I regulation. 2nd ed. Munich: Sellier. European Law Publishers 2012.
30. Magnus, U. Mankowski, P. (eds). Brussels I Regulation. Munich: Sellier. European Law Publishers 2007.
31. Martiny, D. *Lex rei sitae* as a Connecting Factor in EU Private International Law. – Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts 2012/2, pp. 119-133.
32. Mills, A. The Application of Multiple Laws under the Rome II Regulation. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, pp. 136-148.
33. Nurmela, I., Almann, L., Punison, B. jt (toim). Rahvusvaheline eraõigus. 3. tr. Tallinn: Juura 2008.
34. Panagopoulos, G. Restitution in Private International Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing 2000.
35. Pitel, S. G. A. Rome II Regulation and Choice of Law for Unjust Enrichment. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009.
36. Plender, R., Wilderspin, M. The European Private International Law of Obligations. 3rd ed. London: Sweet&Maxwell: Thomson Reuters 2009.
37. Rauscher, T. (Hrsg). Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR / EuIPR. Munich: Sellier. European Law Publishers 2011.
38. Roth, H. Das Eigentümer-Besitzer-Verhältnis. – Juristische Schulung 2003/10, ss. 937-942.
39. Rott, P. What is the Role of the ECJ in EC Private Law? – A Comment on the ECJ judgments in *Océano Grupo*, *Freiburger Kommunalbauten*, *Leitner* and *Veedfeld*. – Hanse Law Review 2005/1, No 1, pp. 6-17.
40. Rushworth, A., Scott, A. A Commentary on the Rome II Regulation, Choice of Law for Non-Contractual Obligations. – Lloyd's Maritime and Commercial Law Quarterly 2008, pp. 274–305.
41. Schlechtriem, P. Chapter 8. Unjust Enrichment by Interference with Proprietary Rights. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds). Restitution /Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio. – International Encyclopedia of Comparative Law. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007.
42. Schlosser, P. Report on the 1968 Brussels Convention on the Association of the Kingdom of Denmark, Ireland and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Convention on jurisdiction and the enforcement of judgments in civil

- and commercial matters and to the Protocol on its interpretation by the Court of Justice. – OJ C-59/72, 9.10.1978.
43. Schulze, R. *u.a.* (Hrsg). Bürgerliches Gesetzbuch. 7. Aufl. München: C.H. Beck 2012.
 44. Scott, A. The Scope of 'Non-Contractual Obligations'. – Ahern, J., Binchy, W. (eds). The Rome II Regulation on the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. Leiden: Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers 2009, pp. 57-83.
 45. Spickhoff, A. Die Restkodifikation des Internationalen Privatrechts: Außervertragliches Schuld- und Sachenrecht. – Neue Juristische Wochenschrift 1999/31, ss. 2209-2215.
 46. Stoljar, S. J. Chapter 17. Negotiorum Gestio. – Von Caemmerer, E., Schlechtriem, P. (eds). Restitution/Unjust Enrichment and Negotiorum Gestio. – International Encyclopedia of Comparative Law. Volume X. Mohr Siebeck, Tübingen, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2007.
 47. Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). Münchener Kommentar zum BGB. 5. Aufl. München: C.H. Beck 2010.
 48. Säcker, F. J., Rixecker, R. (Hrsg). Münchener Kommentar zum BGB. 6. Aufl. München: C.H. Beck 2013.
 49. Symeonides, S. C. Rome II and Tort Conflicts: A Missed Opportunity. – American Journal of Comparative Law 2008/56, pp. 173-222.
 50. Tampuu, T. Lepinguvälised võlasuhted. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.
 51. Torga, M. Rahvusvahelise kohtualluvus kontrollimine Eesti kohtutes. – Juridica 2013/3, lk 192-200.
 52. Torga, M. Scope of Application of the Private International Law Treaties Concluded Between the Republic of Estonia and its Eastern European Neighbours. – Kiel Journal of East European Law 2012/1-2, lk 4-12.
 53. Torga, M. Õigusabilepingute kohaldamine tsiviilasjade lahendamisel Eesti kohtutes. – Kohtute aastaraamat 2012. Riigikohus 2013, lk 76-81.
 54. Van Calster, G. European Private International Law. Oxford, Portland, Oregon: Hart 2013.
 55. Varul, P. jt (koost). Asjaõigusseadus I: kommenteeritud väljaanne, 1-3.osa (§-d 1-167). Tallinn: Juura 2014.
 56. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus III: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009.
 57. Virgo, G. Principles of Law of Restitution. Oxford: Oxford University Press 1999.

58. Von Bar, C. *Principles of European Law: Benevolent Intervention in Another's Affairs*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2006.
59. Von Bar, C., Clive, E. (eds). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR). Volume 3*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2009.
60. Von Bar, C., Swann, S. (eds). *Unjustified Enrichment*. Munich: Sellier. European Law Publishers 2010.
61. Würdinger, M. Das Prinzip der Einheit der Schuldrechtsverordnungen im Europäischen Internationalen Privat- und Verfahrensrecht. – *Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht* 2011/75, ss. 102-126.

Kasutatud õigusaktid

Euroopa Liidu õigusaktid

62. Euroopa Nõukogu 22.12.2000. a määrus (EÜ) nr 44/2001, kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – *ELT L*, 16.1.2001, lk 1-23 (eesti-keelne eriväljaanne: ptk 19, kd 4, lk 42-64) (*Brüssel I määrus*).
63. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11.07.2007. a määrus (EÜ) nr 864/2007, lepinguvälise võlasuhete suhtes kohalduva õiguse kohta („Rooma II“). – *ELT L* 199, 31.7.2007, lk 40-49 (*Rooma II määrus*).
64. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 17.06.2008. a määrus (EÜ) nr 593/2008, lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta („Rooma I“). – *ELT L* 177, 4.7.2008, lk 6-16 (*Rooma I määrus*).
65. Règlement (CE) No 864/2007 Du Parlement Européen et du Conseil du 11 juillet 2007 sur la loi applicable aux obligations non contractuelles («Rome II»). – *JOUE L* 199, 31.7.2007, pp. 40-49.
66. Regulation (EC) No 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). – *OJ L* 199, 31.7.2007, pp. 40-49.
67. Verordnung (EG) Nr. 864/2007 Des Europäischen Parlaments und des Rates vom 11. Juli 2007 über das auf außervertragliche Schuldverhältnisse anzuwendende Recht („Rom II“). – *ABl L* 199, 31.7.2007, ss 40-49.

Rahvusvahelised lepingud

68. *Brüsseli konventsioon*: 1968. aasta Brüsseli konventsioon kohtualluvuse ja kohtuotsuste täitmise kohta tsiviil- ja kaubandusajades. – ELT L-299, 31.12.1972, lk 32-42.
69. *Läti-Leedu õigusabileping*: Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti Vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping. 11.11.1992. – RT II 1993, 6, 5.
70. *Poola õigusabileping*: Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades. 27.11.1998. – RT II 1999, 4, 22.
71. *Rooma konventsioon*: 1980. aasta lepinguliste kohustuste suhtes kohaldatava õiguse Rooma konventsioon. – ELT C-169, 8.07.2005, lk 1–30.
72. *Ukraina õigusabileping*: Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades. 15.02.1995. – RT II 1995, 13, 63.
73. *Vene õigusabileping*: Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. 26.01.1993. – RT II 1993, 16, 27.
74. *Viini konventsioon*: Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon. 22.05.1969. – RT II 2007, 15.

Riigisiseseid õigusaktid

Eesti õigusaktid

75. Asjaõigusseadus. - RT I 1993, 39, 590 ... RT I, 23.04.2012, 2.
76. Rahvusvahelise eraõiguse seadus. - RT I 2002, 35, 217 ... RT I 2009, 59, 385.
77. Riigivastutuse seadus. - RT I 2001, 47, 260 ... RT I, 13.09.2011, 11.
78. Võlaõigusseadus. - RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 05.04.2013, 3.

Välisriikide õigusaktid

79. Prantsusmaa – Tsiviilkoodeks: Code Civil; CC. Version consolidée au 27 mars 2014.
Disponible:
<http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721>.
29.04.2014.
80. Saksamaa – Tsiviilseadustiku rakenduseseadus: Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche; EGBGB. – BGBl. I S. 2494; 1997 I S. 1061 ... BGBl. I S. 3719.

81. Saksamaa – Tsiviilseadustik: Bürgerliches Gesetzbuch; BGB. – BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738 ... BGBl. I S. 3719.
82. Ühendkuningriik – Torts (Interference with Goods) Act 1977 – 1977 c. 32. Available: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1977/32>. 29.04.2014.

Kasutatud kohtupraktika

Euroopa Liidu kohtu lahendid

83. ECJ 30.11.1976, C-21/76, *Bier*, [1976] ECR 1735.
84. ECJ 14.11.1976, C-29/76, *Eurocontrol*, [1976] ECR 1541.
85. ECJ 22.02.1978, C-133/78, *Gourdain*, [1978] ECR 733.
86. ECJ 29.05.1982, C-133/81, *Ivenel v Schwab*, [1982] ECR 1891.
87. ECJ 08.03.1988, C-9/87, *Arcado v Haviland*, [1988] ECR 1539.
88. ECJ 27.09.1988, C-189/87, *Kalfelis*, [1988] ECR 5565.
89. ECJ 10.01.1990, C-115/88, *Reichert (No 1)*, [1990] ECR I-00027.
90. ECJ 26.03.1992, C-261/90, *Reichert (No 2)*, [1992] ECR I-02149.
91. ECJ 17.06.1992, C-26/91, *Handte*, [1992] ECR I-03967.
92. ECJ 19.01.1993, C-89/91, *Shearson Lehmann Hutton Inc. v TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH.*, [1993] ECR I-00139.
93. ECJ 17.05.1994, C-294/92, *Webb v Webb*, [1994] ECR I-01717.
94. ECJ 9.06.1994, C-292/93, *Lieber*, [1994] ECR I-02535.
95. ECJ 03.07.1997, C-269/95, *Benincasa*, [1997] ECR I-03767.
96. ECJ 27.01.2000, C-8/98, *Dansommer*, [2000] ECR I-00393.
97. ECJ 05.04.2001, C-518/99, *Gaillard*, [2001] ECR I-02771.
98. ECJ 19.02.2002, C-256/00, *Besix*, [2002] ECR I-01699.
99. ECJ 11.07.2002, C-96/00, *Gabriel*, [2002] ECR I-06367.
100. ECJ 17.09.2002, C-334/00, *Tacconi*, [2002] ECR I-07357.
101. ECJ 14.11.2002, C-271/00, *Luc Baten*, [2002] ECR I-10489.
102. ECJ 15.01.2004, C-433/01, *Blijdenstein*, [2004] ECR I-00981.
103. EKo 20.01.2005, C-27/02, *Engler*, [2005] ELT I-00499.
104. EKo 16.05.2006, C-343/04, *ČEZ*, [2006] ELT I-04586.
105. EAKo 16.11.2006, T-333/03, *Masdar (UK) v Euroopa Ühenduste Komisjon*, [2006] ELT II-4380.

106. EKo 15.02.2007, C-292/05, *Lechouritou*, [2007] ELT C 243, 1.10.2005.
107. EKo 16.12.2008, C-47/07P, *Masdar (UK) v Euroopa Ühenduste Komisjon*, [2008] ELT C 82, 14.4.2007.
108. EKo 28.04.2009, C-420/07, *Meletis Apostolides v David Charles Orams and Linda Elizabeth Orams*, [2009] ELT C 297, 8.12.2007.
109. EKo 17.09.2009, C-347/08, *Vorarlberger Gebietskrankenkasse v WGV-Schwäbische Allgemeine Versicherungs AG*, [2009] ELT C 272, 25.10.2008.
110. EKo 14.05.2009, C-180/06, *Ilsinger*, [2009] ELT C 165, 15.7.2006.

Siseriiklike kohtute lahendid

Eesti

111. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 30. september 2002. a otsus asjas nr 3-2-1-93-02.
112. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. aprill 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-33-05.
113. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsember 2005. a otsus asjas nr 3-2-1-136-05.
114. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 16. jaanuar 2008. a määrus asjas nr 3-2-1-132-07.
115. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. veebruar 2008. a otsus asjas nr 3-2-1-140-07.
116. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7. oktoober 2009. a otsus asjas nr 3-2-1-83-09.
117. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. jaanuar 2011. a määrus asjas nr 3-2-1-141-10.
118. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 09. märts 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-169-10.
119. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 21. september 2011. a otsus asjas nr 3-2-1-66-11.
120. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29. mai 2012. a otsus asjas nr 3-2-1-64-12.

Saksamaa

121. BGH. V ZR 105/61, 26.02.1964. – NJW 1964, 1125.
122. BGH. V ZR 126/63, 22.03.1966. – NJW 1966, 1360.
123. BGH. I ZR 25/88, 7.03.1989. – NJW-RR 1989, 970.
124. BGH. XI ZR 178/88, 26.09.1989. – NJW 1990, 242.
125. BGH. V ZR 158/95, 25.10.1996. – NJW 1997, 520.
126. BGH. II ZR 113–96, 25.09.1997. – NZM 1998, 246.
127. BGH. V ZR 81/97, 12.12.1997. – NJW 1998, 989.
128. OLG. 11 U 24/97, 13.05.1998. – JuS 2000, 922.
129. BGH. III ZR 319/98, 21.10.1999. – NJW 2000, 422.
130. BGH. II ZR 329/03, 24.10.2005. – NJW 2006, 689.
131. KG. 10 U 286/05, 16. 10. 2006. – NJW 2007, 705.

132. BGH. VIII ZR 108/07, 10.06.2009. – NJW 2009, 2824.

Ühendkuningriik

133. *Arab Monetary Fund v Hashim* Queen's Bench Division, 13.11.1992. - [1993] 1 Lloyd' Rep. 543.
134. *Bank of Tokyo-Mitsubishi Ltd v Baskan*. Chancery Division, 29.04.2004. - [2004] EWHC 945 (Ch).
135. *Banner Homes Holdings Ltd v Luff Developments Ltd*. Court of Appeal, 30.03.2000. - [2000] Ch. 372.
136. *Batthyany v Walford* Chancery Division, 13.06.1887. - [1887] 36 Ch 269, 32 WR 379.
137. *Berry Trade Ltd v Moussavi* Queen's Bench Division, 23.01.2004. - [2004] WL 62025.
138. *Brewer Street Investments Ltd v Barclays Woollen Co Ltd* Court of Appeal, 19.10.1953. - [1954] 1 QB 428.
139. *City of Gotha and Federal Republic of Germany v Sotheby's and Cobert Finance S.A.* Queen's Bench Division, 09.09.1998. - [1998] 1 WLR 114.
140. *East West Corp v DKBS 1912* Court of Appeal, 12.02.2003. - [2003] EWCA Civ 83.
141. *Fibrosa Spolka Akcyjna v Fairbairn Lawson Combe Barbour Ltd*. House of Lords, 15.06.1942. - [1943] AC 32.
142. *Greenwood v Bennett* Court of Appeal, 26.06.1972. - [1973] QB 195.
143. *Inverugie Investment Ltd. v Hackett* Privy Council, 27.02.1995. - [1995] 1 WLR 713.
144. *Iran v Barakat Galleries Ltd*. Court of Appeal, 21.12.2007. - [2008] 3 WLR 486.
145. *Kleinwort Benson Ltd v Glasgow City Council* House of Lords, 30.10.1997. - [1999] 1 AC 153.
146. *Kuwait Airways Corp v Iraq Airways Co (Nos 4 and 5)*. House of Lords, 16.05.2002. - [2002] UKHL 19 [2002] 2 AC 883.
147. *Lipkin Gorman (a firm) v Kapnale Ltd*. House of Lords, 9.06.1991. - [1991] 2 AC 548.
148. *Morris v Tarrant* Queen's Bench Division, 11.11.1970. - [1970] 2 QB 143.
149. *Penarth Dock Engineering Co. Ltd. v Pounds* Queen's Bench Division 3.04.1963. - [1963] 1 Lloyd's Rep 359.
150. *Strand Electric and Engineering Co. Ltd. v Brisford Entertainments* Court of Appeal, 14.03.1952. - [1952] 2 QB 246.
151. *Swordheath Properties Ltd. v Tabet* Court of Appeal, 28.11.1978. - [1978] 1 WLR 285.
152. *Tang Man Sit v Capacious Investments Ltd*. Privy Council, 18.12.1995. - [1996] AC 514.
153. *United Australia Ltd v Barclays Bank Ltd*. House of Lords, 20.08.1940. - [1941] AC 1.

154. *Winkworth v Christie Manson and Woods Ltd* Chancery Division, 5.11.1979. - [1980] Ch 496; [1980] 2 WLR 937; [1980] 1 All ER 1121.

Prantsusmaa

155. Cour de Cassation, Chambre des Requêtees, 15.06.1892, arrêt *Boudier*, Dalloz, p. 596.
156. Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 25.01.1965, arrêt no 63-11090.
157. Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 14.12.1965, arrêt no 645.
158. Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 9.12.1974, arrêt no 73-10795.
159. Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 16.12.1975, arrêt no 74-14021.
160. Cour de Cassation, Chambre Civile 3, 3.11.1977, arrêt no 76-11.047.
161. Cour de Cassation, Chambre Civile 1, 19.10.1983, arrêt no 82-11383.
162. Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 28.06.1988, arrêt no 86-11846.
163. Cour de Cassation, Chambre Commerciale, 10.10.2000, arrêt no 98-21814.
164. Cour de Cassation, Chambre Civil 1, 19.02.2002, arrêt no 99-10597.
165. Cour de Cassation, Chambre Civile 3, 23.01.2007, arrêt no 06-10491.
166. Cour de Cassation, Chambre civile 1, 3.02.2010, arrêt no 08-19.293.

Muud materjalid

167. Commission Proposal for a regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II“). Brussels, 22.7.2003. COM (2003) 427 final. 2003/0168 (COD).
168. ECJ 10.01.1990, C-115/88 *Reichert (No 1)*, Opinion of Advocate General Mischo, delivered on 22.11.1989.
169. ECJ 18.05.2006, C-343/04 *ČEZ*, Opinion of Advocate General Poiares Maduro, delivered on 11.01.2006.
170. Rahvusvahelise eraõiguse seaduse eelnõu SE 120 I seletuskiri, 17.05.1999. Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=991600039. 30.04.2014
171. Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr. 74 Tallinn, Toompea, 12. november 2001. Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=013160005. 30.04.2014.

Lihlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Jaana Lints**,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihlitsentsi) enda loodud teose

Asjaõiguslike ja lepinguväliste nõuete piiritlemine Eesti rahvusvahelises eraõiguses,
(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on **MJur Maarja Torga**,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **05.05.2014**